

fiei lingvistice, în anul 2004, prof. dr. Zamfira Mihail a fost aleasă în Comitetul Internațional al Asociației Internaționale de studii sud-est europene (AIESEE).

În această biografie de savant, ajuns a fi solicitat și apreciat dincolo de hotarele Patriei, ni se pare remarcabil faptul că Zamfira Mihail nu-și dă uitării niciodată baștina, nu uită de consîngenii săi din Basarabia natală. Limba română din Basarabia, cultura românească dintre Prut și Nistru, zbuciumul neîntrerupt al basarabenilor pentru păstrarea identității lor lingvistice, naționale și spirituale, constituie un segment semnificativ al muncii de cercetare a Zamfirei Mihail, dar, cred, – ba sunt chiar siguri! – și a existenței cotidiene a dumneaei, în acest sens dînsa prezentîndu-se ca o destoinică discipolă și continuatoare a părintelui, dr. avva Paul Mihail. Este o parte a acelei tulburătoare (dar și tămăduitoare! benefice!) jertfe, și în numele tatălui, pe care am anunțat-o în titlul acestui cuvînt omagial. Fapt întru cîtva firesc, de vreme ce tatăl, Paul Mihail, s-a identificat – și se mai identifică! – cu Basarabia însăși, cu toate luminile și cu toate dramele acestui pămînt atît de des înstrăinat și, totuși, mereu românesc.

(din vol. *Născut la Cornova. Omagiu lui Paul Mihail; 2006*)

CAVALER MEREU ÎNDRĂGOSTIT DE LIMBA ROMÂNĂ

În vara anului 1988, o mare lingvistă de la București, Mioara Avram, aflîndu-se într-o primă vizită în Basarabia, își exprima nedumerirea în legătură cu o ciudată discrepanță vizînd starea limbii române la noi: cum se face că în stradă se vorbește, în general, un jargon româno-rus, iar la radio, TV, în presa scrisă este promovată o limbă românească, practic, „fără cusur”, impecabilă?!

Nu știu ce i-au răspuns alții, personal am găsit această explicație: „Pentru că ziaristii, reporterii, oamenii de cultură, intelectualii noștri se ghidează de cartea lui Valentin Mândăcanu *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*”. Distinsa savantă a ținut să vadă acest îndreptar și după ce l-a studiat, a spus, printre altele, „Se prea poate că voi, basarabenii, nu conștientizați pe deplin ce a făcut pentru voi V. Mândăcanu, în condițiile

unei rusificări acerbe...”. I-am răspuns franc: „Eu unul, cel puțin, conștientizez bine ce înseamnă pentru noi acest îndreptar... de aceea mi l-am și făcut carte de căpătii, iar autorul ei îmi este cel mai bun, cel mai sigur sfetnic, consultant, Învățător... nu numai de limbă română, dar și de iubire față de limba română”. „Dacă la fel îl percepe pe Valentin Mândăcanu o mină bună de intelectuali, atunci el și-a împlinit cu vîrf și îndesat un rost în viață, iar limba română aici, la est de Prut, va fi vorbită mult și bine... chiar foarte bine!...”, a zis M.Avram.

Aceste și alte aprecieri, scrise caligrafic de Mioara Avram pe două foi de calitate suspectă (era tocmai delirul „epocii Ceaușescu”, se făcea economic în toate și lucrătorilor Academiei Române li se dădea pentru cercetări cea mai proastă hîrtie!), i le-am transmis chiar eu lui V. Mândăcanu, țin bine minte că l-au emoționat adînc... Mi-am amintit de ele de mai multe ori, inclusiv în aceste zile de sfîrșit al lunii lui Cuptor, cînd maestrul a ajuns la cea de-a 75-a aniversare.

Este cu totul remarcabil rostul pe care și l-a împlinit Valentin Mândăcanu, ca naționalist, om de cultură, publicist, filolog, lingvist, ca ocrotitor al limbii române în Basarabia sovietizată, ca străjer la corectitudinea acestei limbi, expusă mereu primejdiilor, strîmtorării, influențelor nefaste din partea limbii ocupanților.

Aparent – numeric, cantitativ –, opera Domniei sale este modestă, așa cum înduc în eroare referințele bibliografice: culegerea de articole *Exprimarea corectă* (1967), din care a ieșit faimosul îndreptat *Cuvîntul potrivit la locul potrivit* (ediția 1 – 1979, ediția 2 – 1987), tulburător-incendiarul eseu *Veșmîntul ființei noastre* (revista *Nistru*, nr. 4 din aprilie 1988)... Dar care sursă bibliografică ar putea include sutele de prelegeri ținute pentru ziaristi, redactori, traducători, cadre didactice?... Și, cu certitudine, nimeni nu ar putea contabiliza miile de discuții particulare purtate de V. Mândăcanu, pe teme lingvistice. Nici alte mii – de traduceri, făcute de V. Mândăcanu, de-a lungul a două decenii, la Agenția de știri ATEM. Iar aici, grație inteligenței sale native, intransigenței de cultivator al graiului matern, dragostei sale nefermurate pentru limba și ideea românească, maestrul a promovat la Chișinău constant, neabătut, o română exemplară (cum spunea Eugeniu Coșeriu), în pofida cătușelor alfabetului chirilic, impus de ocupanți, sfidînd abil „teoria” oficială privind „limba moldovenească” („deosebită” sau, în cel mai bun caz – „asemănătoare” cu limba română!), ținînd haiducește

piept interdicțiilor și intimidărilor – multe, diabolice, continui... Numai o inteligență scripitoare și o principialitate incoruptibilă, ca acele ale lui V. Mândăcanu, au putut să facă ceea ce părea în birlogul URSS-ului imposibil: să propage discret, dar aproape că oficial, ceea ce oficial era interzis – limba română „fără cusur”, acolo unde se preconizau tocmai cusurile cauzate de „influența binefăcătoare a limbii ruse” și de „specificul limbii moldovenești”. „Nu se poate ca opera clasicilor marxism-leninismului, discursurile conducătorilor de partid și de stat sovietici să fie redade într-un limbaj rudimentar! Ci numai într-o limbă corectă, aleasă, nuanțată!...” – cam acesta era refrenul invocat de V. Mândăcanu și de alți tovarăși de breaslă și de idei pentru a evita „transnistrirea” limbii noastre, pentru a lansa în uzul basarabenilor cuvinte, imbinări, expresii, considerate „nemoldovenești”, „românești” (sau chiar: „prea românești”, „prea de tot românești!!!”), termeni noi în cele mai diverse domenii ale vieții sociale, culturii și științei, puși firese în circulație la București, dar care, potrivit unei logici de-a-ndoaselea a satrapilor sovietici, trebuiau să se oprească la sîrma ghimpată de la Prut. Valentin Mândăcanu a spus DA circulației cuvintelor românești în condițiile în care monstrul ideologiei KGB-iste mormăia una și... rea: NIET, NIET, NIET!

Și-a zidit opera de ocrotire și cultivare a limbii române în Basarabia cu multă simțire – elegant, delicat, uneori cu blîndețe, alteori cu umor, pe alocuri și cu o notă de exasperare („Cît se mai poate să repeți una și aceeași?!), dar întotdeauna cu pasiune și cu maximă precizie. În cunoștință de cauză și obligatoriu cu o admirabilă intransigență: nici o abatere de la româna exemplară, cea vorbită de oamenii de mare cultură de la București și din alte importante centre spirituale românești. Soluțiile de ameliorare a exprimării și scrierii propuse de V. Mândăcanu, felul cum alegea d-lui și preconiza cuvîntul potrivit la locul potrivit, modalitățile de evitare a greșelilor, a unor penibile, fatale calchieri din rusă, a altor abateri, nepotriviri, gafe etc. s-au dovedit a fi – neîn-doios – cele mai limpezii, mai convingătoare, mai credibile, iar în ultimă instanță – și mai eficiente. În munca ziariștilor, redactorilor, traducătorilor, profesorilor de limbă ș. a. se înrădăcinase un principiu: „Așa spune Valentin Mândăcanu!...”, ceea ce echivala cu: „Așa e corect, așa e românește!...”. Nu știu să fi beneficiat alt filolog de la noi de atîta credibilitate... (Cu atît mai mult unul fără titluri, fără grade, fără distincții

de stat, sovietice!...). Iar cu trecerea anilor și schimbarea „direcției vînturilor”, iată, nimeni încă nu a avut inspirația să-i acorde lui Valentin Mândăcanu dacă nu *Steaua României* (care strălucește și unor ce nu prea au în genere treabă cu românismul), măcar *Meritul Cultural*... Căci, la drept vorbind, Statul Român datorează enorm unor personalități ca V. Mândăcanu, cel care a învățat cîteva milioane de oropsiți să-și cunoască și iubească limba maternă.

...Un mare lingvist-romanist din Germania, dr Klaus Heitmann, scria că „teoria celor două limbi („moldovenească” și română) s-a prăbușit doar odată cu tipărirea articolului *Veșmintul ființei noastre* al lui Valentin Mândăcanu (în 1988)”. Frumoasă, fină observație, dar care ar necesita, totuși, o precizare: acest splendid eseu a însemnat prăbușirea la *nivel teoretic* a stupidei „teorii” a ocupanților ruși și a acoliților lor de pe malul Bîcului. Căci la *nivel practic*, amintita „teorie” a început a se dărîma odată cu apariția, în 1967, a îndreptarului *Exprimarea corectă*. Și, ceea ce nici nu puteau bănui „trubadurii” imperialismului sovietic: pe eșafodajul lor ideologico-lingvistic fisurile apăreau, una după alta, prin traduceri făcute de V. Mândăcanu și de colegii sau discipolii de la ATEM. Apoi, a prins a se face țîndări zidirea doctrinară sovietică sub greutatea fiecărui exemplar de *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*.

Dacă suntem acum cei care suntem – vorbitori de limbă română într-un spațiu vitregit de soartă, cu un spirit național hăituit de străini de-a lungul a cinci decenii –, acest miracol se datorează și operei lui Valentin Mândăcanu. Crezului său neclintit. Sincerității totale, dezarmante, cu care e atașat de românism. Principialității, intransigenței sale rarissime de propovăduitor al corectitudinii în scris și în vorbire la noi; spiritului său de cavalier îndrăgostit mereu și „pînă la lacrimi” de limba română, mereu fascinat de o potrivire cît mai frumoasă a cuvîntelor.

Să-i mulțumim din inimă pentru această jertfă a Domniei sale. Multă sănătate, dragă maestre Valentin Mândăcanu! Să știți că darul pe care l-ați făcut conașionalilor Dvs. din Basarabia și din Nordul Bucovinei, un dar de preț greu estimabil, va încălzi încă vreme îndelungată numeroase suflete. Semințele bune dau numai roade bune. Mulți ani înainte!

(„Literatura și arta”, 4 august 2005)

O VIAȚĂ DĂRUITĂ EXEMPLAR BIBLIOTECHII ȘI CĂRȚII

Plină de evenimente tragice a fost revolta anticomunistă românească din decembrie 1989, și unul dintre episoadele cele mai dramatice ale acelor zile a fost, am impresia, incendierea, arderea Bibliotecii Centrale Universitare... Știam că BCU e veche, aidoma Universității București însăși, deci, avea aproape un secol și jumătate de ființare, așa cum o dovedea și eleganța arhaică a edificiului. Se mai știa că BCU deține mii de volume vechi și rare, precum și cea mai bogată, din România, colecție de publicații periodice științifice din străinătate...

De atunci, se pare, de la acea întâmplare de dureroasă amintire, mi-a rămas în memorie numele profesorului Ion Stoica, directorul general al Bibliotecii mistuite de flăcările unei răsturnări de epocă comunistă rău famată. Peste ani, aveam să-l cunosc personal, să-l aud vorba – și frumoasă, și înțeleaptă – era când venise la Chișinău, în calitate de referent oficial, la susținerea tezei de doctor a dnei Lidia Kulikovski. Acum, iată, am satisfacția de a scrie un cuvânt de bine despre dl prof. univ. dr. Ion Stoica, sârbătorit, la mijlocul lunii ianuarie 2006, cu onorurile ce i se cuvin unui septuagenar de vază, de către comunitatea bibliotecară, profesorală, intelectuală din România.

Avînd în vedere relația cumva specială a dlui prof. univ. dr. Ion Stoica cu comunitatea bibliotecară de la Chișinău, din toată Basarabia, consemnăm cu plăcere acest eveniment major din viața Profesorului, a colegilor de breaslă și a discipolilor săi, unde mai pui că, răsfoind filele unor documente despre Domnia sa, în față și se deschide o impresionantă biografie, cu adevărat o viață dăruită exemplar și generos Cărții, Bibliotecii, Lecturii, Culturii Naționale în ansamblu.

„L-a făcut maica oltean...” pe viitorul profesor bibliolog și scriitor, fiind originar din comuna Amărăștii de Sus, județul Dolj (n. 14 ianuarie 1936). Licențiat al Facultății de Litere a Universității București (1957), cu specializarea biblioteconomie, în 1977 își ia doctoratul în filologie, cu teza *Bibliotecii universitare contemporane. Direcții și tendințe*, avîndu-l conducător pe prof. univ. dr. docent Dan Simonescu. Lucrează la Biblioteca Județeană București, numită pe atunci în stil sovietic

“regională”, apoi face patru ani de apostolat, predînd limba și literatura română în localități rurale din zona Drăgăneștilor. Din 1969 vine la Biblioteca Centrală Universitară, pentru a-și lega destinul, mai bine de trei decenii, de această prestigioasă instituție de cultură, informare și cercetare: este director adjunct al BCU (1969–1983), apoi, din 1983 – director general al BCU, funcție ce o exercita și cînd s-a declanșat revolta anticomunistă sau, de vremeți, cînd, s-a declanșat peste BCU acel incendiu nefast. Peste ani, Ion Stoica avea să-și amintească: *“Incendierea Bibliotecii Centrale Universitare a fost ca glonțul ucigaș ajuns în pieptul tău în primul ceas al victoriei, ca o naștere cu prețul unei morți, una din acele desfășurări contradictorii și neînțelese, care nu are nici timp și nici măsură, o demonstrație de orbire și de neputință”*.

Oricît de devastatoare era drama, oricît de tulburi erau timpurile, dl prof. dr. Ion Stoica nu a vrut, nu a putut să stea dezolat printre cenușa și scrumul BCU și într-un termen aproape că record, în Piața Victoriei din Capitală se înalță un nou edificiu: modern, frumos, funcțional, capabil să adune împreună – pentru prima dată în istoria Bibliotecii Universitare – toate colecțiile și serviciile. *“Noul lăcaș, nota artizanul ei, prof. dr. Ion Stoica –, e mult mai mult decît o zidire și mult mai mult decît un vis. Este ridicarea în lumină a acelei forme neștiute de putere și de măreție care zace în adîncul fiecărui dintre noi”*.

Concomitent cu munca la BCU, desfășoară și o amplă activitate profesoral-didactică. Are meritul incontestabil de a fi renăscut, după Decembrie 1989, specialitatea Biblioteconomie la Facultatea de Litere a Universității București. Este lector, titular prin concurs, apoi șef al catedrei de Bibliologie și Știința informării (din 1990). Conferențiar, din 1998 este profesor la aceeași catedră, între timp fiind și membru al Consiliului Facultății de Litere, apoi membru al Senatului Universității București, președinte și membru în comisii la 5 (cinci!) concursuri pentru ocuparea unor posturi didactice la facultatea, respectiv, secția unde era angajat. Timp de aproape un deceniu a fost titularul a 8 (opt!) cursuri noi de specialitate, cicluri de prelegeri ce merită a fi enumerate: *Introducere în bibliologie și știința comunicării, Bibliologie generală, Bibliografie generală, Managementul în structurile documentare, Metode și tehnici de cercetare în bibliologie și știința informării, Deontologia informației, Planificarea și organizarea în structurile infodocumentare, Evaluarea în structurile infodocumentare*. În această

calitate, preluând tot ce a acumulat mai valoros școala biblioteconomică românească, a refăcut sistemul de studii bibliotecare și a modernizat curriculumul universitar, apropiindu-l de standardele europene.

A avut mai multe stagii de studiu și de documentare în SUA și în Marea Britanie, precum și călătorii de documentare în Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda, Ungaria. Participat cu comunicări la mai multe conferințe, colocvii și simpozioane de specialitate, delegat la congresele mondiale ale bibliotecarilor ce s-au ținut la Stockholm, New Delhi, Havana, Barcelona, Copenhaga. Poate și de aici acea deschidere largă și eficace spre nou, spre civilizația occidentală de valoare autentică... deși înclinăm să credem că bazele sale conceptuale oricum au rădăcini în solul mănăs al Olteniei natale...

Președinte-fondator al ABIR – Asociația bibliotecarilor din învățământ, și președinte al Consiliului Național al bibliotecilor din învățământ, calități ce i-au permis să amelioreze activitatea profesională a bibliotecarilor din învățământ, aceștia primind statutul de cadre didactice auxiliare, încât profesia de bibliotecar a fost reșezată în rîndul celorlalte profesii intelectuale. Astfel, abia după 1990, grație eforturilor dlui prof. dr. Ion Stoica, s-a realizat o doleanță mai veche a unor faimoși cărturari și bibliologi ca Spiru Haret, Dimitrie Gusti, N. Iorga, Ion Bianu sau N. Georgescu-Tistu.

În perimetrul biblioteconomic, I. Stoica are și alte responsabilități: director al revistei *Biblioteca*, redactor responsabil al revistei *Studii de bibliologie și știința informării*, coordonator al unor programe (PHARE, TEMPUS) în beneficiul bibliotecilor din învățământ.

Este de-a dreptul impresionantă activitatea de cercetător a dlui prof. dr. Ion Stoica, bine cunoscut în mediile bibliotecare ca autor de monografii cu abordări teoretice, coordonator de volume în domeniu, semnatar a citorva sute de studii și articole risipite în presa de specialitate și literar-cultural-istorică din Țară și de peste hotare. Multe din aceste lucrări sînt cunoscute și la noi, mai mult încă: pe baza lor se documentează profesorii noștri mai tineri sau mai în vîrstă, ca să nu mai vorbim de studenții de la specialitatea respectivă, care, dacă vor să persevereze, pur și simplu "le rod". Astfel încît, mai direct, mai indirect, Ion Stoica este și un profesor al bibliotecarilor și bibliologilor basarabeni.

Un crez al Profesorului de la București, exprimat, după 1990, de

mai multe ori și cu diferite ocazii, este demn de toată atenția și a colegilor de breaslă din partea stîngă a Prutului: "*Trebuie să reformăm întregul nostru mod de a gândi profesional, de a gândi în general. Și asta înseamnă să cauți, să experimentezi, să evaluezi, să ai puterea de a accepta noul. În sfera evoluției informației este totul în mișcare, trebuie totul reșezat, cu convingerea că trebuie să trecem mîine la o altă reșezare*".

În mediile filologice și general intelectuale, numele și opera lui Ion Stoica sînt cunoscute și apreciate grație numeroaselor studii, eseuri, documentări de istorie și critică literară. Am menționa contribuția Domniei sale la depistarea și valorificarea, în premieră, a unor documente culturale privind personalități notorii ale literaturii și culturii române: A. Pumnul, T. Maiorescu, N. Iorga, P. Istrati, Camil Petrescu, Șt. O. Iosif, I. Minulescu, L. Blaga, T. Arghezi... Este firească această fascinație a dlui Ion Stoica, el însuși un poet prolific și cu o simțire lirică *sui generis*, autor a peste 10 plăchete de poezie, elogiate de critici ca Ion Dodu Bălan, Henri Zalis, Dan Grigorescu, George Munteanu ș.a.: unele poeme de ale Domniei sale fiind traduse și tipărite și în Anglia (a se mai vedea, în acest sens, și consemnarea noastră: *Prof. Ion Stoica în ipostază lirică* – BiblioPolis. – 2004 – Nr. 4. – P. 45). În context, mai amintim că prof. dr. Ion Stoica este de mai mulți ani membru al Uniunii Scriitorilor din România. Și, fără o legătură directă, mai specificăm că Domnia sa e și Ofițer al Ordinului *Palmes Academiques*, acordat de conducerea Franței.

Se cere menționată și activitatea de îndrumător a dlui prof. dr. Ion Stoica. Din mulții foști doctoranzi ai Domniei sale, ținem să amintim barem două nume: *Mircea Regneală*, devenit nume de referință în bibliologia, publicistica și literatura română și, desigur, pe cel al dnei *Lidia Kulikovski*, care l-a avut pe distinsul cărturar de la București în calitate de referent la susținerea tezei sale de doctor în pedagogie, în anul 2003.

Un articol omagial, care se vrea un fel de portret, sau poate un fel de reflectare în oglindă a protagonistului, impune și un final sintetizator. Am ales, în acest scop, aprecierea dată de Nicolae Busuioc, cel care a pus în fața oglinzii atîția intelectuali remarcabili ai României de azi: "*Își poate imagina cineva biblioteconomia (sau bibliologia în sensul mai larg) românească contemporană fără numele lui Ion Stoica?*"

L-am perceput mai mult de la distanță, adică mi-am aruncat privirile de la Iași spre București, fără să uit că-l regăsesc mai repede în literatura de specialitate, în studiile, articolele și cercetările lui profunde și erudite. Mi-am dat seama că este unul și același cu scriitorul (poetul), care are mistica cuvîntului tipărit, publicarea lui exercitînd atracție dar și o mare răspundere. Ce să prezinte aceasta dacă nu o ambivalență trăită de esența eului situat în armonie cu realitatea? Universitarul și poetul, bibliograful și cercetătorul, organizatorul, omul și sfătuitorul, modelul și creatorul – iată doar cîteva dintre fațetele distinsului Ion Stoica (...)

După toate acestea, nouă nu ne rămîne decît să punem punct, nu înainte însă de a adăuga, din partea revistei *BiblioPolis*, dar și a întregului, numerosului colectiv de angajați ai BM B.P. Hasdeu, un sincer și infinit *Mulți ani cu sănătate, noi bucurii și noi împliniri, mult stimată, dragă! Doamnă Profesor Ion Stoica! Vivat, crescat, floreat!*

(„*BiblioPolis*”, nr. 1, 2006)

SCHIȚĂ DE PORTRET AL ARTISTULUI PE CULMILE GLORIEI

Firea moldoveanului, a românului în genere, oscilează dramatic, de secole, între *repezițiune* și *încetineală*. Facem în grabă, iute, repede, multe lucruri bune, dar nu mai puține rele făptuim; nu în zadar ni se repetă (de multe ori – în zadar!), din copilărie și pînă la bătrînețe proverbul „graba strică treaba”... Cumpătarea, măsura, încetineala parcă se înscriu și ele în lista caracteristicilor definitorii ale poporului nostru. Cu atît mai ciudat pare că, de regulă, fără grabă, cu întîrziere, observăm fapta bună și pe omul cumsecade, merituos, îl observăm anevoie, adeseori ultimii, cel mai tîrziu recunoscîndu-i și prețuindu-i meritele.

Nu vom recurge la exemple din istorie, vom zăbovi doar la un caz din zilele noastre, din preajma noastră. Compozitorul Eugen Doga a căpătat o largă recunoaștere internațională, poate mai ales în partea de Răsărit a lumii, unde un spectacol cu participarea sa se transformă în adevărată sărbătoare ce adună mii și mii de melomani – fie la Palatul Congreselor de la Moscova, nu departe de biserica Sf. Nicolae, unde a

fost înmormîntat prințul Dimitrie Cantemir, fie în fastuoase săli de concert din „capitala nordică” a Rusiei, fie în orașe milionare din Siberia, sau în tirgușoare din Extremul Orient, pe drumul trasat cîndva de Spătarul Nicolae Milescu.

Cu încă vreo trei ani în urmă, primarul de Moscova, Iuri Lujkov, un „*dvorian*” de croială modernă, neocapitalistă, *à la russe*, un mare admirator al muzicii de pian – al lui Rahmaninov, Chopin sau Eugen Doga – a dispus includerea în programul de manifestări culturale al capitalei ruse, pentru anul 2007, a mai multor spectacole cu implicarea moldoveanului E. Doga, în vederea jubileului său. La noi, abia la finele anului trecut cineva a avut inspirația de a organiza o suită de manifestări cultural-omagiale întrunite sub genericul *Anul Eugen Doga*. Aceasta, a propos de încetineala noastră – istorică, tradițională, uneori și fatală. Dar, cum se spune: mai bine mai tîrziu decît niciodată, în plus, ar fi fost chiar culmea infamiei să nu fie sărbătorit acasă un artist ajuns pe culmile gloriei în lumea largă, sau cel puțin, pe multe segmente ale mapamondului. Cu atît mai mult cu cît moldoveanul, chiar și cel mai nătîng, nu vrea nici în ruptul capului să recunoască, nici să știe și alții că el este ca atare...

Însă nu ne-am propus scopul de a prezenta critic firea conașionalilor noștri, mentalitatea noastră contradictorie, modul insolit în care percepem uneori lucrurile. Au făcut-o cu brio și Dimitrie Cantemir, și Emil Cioran, iar mai încoace – cu virf și îndesat se ocupă de aceasta Ion Drușă și încă atîția alții! Dorim să vorbim despre lucruri plăcute inimii, despre fapte bune și oameni virtuoși. Iar în acest perimetru Eugen Doga se înscrie de minune.

Nu e o descoperire, nici măcar o constatare a subsemnatului – că Eugen Doga este una din personalitățile proeminente ale Moldovei de la răsărușii mileniilor II și III. Dacă în Europa, să zicem, pe linia de la Ural și pînă la Apenini, s-ar face un sondaj de opinie, printre intelectuali, ba chiar printre oamenii „de mijloc”, fascinați de splendorile muzicii, numele lui E. Doga ar fi cu certitudine unul dintre cele mai des evocate. Dacă am consulta sursele de referință de ultimă oră: dicționare de specialitate, enciclopedii generale, ghiduri pe țări și pe popoare, site-uri gen *Wikipedia* –, acest nume iarăși ar ieși în față. Ne referim acum la o recunoaștere, la o popularitate consemnată documentar, înscrisă pentru posteritate, însă Eugen Doga, muzica sa, talentul său se

bucură de o largă prețuire de câteva decenii deja. Cîți nu fredonau în clipe de voie bună, cu 20–30 de ani în urmă, din melodiile sale? Și cîți oare solicitau la redacțiile „Melodii preferate” ale radioului și televiziunii (de la Chișinău, Iași, București, Cernăuți, Kiev, Moscova...) piesele din filmele *Lăutarii* sau *Șatra!* iar valsul acela din filmul *O dramă la vînătoare* (*Dulcea și tandra mea fiară*) a devenit hit în foarte multe țări, fiind solicitat, fiind interpretat în cele mai surprinzătoare versiuni și componente chiar că pe toate meridianele globului, în unele situații – să zicem, la oficierea cununiilor civile, sau la deschiderea festivităților nupțiale, acest vals făcînd tandem (iar uneori – și concurență!) faimosului marș al lui Felix Mendelssohn-Bartholdy.

O întîmplare pe cît de pitorească, pe atît de norocoasă, m-a făcut martor al popularității ieșite din comun a muzicii lui E. Doga cu exact trei decenii în urmă. Mergeam, din capitala fostului URSS, într-o jînduită excursie în fosta Iugoslavie, în toamna anului 1978, și în prețuia plecării „la sîrbî”, mă plimbam pe cochetul, pe atunci, bulevard Kalinin, ce cobora dinspre Kremlin spre rîul Moscova. Se aflau pe acest bulevard mai multe obiective de interes comercial-cultural, două fiind de o importanță primordială și pentru mine. Primul era salonul de discuri *Melodia*, ce ocupa parterul unui bloc-turn de lîngă sediul CAER (cine mai ține minte... era o asemenea organizație ce subordona intereselor Moscovei economiile țărilor socialiste, zise și „frățești”). Al doilea obiectiv era *Dom knighi* – Casa cărții, o librărie mare cît celebrele GUM sau TUM (cele mai mari magazine universale din centrul Moscovei – unul situat chiar lîngă Kremlin, altul – lîngă Teatrul Mare). Recunosc, pe la *Melodia* treceam mai rar decît pe la *Casa cărții*, dar în acea zi tocmai se întîmplase să fie „aruncată” marfă nouă. Cine a avut ocazia să stea la Moscova ceva mai multă vreme știa bine configurația acestui „fenomen”: trebuia să suporti o oră-două de umilintă, ba chiar de violență, în schimb te alegeai cu o marfă la care puteai numai visa! Se vindea un nou disc al grupului *Abba*, pe atunci cap de afiș în topul preferințelor melomanilor din lume, inclusiv ale celor din URSS. Tocmai cînd mi-a venit rîndul, discurile cu *Abba* se terminaseră... cel pușin așa anunțaseră, jubilînd că au scăpat de o corvoadă, vînzătoarele cu fețe aburinde. Trebuia să fi stat la acea coadă ca să înțelegi revolta mulțimii! La un moment dat, o vînzătoare anunță: „Cine dorește discuri cu muzica din filmul „Șatra”? Vîndem fără limite, chiar astăzi am primit

un lot fo-o-aa-arte m-a-are!” Și atunci, gloata desperată, aproape că în corpore, s-a întors, de la *Abba*, spre *Șatra*, de la cvartetul suedez spre muzica lui Doga... Era un disc deosebit, contrar tradiției sovietice de a face lucrurile excesiv de austere și cît se poate de durabile: avea un plic luxos, color, cu o scenă din film, cu Svetlana Toma și cu Grigore Grigoriu în prim-plan. Mai mult cu gîndul la prietenii mei din Moscova și din alte orașe ale necuprinsului imperiu sovietic, am cumpărat 20 (douăzeci!) de discuri cu muzica din „Șatra”.

A doua zi aveam dis-de-dimineață avionul la Belgrad și cum nu reușisem să las acele discuri la niște prieteni moscoviți, m-am văzut nevoit să „car marfa” cu mine în Iugoslavia. În capitala iugoslavă, după ce făcusem turul orașului, cu un ghid foarte competent și extrem de simpatic, m-am gîndit să-i fac, în semn de recunoștință, o mică atenție. Oamenii sovietici pe atunci puteau impresiona pe străini cu ce credeți? – ei da, cu o *matrioșka* și cu o votcă. Cumpărasem de la Moscova câteva sticle de *Stolicnata*, nu aveam însă nici o *matrioșka*, și atunci am decis să-i dăruiesc o votcă și un disc. Cînd i-am înmînat sticla cu tîrie rusească, Milan, ghidul, a surș; cînd i-am înmînat discul, am văzut că face ochi mari... Mi-a zis că ar fi fericit să aibă încă un asemenea disc, să-l dăruiască logodnicei sale, studentă la Academia de Muzică. „Nici o problemă, i-am răspuns, mai am o mulțime...” „Păi ai, dom'le, o vină de aur! a exclamat sîrbul. Discurile astea acum, la noi, sunt mai cotate decît cele cu *Abba!*... Mai ceva decît *Boney M!*... Decît *Deep Purple!*... *Bee gees!*... *Pink Floyd!*... Și a prins a-mi enumera topul preferințelor muzicale ale tinerilor din Iugoslavia, care erau, pe atunci, identice cu cele ale majorității absolute ale tineretului din „Vestul sălbatic”!

Iată în ce competiție intrase încă în 1978 muzica lui Eugen Doga... Precizez că datorită acelu succes al filmului *Șatra*, inclusiv al muzicii din film, am putut vedea în capitala iugoslavă câteva spectacole la *Atelier 212*, un excelent teatru de avangardă, care se considera o replică sîrbească a faimosului *Teatru de la Taganka*, din Moscova, al lui Iuri Lubimov (cu Vladimir Visotki, Alla Demidova, Boris Hmelnițki, Valeri Zolotuhin și încă alți actori extrem de populari în URSS și acum în Rusia). Am putut să-mi procur mai multe cărți, inclusiv un album cu artă naivă din Voievodina (Banatul Sîrbesc), câteva dicționare, la prețuri exorbitante pentru un biet turist ca mine... Și, desigur, să fac rost de

mai multe discuri cu grupuri și cîntăreși din Vest, în temeii, inaccesibili oamenilor sovietici, dar și discuri cu melodii sîrbești, de muzică ușoară și cu „starogradska muzika”, ceva asemănător cu cele mai frumoase cîntece de mahala din repertoriul românesc din prima jumătate a secolului XX. Astfel încît pot spune că Eugen Doga, împreună cu Emil Loteanu, și cu inconfundabilii noștri actori Svetlana Toma și Grigore Grigoriu mi-au purtat noroc – dar parcă numai mie mi-au purtat ei noroc?!

* * *

Așadar, de trei, dacă nu chiar de patru decenii, Eugen Doga este un om al succesului – atît în sensul sovietic, socialist, al acestei noțiuni, cît și în accepția ei occidentală, capitalistă. Cel mai curios e că nu această calitate – de artist ce se bucură de succes, de popularitate, de slavă – îl definește pe maestru. Nu aceasta îl caracterizează – nici „în stil vestic”, conform criteriilor specifice oamenilor de succes din Occident, nici „în stil răsăritean”, potrivit tradiției rusești, sovietice, socialiste.

În lumea liberă un artist a cărui activitate e marcată de popularitate, de vogă, de glorie devine în genere un om bogat, înstărit, fără probleme materiale. Eugen Doga, istă, deja de atîta amar de vreme, face naveta Chișinău–Moscova–Chișinău nu numai pentru că în marile centre culturale din Rusia are asigurate și un auditoriu mai receptiv, și un număr infinit mai mare de comenzi artistice, și o primire mai caldă din partea potențailor zilei. Artistul nostru – oricît de penibil ar fi să aplicăm acest termen – compare și ca un „gastarbeiter”... pe ogorul artelor, muzicii, și totuși, ca un fel de „gastarbeiter”. Și grație muncii prestate printre străini, într-o țară unde există o altă schemă de remunerare, Eugen Doga „și ține casa” de la Chișinău.

În societatea comunistă și postcomunistă artistul de succes este aproape că obligatoriu atins de „dulci vicii” cum ar fi gandomania, narcisismul, aroganța personală, trufia profesională; este, adeseori, contaminat de un virus al intangibilului, al unicității, al unui exclusivism forțat, în multe privințe jenant. Nimic din astea, din fericire, nu-l caracterizează pe Eugen Doga.

Ceea ce nu înseamnă că ar cădea pradă unei ieftine accesibilități – și iarăși, slavă Domnului că e așa! Riscăm să spunem că maestrul Eugen

Doga este o personalitate complexă, pluridimensională, „polifonică”, pe alocuri contradictorie. De aici și dificultatea de a-i schița un portret – altul decît unul strict profesional, din punctul de vedere exclusiv al muzelor.

Puși în situația de a-i zugrăvi, totuși, chipul–subiect anunțat în chiar titlul acestui articol, am aminti, în primul rînd, că Eugen Doga este un mare sufletist. Scria undeva, cîndva, Emil Cioran: „De nu am fi avut suflet, ni l-ar fi creat muzica”. Observația ne vizează pe noi, cei care ne-am apropiat de muzică poate din întîmplare, poate intuitiv, și doar într-o măsură anumită. Ce să spui atunci despre sufletul unui om pentru care muzica este partea cea mai importantă a vieții, dacă nu chiar totul în această viață?! Emil Loteanu, omul și artistul care l-a cunoscut subtil pe Eugen Doga, ne-a lăsat o caracterizare pe cît de plastică, pe atît de precisă a relației cu totul aparte a compozitorului cu muzica, dar și a impactului muzicii lui E. Doga pentru noi, muritorii de aceeași limbă cu el: „Sunetele sunt capabile să cuprindă o viață de om. Cîntecele și baladele, lucrările simfonice, coloana muzicală a filmelor semnate de Eugen Doga au devenit paginile cele mai cunoscute ale biografiei lui. Spațiul muzicii compozitorului nostru, ce ne poate întoarce în copilărie ori înălța spre stele, făcîndu-ne să simțim sub picioare nu pur și simplu pămîntul, ci leagănul străbunilor, acest spațiu se suprapune perfect peste lumea în care trăim, o lume plină de neliniști, dar totuși atît de frumoasă...”

Probabil ca și în alți artiști de marcă, în Eugen Doga conviețuiesc... cîțiva Eugen Doga! Există un E. Doga strălucitor, un nobil de sorginte mai mult rustică decît citadină, un „boier” din cei cu destulă carte, dar și cu mai multă intuiție – artistică, estetică, psihologică, existențială. Scriitor în inteligența sa, are o filozofie proprie, marcată și de profunzime, dar și de o accesibilă, agreabilă ironie, uneori amestecată cu sarcasm, de un umor ce-l face pe artist extrem de simpatice, chiar irezistibil. Găsește ușor replica, încît te lasă adeseori fără replică. Bunăoară, în legătură cu mișlăiturile minoritarilor ruși/rusofoni de la noi sau din alte republici ex-sovietice că, chipurile, nu le-ar fi respectate drepturile (a se citi: că nu se mai pot manifesta în plinătatea posturii lor de oameni arhiprivilegiați, de „frați mai mari”), maestrul a spus cu amărăciune, și cu sarcasm: „Ah, numai la drepturi se gîndesc, căci numai de ele știu! Nici prin cap să le dea că au și anumite obligații!...”

Are Eugen Doga o filozofie a sa, demnă de a fi înscrisă într-o carte, într-o antologie (ceea ce s-a făcut, în fine, grație unui solid volum din seria *Academica*), și cugetările sale vizează nu numai sfera artelor, ele trec adeseori, metaforic, dar și neiertător, în alte domenii. De pildă, a propos de mult trâmbițata acum „realizare a independenței R. Moldova”, nu știu cine să fi spus mai bine decât el: „R. Moldova este ca o simfonie neterminată... Bine ar fi să fie ca una din simfoniile lui Schubert...”

Și totuși, în reflecțiile sale prevalează semnele de întrebare, nedumerirea, stupoarea: „Despre ce fel de autorități la Tiraspol vorbesc cei de la Radioul Național și de la Televiziunea Națională?! De ce nu li se spune pe nume: haită de criminali, „namesnicii” cei mai nemernici ai forțelor rusești de ocupație?” Sau: „Ce mi-e mie „sfântul Alexandru Nevski”? O fi fiind el un sfânt al rușilor, dar noi ce treabă avem cu el? Știu rușii că a fost canonizat Ștefan cel Mare? L-au inclus ei pe Ștefan cel Mare sau pe Constantin Brâncoveanu în calendarul lor cu sărbători creștine?”

La capitolul „Transnistria” Eugen Doga, cel ce pare pînă la un moment „veșnic tânăr și fericit”, devine brusc un tragic, un tragic incurabil... Și nu se știe cine sau cînd va putea măcar atenua dacă nu înlătura notele astea dramatice din viziunea, adică din existența sa...

Dacă cineva îi atribuie lui Eugen Doga virtuți de politician sau de patriot ardent, cu certitudine, comite o eroare. Nu mai spunem de faptul că însuși artistul nu face niciodată caz de implicările sale politico-patriotice, chiar dacă se știe (și multe pagini din volumul omagial, editat de AȘM o confirmă cu brio) că dînsul are merite mari, incontestabile, pe multe segmente ale renașterii noastre naționale, din anii 1988–1991 și din anii următori. Inclusiv în strădaniile basarabenilor de a obține oficializarea limbii române, de a recăpăta alfabetul latin sau de a deconspira și condamna fatalul pentru noi, *Pact Molotov-Ribbentrop*. Așa cum stă bine unui artist veritabil care e, concomitent, și un bărbat cu caracter, E. Doga s-a implicat în politică, în deșteptarea națională din acei ani memorabili cu o apreciazabilă și admirabilă discreție, preferînd să facă ceva concret, substanțial, decît să vorbească despre cîte a făcut. În context, țin să observ că mi s-au părut nu întru totul justificate și niște afirmații despre o energică disidență a compozi-

torului, pe care ar fi manifestat-o fie ca angajat al Ministerului Culturii al RSSM, în tinerețea-i absolută, fie mai tîrziu, cînd s-a pus semnul egalității între un soi de opoziție și stabilirea sa, mereu provizorie, la Moscova, unde într-adevăr, într-o perioadă, își găseau refugiu scriitorii, artiștii, filozofii și chiar savanții cu viziuni eterodoxe, din mai multe republici foste sovietice.

Însă și în acest sens, Eugen Doga a arătat o apreciazabilă discreție, făcînd ceea ce am putea califica drept o „disidență discretă” sau „colaterală”. Ne vom ilustra aserțiunea prin cîteva exemple, care stau, în fond, la îndemîna tuturor celor care doresc să cunoască, oricît de aproximativ, biografia de creație a compozitorului, încă în 1968 dînsul a compus muzica pentru spectacolul *Radu Ștefan, Întîiul și Ultimul* după piesa dramatică a lui Aureliu Busuioc – autor de incontestabil talent și cu viziuni departe de cele ale “realismului socialist” sovietic, dar care, a propos, nici el, nu-și revendică vreo disidență pentru trecut. Acest spectacol a provocat, de la premieră, suspiciunile autorităților de la Chișinău, astea, suspiciunile, degenerînd în acuzații *in crescendo*: mai întîi de „patriarhalism”, „pasiune exacerbată pentru istoria națională”, „pentru momente dubioase” din această istorie, în fine – de „naționalism românesc” și de „critică ascunsă a regimului sovietic”! (Am citat din memorie fraze dintr-o „delatiune” scrisă pentru CC al PCM de către un responsabil cu ideologia, care, de altfel, prosperă și acum cum prospera în anii de regim comunist de croială sovietică). Doi ani mai tîrziu, pentru același teatru, *Luceafărul* – care simboliza la noi nu numai avangarda estetică, dar și opoziția artistică față de regimul comunist de ocupație –, E. Doga scrie muzica pentru spectacolul *Pe un pictor de plai*, după o dramă de Ion Podoleanu. Pentru acele timpuri, o asemenea înscenare era, categoric, o manifestare de naționalism! pe deasupra, cu note de protest social, vizînd – oricît de aluziv – tragediile prin care au trecut basarabenii după al doilea război mondial, imediat după instalarea la noi a orînduirii aduse pe tancurile ocupanților sovietici. Eugen Doga a scris muzica pentru *Sfînta sfîntelor* și alte spectacole de Ion Druță, considerate la Chișinău și „patriarhale”, și „naționaliste”, dar pe care le monta Ion Ungureanu, cu mult succes, la Moscova, la Teatrul Armatei Sovietice... (Sic! era una din fațetele haosului, deban-dadei specifice imperiului sovietic: nu știa stînga ce face dreapta, fenomen ce a caracterizat existența, apoi prăbușirea și

altor imperii – de la cel roman pînă la cel otoman). Colaborarea cu veșnic rebelul Emil Loteanu, contactul cu alți cinești de la Moscova sau din capitalele unor republici unionale – cu lituanianul Vytautas Zalakevicius, de exemplu (cel care a putut realiza în URSS un excelent film, *Nimeni nu vroia să moară*, despre rezistența conaționalilor săi în primele decenii de ocupație sovietică), se înscriu pe linia aceleiași disidențe discrete la care ne referim.

Eugen Doga este un mare sentimental, dar nu așt în sensul adepților curentului cels ce a definit literatura și artele europene în secolul XVIII (iar la noi, mai ales în prima jumătate a secolului XIX), pentru că Doga – sentimentalul/sentimentalistul va fi de găsît mai greu în muzica pe care o scrie, în schimb, apare în această ipostază atunci cînd se așază la pian pentru a interpreta ceva din creațiile sale mai noi sau mai vechi. Ori atunci cînd povestește cum și-a împlinit odată, la Botoșani, un vis: să cînte la pianul lui George Enescu. Sau cînd povestește, cu elan juvenil, ce mult și-ar dori să aibă un spectacol la Ateneul Român, acolo unde a evoluat și Enescu, și Dinu Lipatti, și Ion Voicu, și Maria Tănase (care a avut, de-a lungul anilor, în repertoriul ei de bază, și un cîntec cules în Transnistria...). Sau cînd se implică în vreo discuție despre destinul poporului nostru – fie că e vorba de deportări, de foamete, de războaie, fie despre performanțele muzicii, altor arte ale noastre din trecut și de astăzi. Cine a urmărit, la începutul acestui an, emisiunea de la TVR a Andreei Marin, *Surprize, surprize...*, cu participarea lui E. Doga, cu certitudine s-a aflat la limita tensiunii sufletești în momentul întîlnirii, neașteptate, a compozitorului cu sora sa, venită la București „pe furis”, de la Rîbnița... Mi-a lăsat impresia că această stare este una aproape că zilnică în existența artistului. O poate confirma oricine l-a putut vedea acasă, alături de soția Natalia, de fiica Viorica, de nepoțelul Dominic... Și, desigur, oricine a avut ocazia să-l audă pe Eugen Doga vorbind despre părinți, despre mamă... Sau citindu-i rîndurile dedicate mamei, căci în scrisul său – în interviuri, în amintiri, în reflecții – chipul mamei este o prezență continuă. Numai un om cu o simțire cu totul aparte, ieșită din comunul în genere iubitor de născătoarea noastră putea să dea glas unor asemenea rînduri tulburătoare:

„Ceața amintirilor se topește și nu mai văd bojdeuca cea veche de lut. Mă opresc și mama, cu părul alb ca pînzele celea din copilărie, aleargă în întîmpinarea mea. Mă înfior de fiecare dată cînd îmi aduc

aminte de ochii ei umezi de bucurie. Ca și acum, cînd stau la masa de scris, cu pianul în preajmă, care tace și el pentru a-și aduna gîndurile... Ce straniu e!... Cum se întîmplă astăzi că eu sunt compozitor și nu plugar, scriu muzică și nu cresc pîine? Și iarăși prind a răscoli amintirile... Aplauze, aplauze... Și numai mama în sală plînge. Alături de ea, întodeauna mic, o întreb: „De ce plîngi, mamă?” „Dacă ai ști, îmi răspunde, cum mă doare sufletul... și dacă ai ști cît de bucuroasă sînt că am ajuns pîna în această zi...” Bucuriile și suferințele mamei. Nu știu dacă este o muzică mai frumoasă decît vocea mamei, încerc să o pun pe note și atunci cîntecul ei de leagăn, pe care l-am uitat de mult, îl simt și îl aud cîntat de Maria Mirabela. Încerc să-l surprind în sunete pașii ei ușori și mereu grăbiți și, poate, amume atunci o văd alunecînd pe Cătălina, fata de vis și de basm a Luceafărului Poeziei noastre. Ce izvor fantastic de melodii este memoria noastră!...”

Sensibilitatea aparte a omului și artistului Eugen Doga este învederată și de relația sa cu alte genuri ale artei, ale spiritualității, altele decît muzica și/sau filmul (plus teatrul), care sunt de bază, în ordinea expusă aici. Ne referim, desigur, la legătura pe care o are maestrul cu literatura, în primul rînd cu poezia, o relație veche, temeinică, multi-aspectuală. Am cuteza să vorbim chiar de un simbolic legămint al muzicianului cu poezia, cu cuvîntul poetic. Afirmatia noastră, posibil, vor pune-o la îndoială cei care știu că în palmaresul compozitorului se găsesc și piese muzicale pe versuri de autori mediocri sau chiar obscuri. În vasta-i activitate de compozitor-autor de cîntece, Eugen Doga a recurs la versurile unui număr impresionant de poeți – dacă s-ar cere o contabilizare, numărul acestora e de peste treizeci! Condeieri extrem de diferiți ca demers estetic, ca har de creator, încît în „lista lui Doga” au încăput și autori cu o operă în genere cam suspectă. Firește, compozitorului, în acest sens, nu i se poate imputa nimic: în creația muzicienilor-autori de cîntece contează niște criterii specifice, în care primează textul ca atare, anumite „ingrediente” ale rîndului, respectiv, ale strofei: piciorul de vers, asonanțele, aliterațiile, rima, ritmul și altele asemenea. Cine știe acum de prezența, în poezia românească contemporană, a unei Flavia Buref? Dar Flavia Buref este autoarea textelor pentru zeci și zeci de cîntece, dintre cele mai frumoase, interpretate de

cîntăreți de muzică ușoară care au alinat și alintat adolescența și tinerețea cîtorva generații, din anii '60-'80 ai secolului trecut, o epocă cu adevărat de glorie a muzicii ușoare românești: Margareta Pîslaru, Dan Spătaru, Anda Călugăreanu, Pompilia Stoian, Mihaela Mihaș, Florin Bogardo, Corina Chiriac, Angela Similea și alții... La noi, în Basarabia, cine mai ține minte numele unui Efim Crimerman, zis și Efim Ciuntu? Iată însă că textul piesei *De ce plîng chitarele*, interpretată de grupul *Noroc*, rămîne constant în lista preferințelor noastre, de prin 1969 încoace, iar datorită versiunii interpretative a grupului *0-Zone*, piesa (repet: cu textul scris de meseriașul Efim Crimerman) a avut un marș cu adevărat triumfal în lumea întregă! În poezia franceză de la mijlocul secolului trecut nu este nici cel mai modest loc pentru un Salvatore Adamo, dar textele sale, pentru cîntecele compuse și interpretate de el, vor dăinui încă mult timp în fonoteca de aur a muzicii ușoare franțuzești. Nu este un poet remarcabil – nici măcar în perimetrul liricii ruse contemporane – nici Ilia Reznik, dar fără textele lui este de neconceput repertoriul unei vedete ca Alla Pugaciov, ba chiar și Sofia Rotaru, care, deși are cîțiva textieri personali, interpretează cîteva piese, cu mare priză la public, pe versuri de numitul Ilia Reznik. În această ordine de idei, Eugen Doga a înveșnicit unele poezii, acceptîndu-le ca texte pentru cîntece, astfel înveșnicindu-i și pe autorii lor. Suficient să amintim de piesele *Codrii mei frumoși* (versuri de Petre Cruceanu) sau *Cred în ochii tăi*, versuri de Ion Podoleanu, autor care, dacă și este cunoscut, apoi va fi trecut la categoria prozator și dramaturg, în nici un caz în tagma poeților! Pot admite că V. Lazarev este un poet bun, că este un nume în contextul liricii ruse de la finele veacului trecut. Oricum, acest nume se va identifica pentru noi ca autor al versurilor pentru *Moi belii gorod*, varianta în rusă a imnului Chișinăului, asimilat, în versiunea originală, româ-nească, cu numele regretatului poet și cineașt Gheorghe Vodă și, desigur, cu cel al maestrului Eugen Doga.

Totuși, acel legămînt al lui Doga cu poezia se întrezărește plener în cîntecele scrise pe texte clasice, pe versuri de poeți consacrați, testați de vreme tocmai datorită forței cuvîntului. Cu diferite ocazii, maestrul însuși mărturisește: „În cîntec, cuvîntul e foarte important. Dacă ascult un cîntec și nu-i înțeleg mesajul, consider acest cîntec ca și mort. Atunci cînd scriu un cîntec, eu caut muzica în versuri. Mă așez la pian numai dacă versurile mi-au răscolit sufletul”. L-au făcut să se așeze la pian,

cu sufletul răvășit, numeroși poeți ruși, de la Aleksandr Pușkin la Nikolai Rubțov, între care s-ar situa alte nume sonore ale liricii ruse: Feodor Tiutcev, Aleksei Kolțov, Konstantin Balmont, Feodor Sologub, Valeri Briusov, Marina Tsvetaeva, Robert Rojdestvenski, Lev Oșanin, Feliks Ciuev, Rimma Kazakova, Iunna Moritz... Un ochi atent va observa în această listă – nici pe departe exhaustivă –, prezența unor autori ce au rămas în istoria literaturii ruse ca exponenți ai unei epoci de aur, numită, ce-i drept, puțin altfel: *Serebriannii vek* (*Veacul de argint*). Este acea epocă în care s-au pus bazele novatoare ale poeziei din Rusia contemporană și datorită cărora literatura rusă a putut fi reconsiderată și re-acceptată în Europa, la fel cum fusese tratată cu un secol în urmă, grație unor talente de talia lui Pușkin sau a lui Lermontov. Pare curioasă prezența, printre autorii de versuri „muzicalizate” de Eugen Doga, a Silviei Kaputikian, o valoroasă poetă armeană, un simbol – nu numai feminin! – al liricii armenesti. Chiar dacă punem alegerea unora dintre acești autori lirici pe seama întîmplării sau a coincidențelor, palmaresul compozitorului nostru sporește în calitate și datorită „împerecherii” muzicii sale cu versuri de cea mai înaltă probă.

De la întîmplare pînă la selectare strict individuală, conștientă, programată, trebuie calificată prezența operei poetice a lui Mihai Eminescu în creația muzicală a lui Eugen Doga. Întîmplarea a făcut ca Eminescu să fie primul nostru mare poet pe care l-a citit în original tînărul Doga, privat de șansa de a face școala în limba română, fie și în condițiile pe care le putea oferi învățămîntul din RSS Moldovenească. Curînd, însă, lirica eminesciană s-a dovedit a fi cuceritoare, irezistibilă, dominatoare și în cazul lui Eugen Doga: poeziile eminesciene de dragoste sau cele despre mamă l-au inspirat să compună cîntece care se înscriu într-un registru nou, dacă e să le raportăm la cele pe versuri de poeți basarabeni contemporani sau de poeți ruși, din diferite epoci. Iar baletul *Lucașărul* l-a ridicat pe compozitor la altitudini pe care nu le bănuia nici el, și nu le bănuiau nici muzicologii ce-i urmăreau evoluțiile componistice.

Firește, Eugen Doga, de altfel, ca și mulți alți compozitori basarabeni din generația sa, mai curînd nu avea cum să știe de această observație a lui George Enescu: „*Poezia lui Eminescu este ea însăși o muzică, de o frumusețe și o profunzime inconfundabile. Nu poți, nu ai dreptul să vii spre poezia lui Eminescu cu o muzică ale cărei aripi să nu poată zbura prin spațiul culmilor, unde trăiește această poezie. Este nevoie*

de o muzică divină, iar ca să realizezi o asemenea muzică este necesar să trăiești tu, realizatorul ei, uneori plină la limita tragică, ideile pe care, primindu-le din universul poetic, vrei să le comunici prin muzică. Nu oricum se poate compune muzică pe versuri de Eminescu!”

Intuitiv, însă – și astfel face o dată în plus dovada unui talent neordinar și a unei responsabilități artistice, estetice, mai rar întâlnită – E. Doga s-a apropiat de exigențele enunțate de Enescu în ceea ce privește abordarea creației eminesciene de către muzicieni (dar și pictori, sculptori, actori, cineaști, alți artiști). Ne-o demonstrează nu atât numărul mare al pieselor sale muzicale, pe versuri de Mihai Eminescu (regizorul Ion Ungureanu a spus într-un context aniversar că transnistreanul Eugen Doga este cel mai eminescian compozitor al nostru), ci mai ales selecția poeziilor, opțiunile muzicianului pentru anumite creații. La fel, și unele confesiuni ale lui Doga, acestea scoțind în evidență o pietate față de Luceafărul literaturii române, dar și o înțelegere, o percepere în adâncimea lui Eminescu poetul, filozoful, omul predestinat sacrificiului. Nu orice creator ar putea spune, cu mâna pe inimă, ceea ce afirmă E. Doga, a cărui sinceritate o va pune la îndoială numai cine nu a avut nici o dată ocazia de a vorbi cu dînsul: „Nu cred că voi fi original dacă voi spune că Eminescu deține un loc enorm în creația mea. Aceasta e ca și cum aș spune că respir, privesc, aud. Eminescu este o parte din mine. Nu exagerez defel prin această afirmație. Poate că eu sînt una din milioanele de coarde invizibile ale unei uriașe lire a Universului pe care a creat-o cu atîta talent Mihai Eminescu și de care eu am îndrăznit să mă apropiu[...]” Și, în continuare: „[...]Mulți compozitori din tot spațiul românesc au apelat la moștenirea poetică a lui Mihai Eminescu. Și nu numai compozitori profesioniști. Pentru multe versuri de ale poetului poporul a compus singur melodii și astfel ele au devenit populare. Îmi amintesc cum odată, scriind o piesă pentru clavecin și orchestră, inspirată de eroii lui Mihai Eminescu pe care tocmai îl recitisem, m-am gândit să-mi numesc piesa Sonet, deși această formă nu este raportată la muzica instrumentală. După aceea s-a ivit ocazia să compun romanța În liniștea nopții, pe versurile Poetului, pentru un film în care cânta Sofia Rotaru, ea fiind abia la începutul ascensiunii sale. Forța creației lui Eminescu se aseamănă cu energia solară care pune în mișcare tot ce e viu și chiar ce nu e viu. Creația Poetului te cucerește, te chinulă, te bucură, te înalță, te aruncă și din nou te poartă

în palmele ei cosmice pentru ca orizontul să se închidă acolo, sus, în ceruri, unde privirea și gândul nu au limite...”

Sunt extrem de curioase, impresionante, tulburătoare, și intersecțiile muzicii lui Eugen Doga cu opera a doi remarcabili prozatori: Anton Pavlovici Cehov și Camil Petrescu. În perioade diferite (anii '70 ai veacului abia trecut, respectiv, începutul secolului XXI), la cote diferite, E. Doga reușește să re-creeze prin sunetele muzicii niște stări primordiale, specifice fiecărui dintre cei doi literați. În muzica scrisă pentru filmul *O dramă la vinătoare (Dulcea și tandra mea fiară)* persistă un lirism suav, „cuminte”, ușor provincial, țesut cu note de un sublim dramatism, apropiat de estetica simbolistă. Scria un cronicar de la Moscova, în revista *Sovietski ekran*, că dacă te-ai abstractiza de scenariul lui Emil Loteanu, în linii mari – de factură cehoviană, și de scenele de film care sînt și ele în genere cehoviene, dacă ai asculta numai muzica acestei pelicule, gândul oricum te va duce la Cehov, nu la Lev Tolstoi, cu atât mai puțin la Gogol sau la Dostoievski. *Patul lui Prociust*, romanul, prezintă o „realitate transfigurată”, în care eroii „au toți repeziciunea discursului”, prinși fiind mereu „în fierberea trăirii”, iar „evenimentele respiră și se construiesc pas cu pas într-un excepțional joc dramatic” (G. Călinescu). Vocile din proza lui Camil Petrescu, apoi – din filmul lui Sergiu Prodan, se fac auzite, simultan, în alte registre, și în muzica lui Eugen Doga. Compozitorul imprimă acestor glasuri o dublă marcă: prima, de o sonoritate citadină – palpitînd caleidoscopic, dar totuși discret; și a doua – pe o linie senzuală, erotică, aceasta vibrînd între rafinament și spirit libertin. Re-crearea, prin muzică, a atmosferei cehoviene, respectiv, camilienne, trebuie pusă, probabil, în primul rînd, pe extraordinara intuiție artistică a lui Eugen Doga, or, aceasta nu exclude în nici un caz cunoașterea, perceperea subtilă, de către compozitor, a materialului literar. Este una din virtuțile lui E. Doga: un muzician își apropie literatura și astfel merge mai sigur pe calea marilor izbînzii artistice.

Dacă „muzica este un răspuns căruia nu i s-a pus nici o întrebare” (Nichita Stănescu), de la înălțimea unei jumătăți de veac a aflării lui Eugen Doga în universul creației, putem spune că maestrul a dat – cu vîrf și îndesat – o mulțime de răspunsuri afirmative. Eugen Doga este,

indubitabil, un creator împlinit – și nu numai în contextul muzicii basarabene sau, mai larg, al muzicii din spațiul ex-sovietic, unde l-a plasat concursul de împrejurări istorice bine cunoscute și nouă... După Ciprian Porumbescu, în muzica românească a venit George Enescu, geniul nostru tutelar, regal, măcar și de aceea că a fost descoperit la o impresionantă precocitate de către Carmen Sylva, alias regina Elisabeta a României. Prin Enescu muzica românească a putut ocupa un loc destoinic în armoniile europene. După el, însă, în muzica românească s-a produs o sincopă: nu s-a mai putut numi altcineva alături de Maestrul *Rapsodiei Române*. Astfel s-a întrerupt, fatal, continuitatea începută prin *Balada* lui Ciprian Porumbescu. Căci, ce este, în ultimă instanță, un Anatol Vieru, considerat – de unii – numărul unu al muzicii academice românești? Ce poate avea un Anatol Vieru cu continuitatea de care vorbeam? Eugen Doga, dacă nu completează sincopa creată în muzica românească de azi, cu certitudine se înscrie între cei mai vrednici zidari ai continuității acestei muzici, pe linia Porumbescu-Enescu. Specialiștii, dar mai ales „selecția naturală” a istoriei artelor își va spune definitiv cuvântul, în această ordine de idei. Noi ni l-am spus cu titlul ce poate fi rezervat unui simplu iubitor de muzică, unui sincer admirator al creației lui Eugen Doga. Și cum anunțasem în titlul acestui articol dorința de a face o schiță de portret al unui artist pe culmile gloriei, tragem un ultim haș la această schiță: înălțarea pe virfurile slavei nu i-a produs lui Eugen Doga amețeli specifice ascensiunii. Dimpotrivă, mai curînd, la această cotă, i s-a acutizat luciditatea creatoare. Aceasta ne face să credem că pînă la o nouă aniversare „rotundă” va cuceri noi culmi, prin noi creații înscrise și mai frumos, și mai temeinic în continuitatea de care vorbeam și care, potrivit unor legi nescrise ale firii, s-a întrerupt provizoriu, deci, trebuie refăcută. Rămîne să fie luate în seamă aceste eforturi de refacere a unui segment frînt, dramatic, dar nu și irevocabil, al spiritualității noastre.

(Din volumul *“Eugen Doga: compozitor, academician”,*
Chișinău, ed. Știința, 2007)

ACADEMICIANUL CARE NU ROȘESTE PENTRU CĂ ESTE AȘA

Rămîne o mare taină a epocii în care trăim noi, felul cum lucrează agențiile de sondare a opiniei publice... Bunăoară, în ceea ce privește evidențierea și clasarea celor mai populare personalități din R. Moldova. Știm însă că, paradoxal, sus-amintitele agenții (oficii, birouri...) scot în prim-plan mereu aceleași fețe. De obicei – politice, printre care se mai strecoară și cîte o înaltă față bisericească, secundată de vreun businessman. Oamenii de cultură, nu se știe de ce, sunt trecuți cu vederea de către autorii topurilor popularității: ori nu pun nici un preț pe cultură, ori se tem de ea... – altă concluzie, căci, alta, care ar fi să mai tragem?!

Dacă s-ar realiza la noi un sondaj de opinie cu adevărat al popularității, sau al adevăratei popularități, atunci, un loc de frunte i-ar reveni, neîndoios, lui Mihai Cimpoi: critic și istoric literar, filozof al culturii, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, academician; „un reputat critic literar și „stilp” al vieții culturale din Basarabia” (Eugen Simion), „un remarcabil eminescolog” (Constantin Ciopraga), „un G. Călinescu dintre Prut și Nistru” (Fănuș Băileșteanu).

Într-adevăr, de cîteva decenii bune, Mihai Cimpoi se află „în gura lumii”, altfel spus – în centrul atenției generale. Despre Domnia Sa se vorbește și se scrie foarte mult – și la modul elogios, exaltant, și – ce-i drept, înfinit mai rar – la modul critic, ba chiar și denigrator, calomnios.

Recent, M. Cimpoi a trecut încă „un prag mai înalt” al tumultuoasei sale existențe – un prilej deosebit să se scrie/să se vorbească larăși despre cîte și cum le-a făcut, despre cum e și cum trebuie să fie un academician de talia sa (supranumit de unii și „dublu academician”, nu fără o doză de ironie). Părerile, în mod firesc, sunt împărțite. Totuși, există și un sigur (nu și singur!) punct de unanimitate: Mihai Cimpoi este unul dintre academicienii noștri – și ne referim exclusiv la domeniul umanistic – care nu are de ce roși pentru că e înobilat cu acest calificativ, sau rang, sau titlu – numiți-l cum doriți.

Acesta ar fi și principalul motiv ce ne-a determinat să inserăm și noi un material dedicat lui M. Cimpoi – în pofida faptului că este una dintre personalitățile cele mai mediatizate; dincolo de rarissima

popularitate pe care o are în comunitate, e la mijloc, firește, și simpatia, prețuirea aparte de care se bucură printre bibliotecari și utilizatorii bibliotecilor noastre, sentimente ce se conjugă, firesc, și cu un interes sporit pentru personalitatea, opera și activitatea sa curentă. Plus, desigur, aniversarea pe care o marchează Mihai Cimpoi în a treia zi a primei luni de toamnă... Această ultimă împrejurare ne-a determinat să plasăm o schiță mai mult descriptiv-analitică, decît biografică, mai mult elogioasă, decît în „dulcele stil” de circotaș.

Dar mai bine citiți și judecați și Dvs. Cine mai are de spus ceva – poftim, scrieți, adăugați ce găsiți de cuviință – din cîte știm, revista *BiblioPolis*, va mai apărea și vom publica neapărat și alte opinii. Iar domnul acad. Mihai Cimpoi cu certitudine le va citi – felicitările și urările noastre, ale altor, numeroși simpatizanți și simpli cititori –, îi asigurăm mulți ani înainte, unul mai rodnic decît altul!

Viitorul mare critic literar, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova (din luna mai 1987), membru de onoare al Academiei Române (din 1991) și membru titular al AȘM (din 1992), debutează editorial destul de ingenuu: cu un eseu despre creația pentru copii a lui Grigore Vieru: *Miracolul copilăriei* (1968). Un an mai tîrziu își adună o serie de articole și eseuri în cartea *Disocieri* (1969), urmată de *Alte Disocieri* (1971). Aceste volume anunță apariția la Chișinău a unei noi viziuni asupra procesului literar, prezentată într-un limbaj analitic proaspăt, înedit. Astfel, încă de la debuturi, Mihai Cimpoi se distanțează categoric de maniera criticii existente pe atunci în RSSM, în genere aservită tiparelor ideologice (poate cu excepția lui Vasile Coroban), făcînd dovada unui demers critic „impresionist”, pe linia lui G. Călinescu și a altor mari critici români. Procesul literar curent din R. Moldova, cu excursuri în trecutul său, devine obiect de predilecție al preocupărilor de exeget ale lui M. Cimpoi, fapt ce își găsește o expresie majoră în volumul de sinteză *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, tipărit în 1996, cu cinci ediții ulterioare, adăugite, completate, îmbunătățite. (Anterior, în 1994, M. Cimpoi editase un studiu consacrat fenomenului cultural, spiritual și existențial de la noi: *Basarabia sub steaua exilului*). După cum au menționat mai mulți specialiști în materie, *O istorie deschisă...*, dar și alte scrieri ale lui M. Cimpoi pe această temă, confirmă elocvent, fără drept de tăgadă, niște axiome enunțate de Alexie Mateevici („Nu avem două limbi și două literaturi, ci numai

una, aceeași cu cea de peste Prut”) sau de G. Călinescu („Literatura română este una și indivizibilă”).

Odată cu apariția, în 1979, a eseului *Narcis și Hyperion*, M. Cimpoi se conturează ca un eminescolog cum nu au mai fost în Basarabia. Exegezele eminesciene devin o permanentă în activitatea sa de cercetător, cu fiecă carte nouă autorul lor aprofundîndu-și și nuanțîndu-și abordările: *Narcis și Hyperion*, ed. a 2-a (1986); *Căderea în sus a Luceafărului* (eseuri, 1993); *Spre un nou Eminescu* (dialoguri cu eminescologi și traducători ai operei lui Eminescu, 1993); *Narcis și Hyperion: Eminescu – Poet al ființei* („poem critic”, pregătit la solicitarea ed. Junimea din Iași, pentru colecția *Eminesciana*, în care sunt tipărite cele mai de seamă cercetări ale operei lui Eminescu, de autori români și/sau străini); *Eminescu, poet al ființei* (referat pentru obținerea titlului de doctor în filologie, 1998), *Plîsul Demiurgului* (eseuri noi, 1999); *Eminescu, mă topesc în flăcări: Dialoguri cu eminescologi în perspectiva Mileniului III* (2000, o ediție completată a vol. *Spre un nou Eminescu*). Cartea din urmă se înscrie într-o serie – *Corpusul Eminescu*, în 10 vol., tipărit în perioada 1998–2000, M. Cimpoi fiind coordonatorul acestei ediții consacrate operei și vieții Luceafărului literaturii române, în 2001 este coordonator al editării la Chișinău a *Operei* lui M. Eminescu, în 8 vol., elaborată pe baza ediției academice (*Ediția Perpessicius*), de la București, a scrierilor lui Eminescu. În ultimul deceniu al secolului XX, cînd la București, dar și la Chișinău, au apărut serii noi de detractori ai Poetului-nepereche (unii, surprinzător – din rîndul eminescologilor!), Mihai Cimpoi a fost cel care a dat ripostele cuvenite.

Așadar, putem contura două direcții de bază ale scrisului lui M. Cimpoi: a) *literatura din Basarabia, prezentată atît în plan sincron, cît și diacronic, ca o parte componentă a literaturii române*; b) *cercetarea operei lui Eminescu, văzută „global”, în adîncime, ca „Poet al ființei”*. Cu timpul, aria de preocupări ale lui M. Cimpoi include și c) *alte personalități marcante ale spiritualității române*: Lucian Blaga (1997), George Bacovia (2005; cu o versiune în engleză – 2007), Duiliu Zamfirescu (2002, 2007); în „Anul Brîncuși” (2001) scoate o carte consacrată sculptorului și filozofului Constantin Brîncuși, precum și despre discipola acestuia, basarabeanca Mihaela Petrașcu; în „Anul Enescu” (2005) scrie despre geniul muzical enescian.

Cu diferite ocazii, M. Cimpoi a scris eseuri substanțiale despre zeci de alte „sinte firi vizionare” – clasici ai literaturii române (D. Cantemir, Hasdeu, Iorga, Ion Barbu, Sadoveanu, Camil Petrescu, Stănescu, Preda, Sorescu, etc., etc.), acordînd însă și atenția cuvenită procesului literar contemporan, disecînd opera fruntașilor acestui proces amplu și complex, desfășurat de la Nistru și pînă în Banatul de Sud (zis și „Sirbesc”), de la apele Tisei și pînă la cele ale rîului Iordan, de la Paris și Stockholm, pînă la Toronto și New York.

În 2004 revine la un subiect monografic de la debuturi – creația lui Gr. Vieru.

Volumul *Cumpăna cu două ciuturi* (2000) demonstrează o extindere a interesului de exeget al lui M. Cimpoi și asupra *d) problemelor de hermeneutică și fenomenologie literară, de filozofie a existenței spirituale și etnice.*

O linie mai veche a preocupărilor lui M. Cimpoi, căreia îi rămîne fidel de-a lungul anilor, este *e) literatura universală*, mai exact – prezentarea eseistică a unor corifei și a unor capodopere semnificative ale poeziei, prozei și dramaturgiei din lume. Încă în 1982 editează vol. *Cicatricea lui Ulysse*, iar în 1989 – *Duminica valorilor: Cicatricea lui Ulysse-2*, în care adună eseuri despre personalități remarcabile ale literaturilor străine, inclusiv *f) din perspectivă comparativă*. Raportarea valorilor spirituale românești la cele europene și mondiale o face cu mai multă claritate în volumul de eseuri *Mărul de aur* (1998; cu o versiune în lb. fr.: *La Pomme d'or*, 2001).

Din 2001, M. Cimpoi editează *Critice* – volume miscelaneice, care ilustrează atît o constanță a preocupărilor sale de cercetător, cît și lărgirea spectrului de interese.

Scrisul lui M. Cimpoi se distinge prin eleganța frazei, profunzimea gîndului, precizia și corectitudinea judecăților; fiecă scriere a sa își are o arhitectură proprie, măiestrit proiectată și finisată, criticul găsind formule adecvate pentru cei mai diferiți autori, pentru cele mai diferite creații literare. Prin maniera cumpătată de abordare a procesului literar, M. Cimpoi este cel care știe a menține un echilibru, o stare de conlucrare, de calm creator. Exegetul este mereu prezent în presa de specialitate, literară, culturală, dar și social-politică și de altă natură de la Chișinău, București, din alte centre populate de români, la fel și în periodicele diasporei românești. Este solicitat la numeroase manifestări

științifice și culturale ce se desfășoară la noi și în întreg spațiul spiritual românesc. *Serie mult și eficient, cu o surprinzătoare viteză și foarte generos: se vorbește chiar de o generozitate aparte a lui M. Cimpoi la scrierea unor prefețe, postfețe, recenzii, cronici de carte etc., această generozitate lăsînd uneori impresia unei slăbiri a simțului discernămintului.*

M. Cimpoi este unul dintre principalii autori, dar face parte și din echipa de coordonare și revizie a articolelor la *Dicționarul general al literaturii române* – proiect de unicat, susținut de Academia Română (Institutul de istorie și teorie literară G. Călinescu) și editura *Univers Enciclopedic*: vol. 1 (literele A-B) și vol. 2 (C-D) au văzut lumina tiparului în 2004, volumele 3,4 au fost tipărite în 2005, vol. 5 (P-R) – în 2006, iar în 2007 se preconizează apariția ultimelor două volume, 6 și 7.

Este director fondator al revistei literare *Viața Basarabiei*, din 2002, ca o reluare (serie nouă) a faimoasei publicații întemeiată în 1932 de Pan Halippa și N. Costenco; redactor-șef al buletinului *Mihai Eminescu*, editat de Centrul Academic Internațional Eminescu (al cărui director onorific este); membru în colegiile de redacție ale publicațiilor *Viața Românească*, *Caiete critice*, *Paradigma*, *Destin românesc*, *Limba Română*, *Sud-Est cultural*, *Revistă de lingvistică și știință literară*, *Magazin bibliologic*, *BiblioPolis* etc.

Multiplu laureat: Premiul de Stat al Republicii Moldova (1994), Premiul *Nichita Stănescu* al Academiei Române, Premiul pentru critică al Uniunii Scriitorilor din România (1997), Premiul *Lucian Blaga* pentru exegeză (1990, 1995, 2000, 2002), Premiul *Opera omnia* al rev. *Convorbiri literare* (2002), Premiul de excelență redacțională al Tîrgului Internațional de carte *Bookarest-2002* (pentru *Opere* de M. Eminescu, în 8 vol.); Premiul Academiei Internaționale *Mihai Eminescu* (2006), Premiul Uniunii Juriștilor din România (2003), laureat al săptămînalului *Literatura și arta*, la compartimentul „Critică literară” (din 1991 – anual, pînă în 2007 inclusiv). Cetățean de Onoare al municipiilor Craiova și Cluj-Napoca. La sfîrșitul lunii septembrie 2007 i s-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.

Maestru al literaturii din R. Moldova (1992). Deține *Ordinul Republicii* (1996), medalia jubiliară *Mihai Eminescu* a României și

medalia *Mihai Eminescu* a R. Moldova (2000); Ordinul Național *Serviciul Credincios în grad de cavaler* al României (2002).

Prezent plenar în literatură, în viața culturală a românimii, acasă, la Chișinău, Mihai Cimpoi este nevoit să se implice și în politică, luînd, uneori, atitudine clară, intransigentă, față de multele bariere și primejdii ce apar în calea evoluției logice a spiritualității noastre.

(„*BiblioPolis*”, nr. 3, 2007)

EL CREDE ÎNTR-UN DUMNEZEU AL BIBLIOLOGIEI...

Cu aproape trei decenii în urmă, la un congres al scriitorilor sovietici, incontestabilul lider de partid de la Kremlin, Leonid Brejnev, le-a reproșat unor poeți că ar fi prea lipsiți de modestie, iar prin aceasta ar aduce grave prejudicii atât bunelor evoluții ale marii literaturi sovietice, cât și măreței opere de culturalizare a maselor de oameni ai muncii. Observația îi viza pe acei care, în opinia ideologilor comuniști, neglijau sau chiar sfidau linia de austeritate „realisto-socialistă”, permițându-și în scrierile lor adevărate insolente de ordin estetic, dar și de natură ideologică, încercînd să pună scrisul și chiar personalitatea creatorului deasupra doctrinei și doctrinarilor. Sala, majoritatea absolută a participanților la acel congres, a aplaudat furtunos, în semn de totală, oarbă aprobare. Totuși, s-a găsit cineva – poetul Evgheni Evtușenko – să-i dea, timid, delicat, o replică acelui bos partinic cu veleități de scriitor, spunînd niște cuvinte de-a dreptul memorabile: că, vedeți Dvs., tovarășe secretar general, noi, ca toți oamenii, sîntem modești, dar fiindcă nimeni nu ne observă modestia, iată, ne vedem nevoiți să trîmbițăm despre ea, ca să fie observată...

Mi-am amintit de acest episod din tinerețea „absolută” a generației mele în legătură cu personalitatea despre care vreau să vorbesc în continuare. Este un om pe cît de talentat, pe atît de modest, dar care nici măcar nu trîmbițează despre modestia sa – cu atît mai puțin despre talent, competență, asiduitate... – de parcă nici nu ar dori ca cineva să observe virtuțile pe care le întrunește... Mă refer la bibliologul, poetul, eseistul Alexe Rău, tot el director al Bibliotecii Naționale (cum l-a

supranumit cineva – „un om cu numele de-a-ndoaselea, cu totul nepotrivit firii sale!”). Ajuns acum la o jumătate de veac, se poate mîndri pe bună dreptate cu un bilanț pe care unii nu știu de-l pot face la trei sferturi de secol... Tocmai aceste frumoase împliniri justifică apariția pe lingă numele său a unui calificativ rarism (cel puțin deocamdată) la noi – cel de *filozof al culturii*, care îi este tot mai des alăturat în prezentările gazetarilor și colegilor de breaslă.

Licențiat al secției de bibliografie și biblioteconomie din cadrul Facultății de Litere a Universității de Stat din Moldova (1975), Alexe Rău și-a consacrat toți anii următori muncii de bibliotecar, fără a se jena cît de cît că presta o muncă nu dintre cele considerate deosebit de prestigioase – pe atunci, ba poate, într-o anumită măsură și acum. Este adevărat că, avînd un dar nativ al scrisului și o accentuată predispoziție pentru cercetare, a încercat – și a izbutit – să dea acestei activități ritmuri, vibrații, trăiri creatoare, iar creația, fiind o inepuizabilă sursă de revelație și desfătare, l-a plasat într-o zonă cumva favorizată a breslei din care face parte.

Încadrîndu-se imediat după absolvirea facultății în structurile Bibliotecii, pe atunci, republicane, a avut o carieră în continuă ascensiune, fie la prima bibliotecă a republicii, fie la Ministerul Culturii, în 1992 fiind numit director al Bibliotecii Naționale. A contribuit plenar la apariția anuală a unei publicații unice la noi – *Patrimoniu*, almanahul bibliofililor din Moldova (1977–1981), la organizarea și desfășurarea Festivalului de carte și poezie *Eminesciana*. Apariția, din 1992, a *Calendarului bibliotecarului* (din anul 2000 – *Calendar Național*) și a primei reviste de specialitate în limba română, la Chișinău – *Magazin bibliologic*, se datorează tot ambițiilor sale, niște ambiții din cele frumoase, sănătoase, care, din fericire, îi mai caracterizează pe oamenii noștri, inclusiv pe unii conducători de biblioteci sau chiar simpli lucrători ai acestora. A inițiat *Salonul Național de carte*, căruia, din perspectiva numeroaselor dificultăți ce le presupune (de ordin financiar, cu substrat estetic, cu riscuri ideologice, dar și problema unirii sub același acoperiș a unor orgolii nu întotdeauna conciliante etc.), mulți îi proceau o moarte subită, dar care, să vedeți, a ajuns în acest an la cea de-a XII-a ediție. Un merit greu contestabil al lui A. Rău este elaborarea Programului Național de reformare a bibliotecilor, datorită căruia s-a putut realiza o maximă apropiere a activității bibliotecare de la noi de

standardele europene și – esențial, credem – depolitizarea instituțiilor bibliotecare, debarasarea de sute de tone de maculatură doctrinară perimată, pentru a se face loc tipăriturilor ce formează de fapt chipul adevărat al unei instituții menite să conserve patrimoniul scris/tipărit al națiunii și, pe cât e posibil, al umanității, care să fie pus nestingherit la dispoziția utilizatorilor. Simpozioanele *Anul bibliologic* și Programul Național *Memoria Moldovei, Ateneul Moldova, Clubul biblioteconomistilor*, lansarea colecției de monografii și eseuri *Clio și Biblon*, a seriilor de lucrări de referință bibliografică *Cultura în Moldova, Bibliografia Moldovei, Moldova în presa de peste hotare etc.*, a *Gazetei bibliotecarului* sînt alte repere ale muncii și crezului profesional ale lui Alexe Rău.

A propos de crez... Alexe Rău consideră, încercînd să-i convingă și pe alții de această axiomă, în opinia sa, că *există un Dumnezeu al bibliologiei...* Pe fundalul unei atitudini de neglijare a acestei vechi și nobile profesii, într-o atmosferă aproape că ostilă față de rostul muncii de bibliotecar, această constatare a lui Al. Rău (care e și titlul unui volum de studii și eseuri, tipărit în anul 2000 și prefațat de o personalitate redevabilă în domeniu – cărturarul și scriitorul Nicolae Busuioc din Iași), a adus un spor de încredere, optimism și de alinare, poate, celor care trudesc printre rafturile îndoite de greutatea volumelor... i-a făcut pe mulți să privească altfel, cu ochi mai blînzi, mai îngăduitori la activitatea instituțiilor de bibliotecă de la noi. Ca eseist și teoretician al bibliologiei, al cărții, al scrisului, iar în ultimă instanță – ca filozof al culturii, Al. Rău s-a impus și prin volumele *Jurnal parizian* (2001), *Ochiul din oglinda paginii* (2002), ca să nu mai vorbim de zecile de studii, eseuri, interviuri risipite prin publicațiile de specialitate și/sau de cultură de la Chișinău, Iași, București, Cluj-Napoca, Timișoara, Suceava... Este cel care a pus în evidență, competent și cu măiestrie scriitoricească, aspectul bibliologic al unor creații majore din literatura noastră – *Cazania* lui Varlaam, scrierile lui Miron Costin și Dimitrie Cantemir. Sau elementul bibliofil din viața unor personalități ale culturii naționale, de cea mai diferită anvergură (Mihai Eminescu, Alexe Mateevici, dar și Ligia Macovei, Igor Vieru, Ion Ganenco, Nicolae Dabija, Iulian Filip...), însă cu un liant ușor palpabil pentru cel preocupat de bibliologie, bibliofilie, de alte dimensiuni ale lui Biblon, cum ar zice chiar Alexe Rău.

Ca poet, a pornit de la ideea de a *spune ceva...* (așa și-a intitulat volumul de debut, tipărit în 1993) ca să atingă cele mai fine coarde ale sufletului. Așa cum au observat mai mulți critici literari, cultivă o poezie meditativă, cu tempouri ba de romanță sau rondel, ba de colind, ba de litanie sau lied, adesea în ritmul tipic ultimei răsuciri de milenii, cu parabole și paradoxuri proaspete, printre care metafora se simte foarte comod. O poezie ce procură celui ce-i deschide cărțile (*Uniluconul*, Chișinău, 1997, *Nuca lui Nevermore*, Timișoara, 1999) o desfătare aparte și un prilej aparte de reflecție. Fiecare carte a lui Al. Rău a implicat apariția unor recenzii și consemnări în care autorului i se dau note mari, mai mult decît niște elogii amicale. Acad. Mihai Cimpoi nu a ezitat să-i facă o scurtă, dar sugestivă, prezentare în faimoasa-i *Istorie deschisă a literaturii române din Basarabia: scutură de praf și naftalină straițe folclorice (...), evidențind pietrele scumpe și fluturașii metalici, demonstrînd crolala lor modernă, finețurile țesăturii prin care a trecut și firul greu al dorului (...). În fond, e un necomplexat de formule, un „conservator” dezinteresat, un spontan risipitor de frumuseți vechi de psalmi, romanțe, colinde și descîntece, care-și transcrie senzațiile și trăirile în desene șocante...*

În ajunul Crăciunului – stil nou, cum se ține și în zona Edinețului, la baștina lui Alexe Rău, ceasornicul vremii îi va aminti protagonistului acestor rînduri că s-a scurs o jumătate de veac de cînd face umbră pe acest pămînt. Noi îi amintim că în jumătate din... această jumătate de secol s-a impus frumos și benefic în cultura noastră, făcînd pe ogorul mînos al spiritualității naționale nu numai umbră, dar și o urmă. O cărare a sa, pe care-i urăm să meargă și în continuare fără opinteli și pe care cine știe cîți se vor mai îndrepta spre propria cărăruie, mulțumindu-i că a bătătorit țărîna pentru a le face mersul mai ușor și mai sigur.

Mulți ani, Alexe Rău, cu sănătate, tărie și încredere în dreptatea aspirațiilor, intențiilor și faptilor care-s partea poate cea mai consistentă a unei existențe vrednice. Pînă la cealaltă mare aniversare mai e mult... Cît mai multe cărți și alte împliniri frumoase pînă atunci!

(„*Timpu*”, 5 ianuarie 2004)

MĂIASTRĂ A CUVÎNTULUI ROSTIT, INDRĂGOSTITĂ DE CUVÎNTUL SCRIS...

Despre complexitatea artei, a fenomenului artistic în viața noastră – știu cam toți, oricum – multă lume știe.

Mai puțin știu însă, despre complexitatea, dificultatea de a scrie despre artă, despre artiști... Poate, în special, când arta aceasta e românească, dar din R. Moldova, iar artistul e mai mult decât un artist pur și simplu. Numitorul comun al marilor artiști din toată lumea, din toate timpurile: o continuă oscilație între agonie și extaz – îi definește, desigur, și pe oamenii de artă talentați de la noi. De aici și riscul de a luneca pe panta banalului atunci când te apuci, te încumezi să scrii despre un artist, respectiv, despre o artistă – fie de aici, fie de pe malurile Senei, ale Tamisei sau ale Atlanticului. Totuși, la o privire mai atentă, les la suprafață și diferențele: și de școală a artei, și de destin artistic, și de abordare a lucrurilor, fenomenelor, a vieții însăși. Și nu numai între oamenii de artă de acolo și cei de aici. Se deosebesc mult înde ei și artiștii noștri. Inclusiv pentru că fiecare talent e o personalitate distinctă, dar nu numai aceasta ar fi motivația, explicația. Așa sau astfel, tocmai diferențele astea pică bine unui autor de texte, ele îi întind o mână de ajutor ziaristului, criticului de artă, scriitorului.

Și iată așa, încurajat de această șansă, de această oportunitate, încerc și eu să fac o schiță de portret al unei artiste mai aparte – mai deosebită din varii puncte de vedere, pe care, sper, le voi elucida pentru cei curioși, pentru cei care văd în teatru o excepțională formă de artă, dar și o manifestare a trăirii noastre cea de toate zilele.

*Ne referim la **Ninela Caranfil**, Artistă Emerită din Republica Moldova, artistă de teatru și film, actriță notorie, de real talent și de succes nu mai puțin real, la Teatrul Național „Mihai Eminescu”. Este un nume de rezonanță, o prezență artistică ce nu necesită comentarii ample pentru iubitorii de teatru, pentru cei fascinați de cuvîntul rostit (și rostuit!): frumos, vibrant, tulburător...*

Însă, vorba francezilor: Noblesse oblige... Iar specificul lucrărilor biobibliografice pare a fi chiar mai de neînduplecat decât galanții francezi și astfel mă văd obligat să fac o incursiune biografică pe cât e posibil mai amănunțită. Unde mai pui că prezentul eseu se axează pe o aniversare a Ninelei Caranfil. E o aniversare prea de tot frumoasă,

ca o viață de artistă să fie „trecută în revistă” superficial; un jubileu la care un amănunt în plus, poate chiar și mulțimea detaliilor, devin un beneficiu, dacă nu o necesitate.

S-a născut viitoarea artistă la 17 iunie 1947, în comuna Satu Nou, de lângă Cimișlia, în familia lui Chiril Caranfil, felcer, și a Mariei (n. Antoci), casnică.

Au fost la părinți cinci copii: Ana, Lidia, Boris, Ștefan, Ninela, și au avut parte, în casa părintească, de o viață dacă nu ușoară (timpurile celea fiind prea grele!), apoi cu certitudine – cumpătată, armonioasă, căci era clădită pe temelii de cumințenie pur basarabene, pe dulcea amintire a „vremurilor românești”, pe înțelepciunea preceptelor creștine. Înșiși părinții, se vede, le-au oferit modele de cumsecădenie, dragoste de carte și atracție pentru frumos – atât de mult și atât de generos le-au dat toate acestea! – dovadă stă și recunoștința, pietatea, cu care sunt pomeniți, omagiați, de urmașii lor pînă în prezent. Fiecare dintre copiii lui Chiril și ai Mariei Caranfil s-a impus în viață reușit, în felul său; totuși, de o recunoaștere publică deosebit de frumoasă au beneficiat „cei doi mezinii”: Ștefan Caranfil (n. 1945) – dirijor de cor, pedagog, valorificator al folclorului muzical și, desigur, protagonistul nostru.

După absolvirea școlii medii de cultură generală nr. 1 din Cimișlia (1964; în prezent – Liceul *Ion Creangă*), Ninela trece concursul pentru formarea unei grupe de studenți din Basarabia, la Institutul de Stat de Artă Teatrală *A. Lumacearski* din Moscova. La această faimoasă școală superioară de teatru din Rusia, cunoscută mai ales ca GHITIS, a avut renumiți profesori (actori și regizori): Olga Păjova, Boris Bibikov, Mihail Cisteakov, Olga Starinkova, precum și pe artistul și scriitorul Simion Ghimpu de la Chișinău, care le preda cursul de arta vorbirii, de fapt – limba română literară.

Ca licențiată a GHITIS-ului, în vara lui 1969 a fost angajată la Teatrul Muzical-Dramatic *A.S. Pușkin* din Chișinău (în prezent – Teatrul Național *Mihai Eminescu*), unde, împreună cu alți colegi de studii teatrale la Moscova, Ninela Caranfil s-a lansat cu roluri diferite în patru spectacole de diplomă: *Omul cu armă*, de N. Pogodin; *Corbul*, de Carlo Gozzi; *Piine ciștigată*, de A. Ostrovski; *Tangoul criminal*, de Egon Ranet. Deși foarte curînd se impune original în roluri noi – în spectacole

montate de Valeriu Cupcea (*Complotul împărătesei*, de A. Tolstoi) și de Veniamin Apostol (*O noapte cu privighetori*, de V. Ejev), în 1970 Ninela Caranfil este victima unei „reduceri de cadre la teatru”, care era în realitate o concediere – pedeapsă în stil sovietic, pentru „vina” de a fi aprins câteva lumânări într-o biserică.

În 1972 este invitată, de către regizorul Sandri Ion Șcurea, la Teatrul *Luceafărul*, pentru rolul Doicii din piesa *Ipolit* de Euripide. Nu rezistă ispitei de a se încadra în trupa ce se bucura de un fulminant succes, de la întemeiere, în 1960, și în următorii ani realizează mai multe roluri pe scena *Luceafărului*: în spectacolele *Ipolit*, de Euripide; *Nevolnicele*, de A. Ostrovski; *Jocul dragostei și al întâmplării* de A. de Musset; *Jucării de ojele*, de R. Urnevičute (toate în regia lui S.I. Șcurea). La sugestia regizorului Veniamin Apostol, în 1976 Ninela Caranfil revine la teatrul unde a debutat ca actriță și își leagă din nou destinul de acest colectiv artistic, fiind pînă în prezent actriță a Naționalului *Mihai Eminescu*.

În trei decenii și jumătate de carieră artistică, Ninela Caranfil a interpretat (cu precădere, pe scena Teatrului Național *Mihai Eminescu*) circa 30 de roluri, întrupînd personaje extrem de diferite ca factură: de la comice și lirice – la dramatice și tragice. Vom menționa doar unele dintre acestea: Zița din *O noapte furtunoasă*, de I. L. Caragiale; Eleonora și Olia din *Tata*, Nătăluța, Efimia și Elena din *Pomul vieții*, Vera din *Abecedarul* (toate trei piesele – de Dumitru Matcovschi); Vecina binevoitoare din *Casa mare*, de Ion Druță; Oltea din *Io, Ștefan Voievod*, de Anatol Gondiu; Liza din *Casa de Feodor Abramov*; Poșlepkină din *Revizorul*, de Nikolai Gogol; Angustias din *Casa Bernardei Alba*, de Federico García Lorca; Mama din *Om și gentilom*, de Eduardo de Filippo; Hanuma din piesa omonimă a dramaturgului georgian G. Tığareli; Olinda, din *Lumea este așa cum este*, de Alberto Moravia; Ursula din dramatizarea *Un veac de singurătate*, după Gabriel García Márquez etc. A colaborat cu regizorii: Valeriu Cupcea, Veniamin Apostol, Andrei Băleanu, Sandri Ion Șcurea, Silviu Fusu, Victor Ciutac, Veaceslav Madan, Vitalie Rusu, Emil Gaju, Sandu Vasilache, Mihai Fusu, Andrei Vartic, Ilya Schatz – de la Chișinău; Nicoleta Toia, Sergiu Sabin, Cătălina Buzoianu – de la București; Peter Bokor din Canada etc. I-a

avut parteneri de spectacole (inclusiv radiofonice) pe actorii Constantin Constantinov, Dumitru Caraciobanu, Arcadie Plăcintă, Damian Dimitrov, Nicolae Darie, Victor Ciutac, Vitalie Rusu, Iurie Negoită, Dina Cocea, Viorica Chircă, Ecaterina Malcoci, Paulina Zavtoni, Valentina Izbeșciuc ș.a.

Pe scena teatrelor noastre și în rolurile din spectacole radiofonice actrița Ninela Caranfil îmbină cu succes rigorile specifice sistemului clasic al lui Konstantin Stanislavski (1863–1938) – asimilate la GHITIS – cu principiile sistemului de factură avangardistă al lui Evgheni Vahtangov (1883–1922), promovate de Școala de teatru *Șciukin* din Moscova. Totodată, ca și alți actori talentați de la noi, chiar dacă au fost școlii la Moscova, N. Caranfil și-a însușit și da expresie scenică celor mai frumoase tradiții ale școlii teatrale românești. „*Ninela Caranfil, artistă emerită cu o voce ce izvorăște din inimă, ca să ajungă la inimă... Întotdeauna cînd am urmărit-o în scenă [...], mi s-a transmis fluid dorința actriței de a crea roluri și caractere care una vorbește și tot una gîndesc!...*” (Lucia Purice).

Din ultimele realizări teatrale ale Ninelei Caranfil amintim: *Madame Lazić* din *AFEB* de Branislav Nušić (Serbia), *Odochia* din *Rugăciunea de seară* de Ion Druță, *Terese* din *Cumetrele* în regia lui Peter Bokor (Canada), *Maria Vasilievna* din *Unchiul Vanja* de Anton Cehov, *Ea* (soția) din *Zăpezile de altădată* de Dumitru Solomon.

S-a produs în vreo zece filme artistice, cu precădere, producții ale studioului „Moldova-film”: *Calul, pușca și nevasta și Făt-Frumos* (regizor Vlad Ioviță), *Totul putea fi altfel* (regizor Valeriu Jereghi), *Lebede pe lac* (în regia lui Vasile Pascaru), *Adolescenta, Călătorie la nuntă înaintea nunții, Cum să devii celebru* (regizor Ion Scutelnic), *Un mic serviciu, Cine va reuși la ultimul vagon* (în regia lui Boris Conunov).

Reprezentînd perfect tipul de artistă militantă, Ninela Caranfil s-a implicat plener în evenimentele din 1988–1991, cînd luase amploare mișcarea de eliberare națională. A susținut recitaluri nu numai la teatru (inclusiv pe scena Teatrului de Vară), dar și pe Aleea Clasicilor din Grădina Publică *Ștefan cel Mare*, în Piața Marii Adunări Naționale, în stradă, însuflețind mulțimile de oameni veniți din toate colțurile republicii.

În 1990 este inclusă în prima delegație a oamenilor de cultură de la Chișinău care merge într-o vizită de lucru în România. Împreună cu membrii delegației – Grigore Vieru, Vasile Vasilache, Gheorghe Vodă, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Maria Bieșu, Tudor Chiriac ș.a. –, a avut memorabile întâlniri cu faimoșii scriitori Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Andrei Pleșu, cu celebri actori și regizori de la teatrele din București. În anii 1994–1995 actrița a fost alături de studenții și liceenii ce protestau împotriva scoaterii din învățământ a cursurilor Limba și Lite-ratura Română, Istoria Românilor, împotriva rusificării și resovietizării studiilor în școlile, colegiile și universitățile din R. Moldova. Funcționând ca viceministru al Culturii, în perioada 1999–2001, Ninela Caranfil optează pentru ocrotirea și promovarea mai energică a valorilor naționale autentice, pentru ameliorarea existenței precare a oamenilor de creație. În anul 2004 participă la mitingurile de protest ale actorilor de la Teatrul Național *Mihai Eminescu* și la grevele de protest ale jurnaliștilor de la Radioul Național și Televiziunea Națională, pentru apărarea drepturilor profesionale, a demnității umane și naționale.

Dar nu numai pe scene de teatru și pe „baricadele vieții” e prezentă Ninela Caranfil. La Radioul Național, artista are o extrem de bogată „fonotecă de aur proprie”, care include o impresionantă varietate de recitaluri de poezie („momente poetice”), lecturi artistice din sute de autori locali și străini, numeroase roluri în teatrul radiofonic. Din ultima categorie e de remarcat rolul central în *Viața unei femei* de Aurel Baranga (regizor artistic – Ilie Stratulat), acest spectacol radiofonic bucurându-se de un extraordinar succes la publicul ascultător. De asemenea, a participat la mai multe emisiuni și spectacole la TVM.

Cum însă veni vorba de instituția Radio și TV de la Chișinău, nu putem evita un aspect, pe cât de delicat, pe atât de penibil, care, firește, nu are cum să concorde cu tonalitatea aniversară a eseului nostru, ci numai cu realitatea – cumplită, din preajma noastră. Zi de zi – în cel mai rău caz, peste o zi – vocea Ninelei Caranfil răsună pe undele Postului de Radio Moldova; mai rar, dar apare, totuși, artista și pe ecranul mic (devenit prea de tot mic!) al Televiziunii din Chișinău, zisă acum, atât de impropriu, ba Națională, ba Publică. Nici nu s-ar

putea altfel: oricât de părtinitor, cu iz puternic de SRL familial, oricât de servil actualului regim, Radioul din Dealul Schinoasei, în special, nu poate da non-stop aberații și insulte la adresa Neamului, citite de glasuri când amenințătoare, când de mîță leșinată, când de eunuci; nici miorlăiturile moldoveniste cu scremete vocale *à la Bucarest* nu pot salva situația. Și atunci, această instituție – transformată de cîțiva înși în fraudă, dar și în catastrofă națională – firește, trebuie să se mai „aerisească”, în vreun fel, punînd pe post și înregistrări de calitate, aidoma celor lansate de talente artistice de calibrul Ninelei Caranfil. Fără a i se plăti onorariul ce i se cuvine legal. Fără a mai fi invitată la noi emisiuni. Fără să-i fi consacrat măcar o emisiune specială, aniversară, cum ar fi meritat, și cum se procedează la acest post de Radio, în situații similare, cu alți actori, regizori, operatori și chiar administratori de teatre. (În context, menționăm curajul, onestitatea, inspirația aparte a radiojurnalistei Violeta Ciocanu – dînsa a găsit, totuși, o modalitate de a o omagia foarte frumos pe Ninela Caranfil, în cadrul excelentei sale emisiuni „Viața cu argint la tîmple”, avînd-o ca regizor artistic pe Domnița Jechiu). Astfel, pentru instituții alde Radio Moldova, TVM, presa oficială, Ministerul de resort – al Culturii, dragă Doamne! – Ninela Caranfil (ca și alți artiști împliniți, dar și non-confor-miști), a devenit un fel de „rău necesar”... – aceștia nu o agreează, nu o doresc, poate chiar se și tem de ea, dar nici nu se pot lipsi de dînsa! Acești nechemăți, ajunși peste noapte „persoane decidente”, uită că este trecător, vremelnice totul – chiar și cel mai autoritar regim, și că pînă la urmă netrecător e numai talentul și alte daruri de la Dumnezeu. Și nu înțelege „spuma asta-nveninată” de șefuleți că neglijarea, sfidarea lor nu face decît să întărească pe omul de creație veritabil, care nu concepe să facă artă fără a avea și o clară atitudine civică, verticalitate morală, în fine – imunitate la prostie, trădare, lingușire, arivism, ipocrizie, oportunism și alte rele...

O componentă, dar și o particularitate a creației Ninelei Caranfil, din perioada de după 1989–1990, le constituie recitalurile lirice, niște excelente spectacole de poezie. Au avut o priză deosebită la public spectacolele: *Rămii, iubirea mea, rămii* (1992, poezii de L. Blaga, N. Stănescu, Gr. Vieru, D. Matcovschi, Ion Vatamanu, N. Dabija ș.a.),

în colaborare cu actorul Ion Rusu; monospectacolul *De dragoste, de dor* (1994, versuri de T. Arghezi, Cezar Ivănescu, Gr. Vieru, D. Matcovschi); *Rugăciune* (1997, poezii de L. Blaga); recitalul în cadrul Festivalului *Mihai Eminescu* (1999–2000); *Întru tine, Doamne, ne rugăm* – artista fiind acompaniată de corul *Trison* (dirijor Șt. Caranfil), muzică T. Zgureanu, regizor Sandu Vasilache. De altfel, acest spectacol, alcătuit din psalmi ai lui David, din Sfânta Scriptură, a fost dedicat celor două milenii de creștinism emanat în lume, inclusiv pe plaiurile noastre – români, potrivit lui Nicolae Iorga, născându-se, ca popor, încreștinați.

În diferite perioade, Ninela Caranfil predă cursuri de măiestrie interpretativă și de arta recitării la Academia de Arte *Gavril Musicescu* (o perioadă fiind aici lector superior), la Academia de Poliție *Ștefan cel Mare*, la liceele *Mihail Berezovschi*, *Prometeu*, *Mihai Viteazul* din Chișinău.

* * *

Măiastră incontestabilă a cuvântului rostit, de-a lungul anilor actrița Ninela Caranfil a demonstrat o constantă, mare, puternică pasiune pentru cuvântul scris. Artista este o excepțională „devoratoare de lecturi”: citește mult, dar și cu discernământ, lista ei de autori preferați și de cărți sau opere la care revine fiind de-a dreptul impresionantă.

Nu mai e un secret că Ninela știe a mînuii abil și cuvîntul scris. Este la mijloc o sensibilitate aparte a ei pentru limba maternă, dar și un har narativ, pe care l-a pus în evidență pregnant scriind și elaborînd volumul *Tăcerea de pînă la Cuvînt* (Chișinău, 2005, proiect și realizare – prof. dr. Vlad Ciubucciu). Această carte cu adevărat solidă (464 p.; il.) cuprinde emoționante reflecții despre rostul teatrului, al actorului, regizorului și spectatorului; despre credința în Dumnezeu, pusă alături de dragostea pentru limba română, istoria națională, literatura noastră (în special, poezia română modernă și contemporană); la fel, volumul include file de biografie, amintiri și evocări, corespondență, interviuri, articole de și despre Ninela Caranfil etc. Impresionează schițele de portret despre artiștii care au îndrumat-o și au sprijinit-o, despre colegii de breaslă, tabletele despre alți oameni de cultură și de înaltă probitate civică și morală. Cartea este dedicată „Cu pietate, în memoria patrioșilor, marilor dispăruți Doina și Ion Aldea-Teodorovici, Veniamin Apostol, Iacob Burghiu, Constantin Constantinov, Anatol Corobceanu,

Nicolae Costin, Mihai Grecu, Grigore Grigoriu, Lidia Istrati, Emil Loteanu, Nicolae Sulac, Nicolae Testemițeanu, Igor Vieru, Ion Vatamanu”. Fiind prima carte scrisă la noi de o actriță, *Tăcerea de pînă la Cuvînt* se distinge prin diversitatea subiectelor, precizia și originalitatea creionărilor, prin spirit combativ, dar și printr-o firească emotivitate. Este întru totul explicabil că volumul a beneficiat de frumoase lansări (la Chișinău, Iași, în alte localități), precum și de numeroase recenzii și consemnări favorabile în presa românească de la noi și din mai multe centre culturale din România.

* * *

Afilieri: membră a UNITEM (din 1969), membră a Uniunii Cineaștilor din R. Moldova și a Uniunii Cineaștilor din România. *Titluri, distincții*: Artistă Emerită din R. Moldova (1991). Premiul pentru interpretarea poeziei eminesciene (Festivalul Internațional de poezie *Mihai Eminescu*, ediția 1996), laureată a Festivalului *Lucian Blaga* (Chișinău, 1996), Marele Premiu al Festivalului *Lucian Blaga* (Alba Iulia, 1997). Ordinul *Gloria Muncii* (1999).

* * *

... Și cum orice început are și un sfîrșit, simt și eu apropierea finalului la acest eseu. Am căutat mult un cuvînt de încheiere și nu am putut alege altul mai potrivit decît această apreciere a maestrului Nicolae Dabija (printr-o întîmplare – coleg de școală medie al Ninelei și, după cum mărturisea chiar scriitorul – un admirator încă de la debuturile artistice ale ei). Așadar, zice excelentul nostru poet și eseist, membrul de onoare al Academiei Române, N. Dabija: „*Actrița Ninela Caranfil știe să facă cuvintele să incendieze, să contamineze, știe să le facă să trăiască aievea... Ea ne așteaptă pe noi, spectatorii ei, ca să descoperim împreună cu ea, frumusețea Vieții, a Artei, a Limbii Române. La altarul Melpomenei, Ninela Caranfil este [în prezent] un nume, un stil, o personalitate bine conturată*”.

La acestea, ce se mai poate adăuga? Poate doar același vechi, dar netrecător, mereu proaspăt: „*Mulți ani cu sănătate și tot atîtea împliniri, dragă Ninela Caranfil!*”. Rămii ce ești, rămii cum ești! Căci, cît mai sunt artiști ca Ninela Caranfil, și noi ne mai zbatem, mai luptăm să rămînem cei ce suntem. Și punctum!...

CU DEMNITATE, DEVOTAMENT ȘI COMPETENȚĂ ÎN SERVICIUL ZEIȚEI CLIO

„*Vine-o vreme, vine-o vamă...*” (Romulus Vulpescu), și atunci fiecare om integru trebuie să facă o dare de seamă a intențiilor și împlinirilor.

A ajuns la vârsta „vămuirii” unui prim bilanț și Anatol Petrencu, cunoscut și apreciat istoric, profesor universitar, doctor habilitat, președintele Asociației Istoricilor din R. Moldova, membru al Senatului USM, membru al colegiilor de redacție ale publicațiilor *Revistă de istorie a Moldovei*, *Cugetul* din Chișinău, *Destin românesc* din București, *Romanian Civilization* din Iași. În istoriografia română, în speță, în cea basarabeană contemporană, A. Petrencu are un loc distinct, remarcabil, determinat și de sfera intereselor sale de cercetător, care ne duce cu gândul la preocupările clasice ale istoricilor noștri.

De la primii cronicari – moldoveni, munteni și transilvăneni – și pînă la colosul inegalabil Nicolae Iorga, istoricii români au scris istoria poporului într-o firească armonizare cu istoria altor seminții, înrudite genetic sau învecinate geografic. Și doar în cele cinci decenii de ocupație sovietică, relațiile noastre cu alții s-au redus la un singur popor, în cel mai bun caz, la două – rușii și ucrainenii. Parcă sfidînd această implacabilă fațetă a realității din RSSM, A. Petrencu a debutat în marea știință istorică, în anii '80 ai secolului trecut, prin abordarea unui subiect vizînd relațiile românilor cu italienii în epoca contemporană. Această preocupare a contribuit, fără doar și poate, la o apreciazabilă deschidere a cercetătorului spre istoria altor țări. Desigur, și-au spus cuvîntul și alte circumstanțe, de ordin mai personal: o remarcabilă curiozitate pentru ce au avut a trăi alții de-a lungul istoriei, o vastă cultură generală, un bogat bagaj de cunoștințe, toate acestea garantînd o înțelegere specifică a evoluțiilor istorice, cînd, prin paralele, asocieri și comparații, se vede mai bine evoluția poporului tău.

A scris și editat, pînă la acest prim jubileu, circa 120 de lucrări de specialitate, inclusiv cinci monografii. Numele lui A. Petrencu se identifică cu solide studii de istorie străină (inclusiv despre raporturile româno-italiene, despre destinul Poloniei sau cel al Finlandei în cel de-al Doilea Război Mondial) și, desigur, cu câteva manuale universitare și pentru licee, de istorie universală modernă și contemporană, aproape toate avînd mai multe ediții.

Devenind un specialist notoriu în istoria altor popoare, Anatol Petrencu nu s-a lăsat totuși de istoria neamului său, nu a făcut din istoria românilor obiectul unor preocupări secundare sau minore, și – principalul – „nu a îndrăgit străinii”, în sensul pe care-l atribuie acestei sintagme Mihai Eminescu în memorabila sa *Doină*. Dimpotrivă, a scris articole, studii, cărți în care tratează cu multă competență și curaj perioade, aspecte și personalități lăsate anterior pe nedrept în umbră. În context, am menționa studiile monografice *Basarabia în al Doilea Război Mondial*, *România și Basarabia în al Doilea Război Mondial*, zeci și zeci de articole și interviuri inserate în volume sau publicații periodice. Din această perspectivă, A. Petrencu este un sincer, intransigent și foarte documentat apărător al istoriei neamului nostru, care, cu deosebire în ultimul timp, constituie obiectul unor atacuri furibunde din partea a tot felul de falsificatori și plagiatori, simbriași ai unui regim falit și ai unor cercuri și servicii nostalgice după un monstru geopolitic, calificat, nu întîmplător, ca imperiul răului.

Menționăm cu sinceră bucurie că distinsul cercetător și profesor A. Petrencu a fost omagiat, la cea de-a 50-a aniversare, printr-o festivitate ce s-a desfășurat la Biblioteca „O. Ghibu”, în prezența unui auditoriu select: savanți, diplomați, jurnaliști, doctoranzi, studenți și, bineînțeles, bibliotecari. În numele conducerii BM „B.P. Hasdeu”, amfitrioana, dna Elena Vulpe, i-a înminat omagiatului o *Diplomă de fidelitate*, precum și o adresă, din al cărei text reproducem alăturat câteva secvențe.

[...] *Strămoșii noștri romani spuneau: „Historia est magister vitae”, adică – istoria este un învățător în viața omului. Iar un veritabil savant istoric, am zice noi, este un învățător al poporului său. Constatăm cu satisfacție și cu mîndrie că dl profesor doctor Anatol Petrencu este un adevărat învățător al nostru, al tuturor.*

Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” are în persoana dlui Anatol Petrencu un prețios sfetnic și un fidel prieten. Ne exprimăm, și pe această cale, sincera recunoștință pentru generoasa participare a dlui Anatol Petrencu la numeroase manifestări, care tocmai datorită acestei implicări au devenit mai eficiente, mai apreciate și mai dorite de beneficiari. Sunt de-a dreptul memorabile mai multe simpozioane, conferințe, colocvii, mese rotunde – moderate, onorate sau chiar inițiate de către dl prof. Anatol Petrencu și la care d-lui a putut atrage

personalități marcante ale științei și culturii naționale, savanți, politicieni, diplomați, români și străini.

Mulți ani, dragă Doamnă Anatol PETRENCU! Vă dorim cât mai multe fapte nobile, cărți ce vor fi mereu solicitate, alte împliniri frumoase, căci, suntem siguri, V-ați găsit perfect rostul în a face lucruri bune pentru poporul din care ați ieșit și pe care atât de mult îl iubiți.

...Unul din volumele antologice ale dlui A. Petrencu se numește semnificativ – *În slujba zeiței Clio*. Cu adevărat, prin ceea ce a făcut și face de un sfert de veac deja, prof. univ. dr. hab. A. Petrencu demonstrează un admirabil devotament în serviciul celei mai importante din cele nouă muze antice, care a fost chiar muza istoriei, ocrotitoarea neuitării, a adevărului despre cursul anilor, secolelor, mileniilor. Este acea zeitate ce le amintește tiranilor, ticăloșilor, lichelelor că nimeni nu se înscăunează pe vecie, că adevărul și dreptatea oricum trece de partea celor care țin la aceste valori și nu-și precupețesc pentru ele puterea, mintea, voința.

(„BiblioPolis”, nr. 2, 2004)

UN TAUR CE NE ÎMBLÎNZEȘTE LEII

Cine putea să creadă, cu vreo 30 de ani în urmă, că numele unui copil dintr-o familie numeroasă de țărani din satul Reteni de lângă Rîșcani va fi văzut de poate zeci de ori pe zi de vreo trei milioane de conaționali?

Dar s-a întâmplat să fie exact așa: semnătura dlui Leonid Talmaci, Guvernatorul Băncii Naționale a Moldovei, s-a dovedit a fi mai mult decât o pură formalitate caligrafică, dobândind deja o semnificație istorică. Măcar și din motivul că noi ne-am meritat dreptul de a reveni la valuta națională, iar cel care-și pune pe bancnotele noastre iscălitura – merită această onoare, sau, de vremeți – această responsabilitate.

S-a evidențiat încă de pe când era student la Colegiul financiar-bancar din Chișinău (în anii 1969–1972) prin aptitudinile sale, prin hărnicie, prin performanțe sportive și prin dragostea-i de muzică. Aceste virtuți și le-a reconfirmat, amplificându-le, și în anii de studenție la Institutul de Economie și Finanțe din Leningrad (1972–1977), unde și-a luat cu brio și doctoratul, când tocmai împlinise 32 de ani. Ca să-și

asigure o existență decentă în acest oraș pe cât de frumos, pe atât și de scump, căci e plin de tentații, a lucrat mereu după orele de studii. Cum era (și mai este) mare iubitor de muzică, totuși, nu și-a putut procura pe atunci un magnetofon stereo, dar nici nu s-a lăsat bătut: și l-a făcut cu mâinile proprii, adunând, zi de zi, piesă cu piesă – când mai sofisticate, când mai primitive (a pus la contribuție pînă și o lădiță poștală!) –, ca pînă la urmă să aibă cea mai grozavă aparatură stereo în căminul studentesc, încît veneau să asculte muzică la el în cameră nu numai colegii de facultate, dar și basarabeni-studenți de pe la alte instituții de învățămînt superior din „capitala nordică” a Rusiei.

A-și face totul cu propriile mâini, cu propriul cap – a fost un principiu de care s-a ghidat mereu Leonid Talmaci.

În această ipostază s-a putut manifesta nestingherit atunci cînd în URSS perestroika gorbacioviană a dat verde mișcării cooperatiste. Tocmai atunci, în ultimii ani ai deceniului dinaintea prăbușirii imperiului sovietic, tînărul finanțist originar din nordul Basarabiei a devenit unul din principalii promotori ai sectorului bancar privat în al doilea oraș – ca mărime, importanță, pondere economică și culturală – din Rusia. A deținut acolo funcții înalte, onorabile, a avut venituri fantastice pentru acei ani, mai găsind și timp pentru cercetări și elaborări în domeniu – numărul scrierilor sale științifice serioase se ridica la 20... Îndrăgise de-a binelea fermecătoarea „Veneție a Nordului” rusească, acest oraș cu sute de muzee, risipite pe bulevardele trase cu rigla de către Petru cel Mare, cu palate maiestuoase, înălțate de Bartolomeo Rasrtelli și de conaționali acestuia; pe maluri de canale sau pe stradele tihnite se auziseră pașii lui Lomonosov, Pușkin, Lermontov, Gogol, Griboedov, Dostoievski, Briullov, Repin, Ceaikovski, Berdeaev, Stolpin, Mendeleev, Pavlov, Esenin, Anna Ahmatova, Șostakovici, Galina Ulanova...

Și tocmai atunci, mai exact – în vara anului 1991, a fost invitat la baștină, ca să preia funcția de prim om al primei bănci din republică, rămînînd pînă în prezent Guvernatorul Băncii Naționale a Moldovei.

A avut un rol decisiv la introducerea valutei naționale moldovenești, idee pentru a cărei realizare a început a lupta de cum s-a întors la Chișinău. „Leonid ne-a făcut leul”, glumesc colegii săi, dar este în această glumă o doză mare de adevăr. Alții glumesc pe seama faptului că Taurul (e semnul zodiacal sub care s-a născut L. Talmaci) apără leul nostru de tigru (alias dolarul) american. E și aici un adevăr, căci,

spre deosebire de majoritatea valutei noi din republicile ex-sovietice, CSI-ste, leul nu a cunoscut o „slobozire” (a se citi: o prăbușire) dramatică decât cea de la sfârșitul verii lui 1998, când a fost „tras în piept” dureros, mișelește, de rubla rusească. Dar ce putea face BNM, dacă circa 70 la sută din comerțul republicii se face cu „Țara rublei” și când aceasta s-a prăbușit, au fost „zgâlțite” chiar și valutele unor state ce au cu rușii relații comerciale infime? Politica monetară și valutară, promovată de BNM, creează condiții dintre cele mai favorabile sectorului bancar real și aceasta se datorează unui cadru legislativ financiar foarte bun, comparabil, încă de prin 1995, cu cel din țări ca Estonia sau Cehia. Numai colegii de breaslă și prietenii apropiați ai dlui L. Talmaci știu ce bătălie a dus Guvernatorul BNM pentru această legislație. Noi, muritorii de rînd, putem doar bănuși că energie a consumat, cătă materie cenușie a pus în mișcare, cătă perseverență a demonstrat. Căci, altul în locul lui nu mai rămânea în aceeași funcție atît de importantă sub șase guverne atît de diferite. Căci nu mai negociau cu alt guvernator al BNM, aproape un deceniu în șir, atîția experți de la Banca Mondială, de la Fondul Monetar Internațional, de la alte instituții financiar-bancare din lume, specialiști de seamă, dar căroră acum le vine greu să țină minte cum se numesc exact valutele naționale ale celor vreo 150 de țări mai mici decât SUA, Japonia, Germania sau Franța (bine că și mai sărace decât mica Elveție, bunăoară).

Cînd a fost numit dl dr. Leonid Talmaci în funcția ce o deține și azi, la Banca Națională a Moldovei erau băștinașe femeile de serviciu și... cam atît. Nici un document nu se perfecta în limba română, măcar și de aceea că angajații ei nu o știau. În prezent, BNM poate fi trecută în lista instituțiilor-model de respectare a legislației lingvistice de la noi. Cît privește cadrele... s-a constatat că la conducerea BNM, ca și printre responsabilii de diverse oficii ale sale, se află cu precădere fii de țărani, originari din zeci de localități de la Naslavcea pînă la Giurgiulești. Iar de ce naționalitate sînt țărani noștri – o știu chiar și străinii, cînd au posibilitatea să-i asculte fredonînd o melodie, la un pahar de vorbă, după o zi de muncă încordată...

Chiar dacă a putut aduna la cei 45 de ani ai săi, la care a ajuns acum cîteva zile, atîtea performanțe, Leonid Talmaci nu a căzut pradă nici ispitelor, nici aroganței, impresionînd în continuare prin hărnicie, corectitudine, modestie și simplitate în comunicare, dincolo de care pot

fi întrezărite o încîntătoare inteligență și o finețe cu care le-ar sta bine multor profesioniști de la noi. Nu și-a trădat nici pasiunea pentru muzică – atîta doar că acum îi place să o asculte mai mult în surdina, dînd preferință altor categorii muzicale naționale decât cea rusă sau americană, mai clar spus – reîntorcîndu-se spre melodiile neamului din care s-a ridicat pentru a ajunge o personalitate europeană în domeniul unde nu prea are concurenți în părțile noastre.

Spre deosebire de alte ramuri ale economiei, băncile, finanțele, circulația banilor... dau preferință statomniciei. Să Vă vedem așa cum sunteți, domnule Guvernator al BNM, Leonid Talmaci, încă multe, multe primăveri înainte! Vecinătatea unui nativ Taur pare a fi norocoasă alături de cea a Leului ca expresie a valutei naționale.

(„Mesagerul”, 30 aprilie 1999)

LEGENDA CONSTANTIN TĂNASE

Spună orice ar vrea Lucian Boia și acoliții săi de pe ambele maluri ale Prutului, dar istoria, existența românilor totuna pe mituri, pe legende se ține! Ca, de astfel, și istoria altor popoare mari sau mici, fie ele europene (spaniolii, francezii, italienii, scandinavii...), fie de sorginte asiatică – rușii, evreii, chinezii, indienii etc.

Problema e ce mituri ne alegem ca stindard și slogan, în ce chip le perpetuăm, ce impact au ele, dar și cum apar acestea.

În cazul unora, miturile, legendele se nasc, se dezvoltă și se impun ca de la sine. În alte cazuri, legendele sînt cîrpite din te miri ce, cusute cu ață albă, doar-doar vor prinde, vor impresiona, vor epata. Același Boia se vrea o legendă vie. Dar ce nu face, pentru a rămîne cumva în istorie, fie și prin pseudoistorii, fie și prin metode dintre cele mai ticăloase, un „doctor habilitat în filologie și istorie”?! Sau alții de la noi, niște preținși mari scriitori și oameni de artă: își „organizează” de zor tot felul de recenzii elogioase, premii, diplome, traduceri în limbi străine, participări la zgomotoase conferințe... Vreau să vorbesc despre o personalitate care a devenit legendă, sau, de vreți – parabolă, fără a face asemenea „sacrificii”. Se numește Constantin Tănase și nu e decât omonimul celebrului actor de comedie, coincidență care e și un

prim atu în jocul de cărți, „polietnic și multicultural”, de la noi; și actorul de la București, și ziaristul de la Chișinău sînt români.

Legenda lui Constantin Tănase de la Chișinău este una vie și credibilă, pentru că nu-i croită de însuși protagonistul, ca în cazul unor ahtiați de veșnicie. Legenda Constantin Tănase e țesută din talent și muncă, avînd niște premise majore, dar, totodată, clare, la îndemîna oricui: demnitatea națională și fascinația limbii române, puse în capul mesei; intransigența față de niște ideologii păguboase cum ar fi comunismul sau șovinismul rus; echitatea efectivă a șanselor, nu cea din rezoluțiile plenarelor PCR, potrivit cărora un Tarlev, un Stepaniuk sau un Voronin (adică doi, tatăl și fiul) ar fi la fel de fericiți ca și un amărît pensionar, o modestă profesoară de liceu, un cotaș deznădăjduit sau un mic și mereu stresat proprietar de butic.

Legenda Constantin Tănase este una reală și eficientă aici, într-un spațiu al incredibilului și al absurdului. Încă în epoca *Flacului*, dar cu deosebire de cînd are legămînt cu *Timpul*, numărul celor care vor să se convingă că există cu adevărat Constantin Tănase e în continuă creștere. Cîndva, la noi, se întîmpla ceva similar cu autorul *Frunzelor de dor* și al *Baladelor din cîmple*, apoi cu Grigore Vieru, cu Nicolae Sulac, dar de ziaristi s-a auzit mai rar să se spună, în vreo casă de gospodari de la țară sau în vreun apartament de orașeni „aborigeni”: „Măi, chiar îl cunoști pe X? Și mîncîcă așa ca noi, doarme ca omul, vorbește pe înțelesul tuturor?... Că după felul cum scrie, parcă ar trebui să fie mai altfel, mai deosebit...”.

Legende generează alte legende, dar de multe ori și neobișnuite crîmpeie de realitate. Hebdomadarul *Timpul*, poate în primul rînd redactorul lui șef, diagnostichează cu maximă precizie boliștile ce au dat în societatea noastră, inclusiv schizofrenia și paranoia ce-i macină pe cei mai mulți indivizi ajunși, printr-o macabră grimasă a istoriei contemporane, lideri de tot soiul – de la „vîrfurile” autocrate pînă la „rădăcinile” putrede ce alimentează prin rușinoasă obediență perpetuarea unui regim condamnat din start la marea gunoierie a mileniului trecut. Dar se întîmplă, uneori, și așa: unii miniștri mai tonți, alți businessmen cu mîinile necurate, sute de „nacealnici” certați definitiv cu omenia... au nopțile viziuni de coșmar: „Doamne, se pare că au aflat, Tănase sau altcineva de la *Timpul*, ce porcărie am mai făcut și iată că mi se pune cruce pe carieră!...” Într-o mahala a unui sat românesc uitat de Dumnezeu printre găgăuzi, duminicile se face coadă la citirea

Timpului: și-au putut face abonamente doar vreo zece gospodari, dar numărul doritorilor de a afla ce mai scrie Constantin Tănase și echipa sa e de vreo zece ori mai mare! Alteori, „dosarul *Timpului*” se completează cu fapte și mai puțin plăcute pentru mai-marii zilelor de astăzi. Astfel, într-o comună din nordul Moldovei, o profesoară de matematici, ieșită la pensie, îi arată o pagină de ziar preotului satului: „Ia vezi, părinte, ce scrie Constantin Tănase... Că un preot a spus enoriașilor săi: „E mare păcat să crezi în Dumnezeu și să votezi pentru comuniști...” „Dar are dreptate omul, face preotul. Le voi spune și eu sătenilor noștri, căci dacă tot se dau creștini, nu trebuie să se dea și cu satana...”.

Articolele lui C. Tănase pot servi, studenților de la jurnalism, drept mostre: de curaj civic, de receptivitate la frămîntările zilei, de discernămint în eterna dilemă „ce e bine (cuiva) și ce e rău (pentru noi)”, în fine – de operativitate în a lansa vestea bună, fără de care viața noastră ar fi o continuă vînzoleală în mocirlă. Și mai ales, mostre de promptitudine în a detecta și denunța nesecata inspirație a autorităților în a plăsmui noi și noi „idei” antiomane și antinaționale. Abordînd un spectru tematic nu numai întins, dar și adînc, pe linia pamfletar-dramatică a lui Pamfil Șiecaru (iar paralela dintre *Curentul* din anii 1928–1944 și *Timpul* din epoca de delir a comunismului și multă vreme după ea nu e una forțată), C. Tănase este impresionant de diferit: și sentimental, și caustic, și milos, și neiertător, și jubilînd, și profund îndurerat, și grav, și lejer în abordări. Un cert numitor comun au toate, dar absolut toate scrierile lui C. Tănase: sunt plămădite din aluatul de cozonac al limbii române, care, vai! nici pe departe nu echivalează cu obsesia neologismelor, cum își fac iluzii unii ziaristi, poeți sau prozatori care, în fond, își ascund sărăcia, sau chiar lipsa demersului, în avalanșe de formule cît mai sofisticate... neologistic. Această abordare, această virtute aparte a gazetăriei lui C. Tănase certifică cu prisosință axioma că, alături de talent, și tăria, claritatea poziției, atitudinii, cunoașterea lexicului și a gramaticii, mlădierea frazei sînt niște precondiții ale publicisticii de calitate și, în consecință, de succes.

Metafore, imagini, paralele, parabole, pilde din creația gazetărească a lui C. Tănase au devenit de-a dreptul legendare (ă propos de legenda despre care scriam cu cîteva alineate mai sus...). Vor stărui în memoria contemporanilor încă multă vreme „portretele în mișcare” făcute de

C. Tănase unor lideri de azi pe mine ai partidului de guvernământ. Ca și zguduitoarea metaforă cu țaranul ce se rușinează să urineze față de o vacă, spre deosebire de „conducătorii noștri iubiți”, care fac aceasta demonstrativ în fața poporului umilit și prostit tot de ei. Sau „revelația” lui C. Tănase: probabil că mulți, după el, au prins a-și închipui cum arată Iuda, după o noapte de Paști, prezentată în direct la Televiziunea „Națională” mai anul trecut... Unele articole semnate de C. Tănase sînt adevărate bijuterii de o inspirație debordantă, greu de categorisit, căci ele-s mai curînd bucăți de proză – à la *Caragiale*, *Maupassant* sau *Cehov*.

De altfel, publicistica lui C. Tănase conturează un palpitant har de prozator. Dacă nu imediat după apropiatele alegeri parlamentare din 2005, după care s-ar putea să vină un regim mai propice unei existențe mai puțin stresante, apoi peste alți cîțiva ani s-ar putea să avem surpriza unui debut fulminant în proza basarabeană. Nu ni se va oferi, cred, ceva în genul unei noi *Comedii umane* a lui Honoré de Balzac, dar, pe urmele lui Borges, C. Tănase ne poate pune pe masa de lectură o *Istorie națională a infamiei ...* Analist profund și fin psiholog, el ar putea să ne dezvăluie multe din misterele dramei existențial-decadente a basarabenilor, de la „ochiul lui Esop” și pînă la „ochiul dracului”, ca să luăm două extreme ce caracterizează atât de bine obștea noastră, sfîrtecata de atracția și respingerea extremelor.

Deși nu am făcut decît să înșir niște impresii cotidiene, aceste rînduri s-ar dori un prînos la o aniversare, pe care Constantin Tănase o marchează chiar în această zi de Cireșar. A devenit un loc comun la noi de a ura, la asemenea ocazii, multă sănătate, adăugîndu-se, pentru simplificarea lucrurilor: „...căci pe celelalte le ai!”. Constantin Tănase chiar că le are pe majoritatea celorlalte: talent, asiduitate, inspirație (nu mai vorbim de surse de inspirație!), popularitate, respectul și considerația colegilor, admirația cititorilor etc., etc. Iar cu această prestație, un om și un creator ca el s-ar simți comod nu numai într-o Republica Moldova efectiv democratică, înnoită, dar și într-o Europă, politic, economic și moral întregită, ba chiar și într-o Românie, pe baza dreptății istorice reîntregită. Asta ți-o doresc din tot sufletul, dragă Constantin Tănase, dar și împlinirea celorlalte năzuințe, fie ele și secundare, minore.

(„Literatura și arta”, 24 Iunie 2004)

OCHI DE ȘOIM

Ce se poate bănuî acum despre un doctor în economie, conferențiar universitar, prorector-cofondator al unei prestigioase instituții de învățămînt superior, pe deasupra – și fost deputat în două legislaturi ale Parlamentului? Că are o mulțime de studenți „blatșiți”, darnici la „spagă” și la peșcheșuri din cele de care omul de rînd nici în vis nu a văzut. Că are una sau mai multe firme prospere, cîteva case și cîteva vile, vreun BMW, vreun Volvo sau vreun Lincoln, pe puțin – un cont în vreo bancă solidă, dacă nu în SUA sau Elveția, măcar la București...

Ei bine, dl conf. univ. dr. în economie Vasile Șoimaru, vicerector-cofondator al ASEM, deputat în primul și în ultimul Parlament al R. Moldova, nu are nimic din aceste „daruri cerești”. Are, în schimb, „la activ” două cărți: volumul de publicistică economică, intitulat de-a dreptul profetic! – **Căderea premierilor** –, căci a văzut lumina tiparului în primăvara lui 1999; apoi o monografie a satului natal, **Cornova**, în care, împreună cu alți autori, pe aproape 1000 de pagini, „a mers pe urmele lui Dimitrie Gusti”, reabilul sociolog român cercetînd în 1931, cu o faimoasă echipă de peste 50 de tineri, tocmai Cornova ca pe unul dintre satele exemplare ale României Mari. Aceste împliniri – neobișnuite, ce mai vorbă, pentru un economist antrenat și în marea politică –, i-au fost răsplătite prin numeroase cuvinte de recunoștință și chiar elogii, dar, așa cum se cuvine la moldoveni, și prin stupide ironii, manifestări de malițiozitate și zavistie.

Vasile Șoimaru a putut rămîne rece și la elogii, și la „critici”, văzîndu-și omul de treabă. După căderea ultimului Parlament de factură național-democratică, și-a pus la punct cursul universitar, lăsat baltă din cauza deputăției, „Economia și managementul resurselor umane” (pe vechi – „Economia muncii”, disciplină deloc socialistă chiar și în condițiile socialismului!), curs pe care-l predă de un an la ASEM. Cînd are posibilitate, întreprinde „expediții” – prin diferite sate și orașe, dar mai ales prin primării, biblioteci, arhive, muzee... unde își caută strămoșii, în vederea întocmirii, scrierii unei monografii genealogice a neamului său, care – ați observat frumusețea coincidenței? – e chiar Neamul Șoimăreștilor!

Fire perseverentă, ba chiar îndărătnică, aș zice, Vasile Șoimaru nu se lasă nici de alte pasiuni mai vechi. În studenție, apoi și ca tînăr

cadru universitar, a fost un dansator bine cotate în faimoasa cîndva formație de dans popular „Hora” a lui Ion Bazatin. Și dacă arta coregrafică îi cam scapă deja din... picioare!, această artă avîndu-și limite de vîrstă mai dure, apoi alte tentații sau „frumoase nebunii” nu-i scapă din mîini și... din minte. Dimpotrivă, se pare că aceste fascinații conviețuiesc pașnic, tot mai rodnic și benefic, în cotidianul său.

Arta fotografică, magia clipei surprinse pe pelicula de film îl obsedează de vreo zece ani, poate mai virtuos de cînd și-a cumpărat la New York, pe banii prevăzuți pentru o delegație de la ASEM, un aparat foto performant. Face fotografii oriunde impresia personală i-o dictează; uneori prinde în cadre foto și puncte geografice sau locuri de interes, ca să-i zicem așa, turistic – cultural, istoric, etnografic. (În treacăt fie spus, această pasiune a lui Vasile Șoimaru “a dat de furcă” – și mai dă! – firmei Kodak, unde nu numai directorul, dl Sergiu Cucuș, dar și mulți angajați îl apreciază ca pe un bun aducător de surprize fotografice și de... profit!).

„Spun și mărturisesc”: am fost de mai multe ori alături de Vasile Șoimaru, în drumeții prin Basarabia și în dreapta Prutului, și m-a mirat întotdeauna că vede mai mult sau cu totul altceva decît mine, că observă multe fenomene cu alți ochi, cu „ochi de șoim”, cum am zis odată, mai în glumă, mai în serios. Pînă la urmă, probabil, e și firesc să fie așa; în aceasta și rezidă diferența dintre un ochi comun și unul de artist (nu mi-e teamă să aplic acest calificativ și cu referire la V. Șoimaru): ultimul vede mai altfel și un banal, în aparență, cîmp cu maci, printre care s-a rătăcit o albăstriță; un cal pus pe goană, exact ca și timpul pe care-l trăim; o pasăre în zbor zbuciumat, aidoma vieții noastre; un copac stingher, cum sîntem, pînă la urmă, și noi, fiecare luat aparte; o rafală de vînt gata-gata să răstoarne tot ce se clădește cu dăruire, minuțiozitate, măiestrie, speranță...

V. Șoimaru nu recurge – poate pentru că nu le posedă, poate pentru că nu vrea – la tehnici și trucuri moderne, postmoderne, arhimoderne, sofisticate; el se mulțumește cu o manieră „clasică” de surprindere a lucrurilor, a siluetei, a priveliștilor, a întâmplărilor din jur. Tocmai de aceea, raportat la maeștrii de talia lui Mihai Potîrniche, Vasile Șoimaru e „un clasic întîrziat între moderniști”; pus alături de fotografi mai oficiali – e un simbolist într-o epocă de foarte dur realism. Simbolice, metaforice sînt chiar și titlurile multor creații fotografice de-ale lui,

fapt de care se poate convinge pînă și un om lipsit de fiorul poeziei, dar pus în fața unor asemenea legende fotografice: „Roz de Voroneț”, „Galben de Cornova”, „Valsul toamnei”, „Primul sărut al toamnei”, „La cumpăna soarelui”, „Amenințarea roșului”, „Făt-Frumos din... porumb”, „Au înnebunit toți macii”, „Pe lîngă plopul fără soț”, „Asfințit de mileniu II”, „Umbra luminii”, „Tensiuni industriale”, „Cine paste-n Valea Seacă?...” etc.

O primă recoltă a preocupărilor de maestru fotograf ale lui V. Șoimaru a constituit-o expoziția cu genericul „De la Columna lui Traian la Valul lui Traian”, organizată între 10 și 16 decembrie 2002 la Muzeul Național de Istorie.

„Oficial”, expoziția a fost consacrată fiicei Mihaela Șoimaru-Butuc: una din pozele ce putea fi văzută la expoziție se intitula chiar așa, “Fata tatei”. (În altă fotografie, „Cădere liberă”, e surprins fiul, Tudor Șoimaru; iar expoziția însăși se deschidea cu lucrarea „Maria printre nori”, unde apropiații familiei au identificat-o ușor pe soția economistului-politician-publicist-fotograf etc., dna Maria Erhan-Șoimaru. E în stilul lui Vasile Șoimaru de a face asemenea dedicații: prima sa carte a consacrat-o copiilor, iar pe cea de-a doua, monografia **Cornova** – consătenilor și tuturor înaintașilor care au contribuit la cercetarea satului natal).

„Neoficial”, expoziția a fost dedicată Sărbătorii din Unu Decembrie și invitației de aderare la NATO a României. Tocmai din acest “neoficial” se desprind și subiectele esențiale ale celor 100 de lucrări fotografice expuse. Pe de o parte, monumente și priveliști tipice Latinei și latinității noastre, pe care autorul le completează norocos cu imagini din alte puncte cardinale, ce-i drept, fără vreo legătură cu contextul, atît de copios mediatizat acum, al globalizării. Pe de altă parte, impresionează în fotografii frumusețea, uneori dramatică, a plaiurilor natale – de la cetățile de pe Nistru și pînă la ruinele Sarmizegetusei cu surprinzătoare abateri din drum: prin Cornova natală, pe la mănăstirile lui Ștefan cel Mare, pe la Coloana fără Sffrșit, Poarta Sărutului și Masa Tăcerii; maestrul fotograf ba „lunecînd” pe oglinda Oltului, ba conducîndu-ne pe o potecă spre o Poiană a lui Eminescu, ba ferîndu-ne de căderea continuă a creștelor Ceahlăului... Peste tot – pe pajiști și pe lanuri, la răsărit și la apus de soare, la intrări în primării sau universități, deasupra Parlamentului și, cu deosebire, în Piața Marii Adunări

Naționale din Chișinău –, în toate anotimpurile, flutură Tricolorul, cu multiplele sale semnificații: steag al demnității noastre naționale, stîlp al speranțelor noastre, în fine, flamura ce reprezintă cele trei culori de bază ale spectrului cromatic – roșu, galben și albastru. Îți vin în fața ochilor, apoi, diverse scene ale epocii pe care o traversăm, autorul avînd și un ciclu intitulat chiar așa: „Copiii tranziției”, chipurile micuților în aceste fotografii cel mai adînc și mai emoționant adevăr grăind. Din alte cicluri fotografice am invoca „Simetrii” și „Cornova natală”. Are V. Șoimaru o adevărată obsesie a simetriei, și nu numai în spațiu (la acest capitol poate cea mai edificatoare fiind imaginea „Gemenii newyorkezi: fascinația cerului”, surprinsă cu mult înainte de 11 septembrie 2001), dar și în... timp. Numai un obsedat – în sensul cel mai frumos al cuvîntului – a trebuit să aștepte și să eternizeze pe pelicula fotografică asemenea simetrie temporală: 20.02.2002–20.00.02. Descifrăm, pentru cei nedumeriți, această stranie aglomerare de cifre, care se întîlnește o dată în cîteva milenii: 20 februarie anul 2002, ora opt (seara) și două secunde...

I-am întreat pe mai mulți vizitatori ai expoziției lui V. Șoimaru cu ce impresii părăsesc fastuoasa sală a Muzeului Național de Istorie. Majoritatea dintre ei s-a referit la substratul simbolic al lucrărilor fotografice; alții au remarcat „naționalismul” lor; un maestru al penelului mi-a mărturisit că nu poate să nu impresioneze cromatica fotografiilor – adevărate rafale și chiar explozii de culori, „ploi și ninsori” coloristice – pure, bine filtrate... Cîneva mi-a spus că a văzut la expoziție frumosul acestei lumi și pericolele ce-l amenință; altcineva a zis că admirînd suita (suta!) de fotografii „șoimărești” parcă a efectuat un voiaj prin lume, dar cu o agreabilă și încetinită ședere pe plajuri românești... Nu au putut să lipsească și comentarii de altă natură: „Iată că Șoimaru „din nou se etalează” – ba scoate o carte, ba organizează un colocviu omagial Dimitrie Gusti, iar acum vrea să ne epateze și printr-o expoziție de fotografii!...”. Nu cred că e un lucru rău să-ți etalezi preocupările, mai ales atunci cînd ai ce arăta și altora; mai rău e cînd ascunzi de ochii lumii obiectul preocupărilor: business subteran, politică necinstită, mîini murdare, minte turbure... Altfel zis: vai de capul celor care fac investiții, cu bătaie oricît de lungă, dar ale căror conținut și efect trebuie să le dosească de alții. Și ferice de cei care investesc – și bani, și efort, și suflet, și imaginație... – pentru a înveșnici clipa, omul și fapta de

alături, în alte dimensiuni decît cele ale unor automobile, palate, petreceri etc., toate de lux, dar infinit mai trecătoare decît cea mai simplă fotografie cu un pom, cu o fîntînă, cu un copil, cu o mănăstire... De eternitatea Columnei lui Traian sau a Valului lui Traian nici nu mai vorbim.

(„Limba Română”, nr. 1, 2003)

O DOAMNĂ, O BIOGRAFIE, O BIBLIOGRAFIE – ȘI TOATE TREI PE NOTA MAXIMĂ...

Geografic vorbind, această doamnă este bine cunoscută și de o parte, și de cealaltă a celui mai curat rîu din Europa – Prutul, curat, probabil și pentru că a fost spălat de lacrimile atîtor despărțiri... Nu cred să fie intelectual cît de cît iubitor de lecturi care să nu-i fi citit articolele – bine gîndite, captivante, de multe ori incendiare...

Dacă nu ați intuit despre cine e vorba, v-o spunem noi numaidedî. Se numește Tamara Gorincioi și despre ea avem mai multe motive de a vă vorbi. Pentru că e o ziaristă talentată și o doamnă simpatică, mereu amabilă și generoasă. Că, de un an și ceva ne este „dublă colegă”, fiind angajată a bibliotecii pentru copii din Vadul lui Vodă. În fine, pentru că nu demult a avut o aniversare cum se întîmplă o singură dată la... cîteva decenii bune...

S-a născut într-o zi aspră de Făurar (cum aspre erau vremurile pe atunci în Basarabia și în toată Europa de Sud-Est), în comuna Unțești din preajma Unghenilor, în familia numeroasă a țărănilor gospodari Vasile și Xenia Gorincioi.

Licențiată a Universității de Stat din Moldova (1978) – Facultatea de Filologie, secția de ziaristică –, debutează în jurnalism încă în anii de studenție, publicînd articole la *Tinerimea Moldovei*, apoi colaborînd la revista *Moldova*, unde a făcut stagiul de gazetară sub îndrumarea unor condeieri de seamă ca Mihail Gh. Cibotaru, Al. Gromov, Anatol Ciocanu. În anii cei mai fierbinți ai istoriei noastre recente, din 1987 și pînă în 1990, este ghid la Muzeul literaturii române *M. Kogălniceanu*. Între anii 1990 și 1991 lucrează redactor la primul ziar democratic de la noi – *Sfatul Țării*, cotidian al Parlamentului moldovean. Era

responsabilă pentru secția *Societate*, iar în perioada conflictului militar declanșat de separatiștii din Transnistria, sprijiniți de șovinii din Rusia, susține și rubrica *Reportaje de pe linia de foc*, unele materiale de ale ei, pe această temă, fiind preluate de ziare din România.

În perioada 1993–2001 este angajată la săptămînalul *Mesagerul*, chiar de la primul său număr. Susține rubricile *Investigații*, *Dosare*, *Impact socioeconomic*, *Cu ochii pe voi* ș.a. Semnează atît *Tamara Gorincioi*, cît și *T. Ciobanu* (numele soțului, prozatorul și publicistul Dumitru Ciobanu); uneori – cu pseudonimul *Ioana Pruteanu*. Se afirmă definitiv ca un înzestrat, intransigent și temerar reporter de investigații în tematica vizînd corupția și mafia (basarabeană, transnistreană, rusă, ucraineană). Pentru curajul cu care a abordat aceste subiecte a fost de mai multe ori intimidată, apoi și bestial agresată, împreună cu soțul ei, în propria casă, agresorii rămînînd (firește!) pînă astăzi neidentificați de către organele de drept. A excelat, de asemenea, prin numeroase interviuri luate unor personalități notorii ale politicii, științei și culturii din R. Moldova.

În ultimii ani T. Gorincioi colaborează, ca reporter special de Basarabia, la săptămînalul județean *Linia întâi* din Slatina (județul Olt), precum și la revista *Glasul Națiunii*, unde publică un serial de investigații și reportaje privind istoria și starea actuală, extrem de dramatică, a cimitirelor militare române din Basarabia. Alte colaborări: la publicațiile *Țimpul*, *Literatura și arta*, *Luceafărul*, *Flux*, *BiblioPolis*, *Zece plus* (Chișinău), *România Liberă* (București), *Crișana* (Oradea), *24 de ore* (Iași) etc.

Membră a Uniunii Jurnaliștilor din Moldova (1995). Membră a Congresului Mondial Român, a Ligii femeilor române cu sediul în Atlanta, SUA. Membră-fondatoare a ONG *Terra femeilor*, este copreședinte în proiectul privind construirea monumentului lui Ștefan cel Mare și deschiderea unui Centru cultural în localitatea unde e domiciliată – Vadul lui Vodă.

Nominalizată în topul Guvernului R. Moldova *Cei mai buni ziaristi ai anului* (1997), în topul *Cei mai buni publiciști români de pe ambele maluri ale Prutului* (1996, 1998, 1999), al ziarului *24 de ore* din Iași. Deținătoare a Diplomei Ministerului de interne al R. Moldova *Cea mai bună ziaristă a anului – pentru anchete și investigații în presa*

periodică (1998). Se mîndrește, și pe bună dreptate, cu Diploma pe care i-a acordat-o Stăreția Sf. Mănăstiri Putna și Liga Culturală pentru unitatea românilor pe pretutindeni – *Pentru omagierea în presă a Voievodului Ștefan cel Mare și Sfînt, cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la intrarea la cele veșnice* (2 iunie 2004). Are pregătit pentru tipar un volum de publicistică, în curs de apariție.

Despre ce și cum scrie Tamara Gorincioi ne vorbesc foarte bine chiar și titlurile unor articole semnate de ea, care merită a fi amintite aici și acum:

* *Pe urmele legendare ale lui Ștefan – articol-scrioare deschisă*, semnată de T. Gorincioi, E. Tulgara, A. Boboc, M. Savciuc, *privind oportunitatea înălțării la Vadul lui Vodă a unui monument al Domnitorului* (Literatura și arta. – 2005. – 9 iun.);

** *Generalul dezrobirii: [generalul român F. Dumitrescu, participant la războiul antisovietic]* (Glasul Națiunii. – 2005. – 30 iun.), *„Morți fără morminte, strigîndu-ne: [mormintele ostașilor români din al Doilea Război Mondial continuă a fi devastate și părăsite în R. Moldova]* (Glasul Națiunii. – 2004. – 28 oct.), *„Spovedania unui neînvins: [disidentul român N. Popa, președinte al Consiliului Mondial Român]* (Țimpul. – 2004. – 10 dec.);

*** *Caracatița gazelor rusești: alte măști, aceleași fețe?!* (Mesagerul. – 2000. – 18 mart.), *Corupția, la noi și în lume: [paralele, statistici, aspecte inedite]* (Mesagerul. – 2000. – 29 ian.), *A striga „Jos comunismul!” înseamnă a striga „Jos mafia!”* (Luceafărul. – 2002. – 24 mai), *Plînea noastră cea de toate zilele în plasa comuniștilor: Voronin-junior a pus ochiul pe „Franzeluța”* (Flux. – 2005. – 11 mart.) etc., etc.

Despre Tamara Gorincioi, ca o publicistă de excepție, s-a scris cu diferite ocazii. Cu regret, și cu ocazii triste, ca în acest articol-document: *Mesajul Federației Internaționale a Jurnaliștilor către conducerea Republicii Moldova*, prin care FIJ “își exprimă revolta și îngrijorarea în legătură cu agresarea jurnaliștilor T. Gorincioi și D. Ciobanu” (Mesagerul. – 1996. – 25 ian. și multe alte organe de presă de la Chișinău, București, Iași, alte orașe din Europa). Parcă în recompensă, *Jurnal de Chișinău*, din 22 decembrie 2000, în editorialul *Un vis, echipa de aur*, semnat de Val Butnaru, a nominalizat-o pe Tamara printre potențialii membri ai unei “echipe de aur” în publicistica basarabeană, capabili să facă cel mai bun ziar din Republica Moldova.

La aceste fapte, ce ne mai rămîne decît să-i spunem Tamarei Gorincioi? Mulți ani și toți cu sănătate și împliniri! Să nu-ți sece nicidecum izvorul inspirației, să nu-ți scadă nici un pic din iubirea de Neam și Țară, și nici din proverbialul tău curaj civic, gazetăresc. Multe bucurii în suflet și în casă! Căci cealaltă, sau le ai de la naștere, sau oricum vin ele...

(„BiblioPolis”, nr. 1, 2006)

ANII SE ÎNMULȚESC, DAR SORA NOASTRĂ CEA MAI MARE RĂMÎNE MEREU UNA...

Nu știu cum e în alte părți, dar la noi, între Bălți și Soroca, surorii mai mari i se spune obligatoriu „*jacă*”, iar fratelui mai mare – „*bădică*”. Aceste formule implică, obligatoriu, în adresare/comunicare pronumele „*mata*” – întocmai ca și față de părinți, bunici, nani, mătuși, unchi... alți oameni foarte apropiați, respectați, mai în vîrstă. Implică însă și alte obligațiuni, cum ar fi: să nu-i întorci vorba, să nu-i ieși din cuvînt, să ai toată încrederea în sfaturile și în observațiile *jacăii*, respectiv, *bădicăii*.

Soarta a vrut ca *jacă* noastră, Dusia, adică Teodosia, cum e scrisă în acte, să fie prima în familia mamei și a tatălui, dar, vai! nu și unica. Și dacă *bădica* Gică a venit pe lume îndată după ea, iar alte două surori – relativ regejor, ceilalți – trei frați și două surori – am umplut casa părintească de-a lungul a aproape două decenii după nașterea *jacăii*. Astfel i-a revenit *jacăii* – potrivit datinii, dar și cum i-a dictat inima, obrazul, bunul-simț – să o înlocuiască pe mama, cînd mamei i se sleiau puterile în fața altor greutăți, atîtor năzbtii și atîtor griji; să ne fie sfetnic și răspunzătoare la întrebările la care mama nu ne mai putea răspunde. Dacă tata a fost întreaga-i viață un păstor harnic, un judecător aspru, dar drept, la o casă atît de mare ca a noastră, un cap de familie a cărui rară vrednicie s-a arătat mai ales în ani de grele încercări la care i-au pus orînduirea distrugătoare ce a poposit la noi tocmai cînd ei, părinții noștri, abia de-și clădiseră casa; iar mama a fost, pînă la stingere, îngerul nostru îndrumător și păzitor, pentru că așa o obliga să fie starea civilă și tradiția, dar și credința în Dumnezeu, și blîndețea nativă; apoi *jacă*

i-a completat norocos și darnic pe ambii, încît, de-a lungul anilor și deceniilor, ne-a învrednicit pe toți, cei mai mici ca ea, cu bunătatea, înțelepciunea și curătenia ei sufletească. Aceste sentimente ale ei, aceste calități pe care, la sigur, le manifestă și alte surori mai mari din alte case, ne-au luminat și ne-au încălzit mereu, chiar și după ce *jacă* și-a făcut propria familie. Noi, cei mai din urmă, cînd s-a măritat *jacă*, în loc să ne bucurăm, am plîns, „*am bocit-o*”, copilărește: ni se părea că o pierdem pentru totdeauna. Ea nu ne-a lăsat, însă. Mai mult: badea Mihai, soțul ei, ne-a apropiat și el pe toți – nici nu putea proceda altfel un om, pe care mama îl aprecia așa: „*Deie Domnu' la toate soacrele gineri ca Mihai...*”. Nici nașterea și creșterea propriilor copii – a lui Mircea, apoi a Larisei – nu a știrbit mărimea și puterea căldurii *jacăii* pentru noi; nu și-a epuizat-o nici cînd au apărut nora și ginerele, apoi nepoțtii: Italina, Ana-Maria, Mircică-junior.

Nu am auzit-o niciodată să se răstească la cineva, căci nu știe să vorbească altfel decît cu voce domoală – cuiva sau despre ceva. Nu am auzit-o să se certe vreodată, dar nici plîngîndu-se de ceva – și nu pentru că ar fi fost ferită de necazuri. Mai curînd – pentru că nu a vrut, nu a putut să indisună pe alții. Unul Dumnezeu știe cum de i-au ajuns și cum de-i ajung în continuare puteri, grijă și bunătate pentru noi toți, Pohilenii, pentru ai săi din neamul Stîncă, pentru soacră, pentru nănași, pentru cumnați, pentru colegi, vecini...

Cu inteligența, cu hărnicia și dragostea ei de carte, *jacă* Dusia ar fi ajuns, cu siguranță, profesoară sau doctoriță – știu că ar fi vrut să urmeze o facultate la una din aceste specialități. Nu a putut-o face, pentru că a trebuit să-i ajute pe mama și pe tata, pentru a ține cu destoinicie o familie mare în vremuri grele, ca să ne pună pe noi pe picioare. Dar *jacă* s-a mulțumit cu ceea ce i-a fost dat să facă: după ce a isprăvit școala de șapte ani – să lucreze pămîntul, să fie vînzătoare la magazinul de legume și fructe, apoi – socotitoare la contabilitatea colhozului, de unde a ieșit la pensie cu exact cinci ani în urmă. La numeroasele ei lecturi – în română și în rusă – sigur că da, ar fi vrut să vadă pe unde se plimba doamna Bovary sau unde s-a lăsat sfîșiată de deznădejde Anna Karenina; pe unde rătăcea singur, părăsit și de fiicele sale, unul dintre puținii monarhi ce a plîns de durere sufletească – regele Lear. La plăcerea de a contempla un tablou ar fi vrut să vadă pe viu creații de maeștrii renașcentini italieni; la credința ei tare în jertfa pentru noi a Mîntui-

torului ar fi vrut să calce și ea pe Locurile Sfinte. S-a mulțumit cu o excursie în „*mama orașelor ruse*” – azi capitala Ucrainei, Kiev; cu o cură de 10 zile, la un sanatoriu de lângă Ialta, după care s-a apucat să-l citească din nou pe Cehov; a trăit din plin o vizită în Țară, la sora tatei, tanti Liuba, pe atunci încă profesoară la Universitatea din București. Atunci a văzut pe viu și țărăncuțele, și peisajele, și carul cu plăvani al lui Grigorescu; își amintește adeseori de „*Atacul de la Smîrdan*”. A fost și la un concert la Ateneul Român, susținut de Maria Ciobanu, care i-a recompensat o jinduită atingere de alte două Mării ale cîntecului românesc, îndrăgite în casa noastră: Maria Tănase și Maria Lătărețu. Povestirile lui tanti de la București, despre prelegerile de la Universitate ale lui G. Călinescu, la care studenții stăteau pe pervaz și pe podele, i-au întărit dragostea pentru Eminescu; la Muzeul Satului a văzut o casă de munte, pe lângă care Vitoria Lipan îl căuta pe Nechifor al ei, cu *Baltagul*... Nu voi putea reda niciodată emoțiile cu care mi-a povestit *țaca*, acum vreo 25 de ani (deja era interzisă abonarea la presa periodică din București, căci mi-a adus atunci niște reviste literare) ce a văzut în România... Nu voi putea repeta nici o frază de a ei, de atunci. Însă, o impresie, rezumată de ea astfel, nu-mi scapă: „*E foarte bine acolo... nu-i rău nici la noi... dacă, însă, am fi la un loc...*”.

Nu m-am gândit să scriu vreodată despre *țaca* Dusia. Dar prea multe nu i-am spus în ultima vreme: la capitolul reciprocitate sînt un restanțier cronic față de surorile și față de frații mei. Nu i-am spus cînd se cuvenea, la început de Ghenar curent, „*La mulți ani!*” – cînd *țaca* a împlinit niște ani de care femeile, cel puțin la țară, nu se mai rușinează: 60 – de la naștere, 40 – de la căsătorie.

Chiar dacă aș încerca să lichidez această grea restanță, cuvintele ce le merită *țaca* nu merită să i le spun într-un ziar, ci numai acasă, la țară – oricît de dragă mi-ar fi. Ar fi nedrept să declar că-mi e sora cea mai dragă, pentru că am de tot cinci surori, și toate mi-s scumpe. Spun doar atîta: că *țaca* e cea mai înțeleaptă, cea mai simțitoare și mai dreaptă în tot ce face. Și nu numai pentru mine, și nu numai pentru ceilalți ai noștri.

(„*Mesagerul*”, 19 februarie 2005)

CE MIT FRUMOS, DRAGOSTEA DE CARTE

- ◆ Călătorind prin gînduri, suflete și frumusețe
- ◆ Cartea, o magnifică lucrare a spiritului divin
- ◆ Mărțișoare pentru bibliotecare
- ◆ Biblioteca între tradiție și modernitate
- ◆ O categorie specifică de cititori: chișinăuienii
- ◆ Cel mai puternic, mai sigur liant
- ◆ Greu estimabila valoare a instituțiilor de cultură
- ◆ Orice anotimp este bun pentru lecturi
- ◆ Cititorul se formează. Cel mai mult, totuși, la bibliotecă
- ◆ Cel mai bun cadou oriunde și oricînd – cartea
- ◆ Bibliotecile pînă a și după sărbători
- ◆ Reflecții aniversare
- ◆ Arta de a vorbi cititorilor
- ◆ Arta de a scrie pentru cititori
- ◆ „Mii de minți și inimi trăiesc lângă tine”, Bibliotecă Municipală...
- ◆ Ce mit frumos, dragostea de carte

CĂLĂTORIND PRIN GÎNDURI, SUFLETE ȘI FRUMUSEȚE

Cu mai mulți ani în urmă, cineva mi-a atras atenția la un amănunt banal și, totodată, deosebit, ce mi se pare acum semnificativ: noțiunile *biblioteca* și *Biblie* au aceeași rădăcină – cuvîntul grecesc *biblon*, care înseamnă pur și simplu „carte”.

Regimurile autoritare ce s-au perindat de-a lungul a mai bine de șapte decenii în mai multe țări de pe trei continente au despărțit *biblioteca de Biblie*, punînd la loc de cinste în biblioteci cărți ce atentau obraznic la prestigiul milenar al Sfintei Scripturi. Să fie o pedeapsă de sus că după prăbușirea lagărului comunist bibliotecile au ajuns într-o situație, pe puțin spus, dificilă? Fonduri de carte dezzechilibrate de tone de maculatură doctrinară, sedii avariate, desconsiderarea muncii de bibliotecar printr-o remunerare umilitoare – iată doar cele mai vizibile semne ale ghemului de probleme și greutăți cu care s-au ales gestionarii bibliotecilor și lucrătorii lor. Oamenii noștri au descoperit cu stupeoare că în URSS și în alte țări ce se autoconsiderau „cele mai cititoare din lume” bibliotecile erau în realitate, prioritar, niște furnizori de droguri ale indoctrinării, nu furnizori de informații, de cunoștințe, de cultură generală. Specialiștii, inclusiv bibliotecarii, avînd ocazia de a vizita unele țări occidentale, au avut o revelație și mai șocantă: nivelul de întreținere a bibliotecilor era la noi incomparabil inferior celui din oricare stat cu capitaliști. Între timp, deteriorarea instituțiilor de păstrare și împrumut al cărților a continuat; se pare că a prins a scădea vertiginos prestigiul însuși al cărții, fapt ce devine tot mai sensibil în confruntarea cărților cu televiziunea, apoi, și mai grav, cu internetul.

Necesitatea unei noi politici a bibliotecii și cărții se făcea simțită pretutindeni unde pînă mai deunăzi toți oamenii erau, zice-se, absolut egali. S-au făcut anumite tentative de reglementare, în spirit nou, a activității bibliotecilor, și la noi. Au fost adoptate niște legi sau niște stipulații legislative, care, unde mai greu, unde mai ușor, au devenit operante. Chiar cu prețul sacrificării unor biblioteci – mai mici, sau din localități cu perspective neclare – s-a mai salvat ce se putea salva

în cazul bibliotecilor mai mari, cu mai mulți potențiali utilizatori. Au apărut biblioteci noi, ca să nu mai vorbim de completarea fondurilor: fie mai mult din donații, dar procentul de carte românească a crescut simțitor, tinzînd să ocupe locul pe care-l merită, central, printre celelalte limbi în care mai citește cetățenii Republicii Moldova. Este apreciazabilă atragerea bibliotecilor în diferite programe, granturi și proiecte, dacă nu de rang național, apoi internațional, prin diverse fundații, societăți, consilii. Salariul bibliotecarilor este pus cumva în legătură, de către oficialități, cu cel al cadrelor didactice sau medicale, deci, cu al altor categorii compatibile de intelectuali. În fine, a fost instituită o nouă sărbătoare profesională – Ziua bibliotecarului, o performanță pe care nu a atins-o nici regimul sovietic, deosebit de generos la asemenea gesturi.

Și totuși, credem, cea mai autentică politică a bibliotecilor și a cărții o promovează la noi înșiși bibliotecarii. Spunem acest lucru nu ca o complezență de Ziua lor; nu facem decît să relevăm o axiomă, un adevăr greu contestabil. Prestigiul cărții, al bibliotecii a putut fi menținut sau chiar salvat numai datorită ținutei umane și profesionale a lucrătorilor ei, a majorității acestora, de vreme. Vă imaginați pe o clipă ce s-ar întîmpla dacă – prin absurd, evident! – bibliotecarii ar fi molipsiți de morbul indiferenței față de destinul volumelor din colecții, din fonduri? Sau de morbul unei oribile neglijențe față de cititori, de acea atitudine disprețuitoare ce poate fi întîlnită în foarte multe magazine? Niște date statistice întru totul credibile atestază că în sistemul bibliotecar fidelitatea profesiei este la o cotă maximă, respectiv, fluctuația cadrelor fiind dintre cele mai reduse printre profesiunile intelectuale. Și aceasta, în pofida unor salarii în multe cazuri simbolice, care abia de acoperă cheltuielile pentru deplasare la locul de muncă, un minimum pentru hrană și achitarea citorva din numeroasele facturi pentru serviciile comunale.

Există o țarie aparte, tainică, poate chiar mistică, a ținutei umane și profesionale a bibliotecarilor, un atașament sincer meseriei alese și muncii prestate. Mi-a fost dat de atîtea ori să aud cuvinte de admirație la adresa bibliotecarilor noștri și, din fericire, aproape că nici o dată – critici, vorbe de ocară. Inserăm și în acest număr al *BiblioPolis*-ului, consacrat „neoficial” Zilei bibliotecarului, mai multe aprecieri date muncii deloc ușoară în bibliotecă. Fie ca aceste cuvinte calde să aducă

mai multă lumină în sufletele doamnelor și domnilor care deservească cititorii, altfel zis – cinstesc cartea, cunoștințele, cultura.

Acea carte despre care nu cred să fi vorbit cineva mai frumos decât Tudor Arghezi: „*Ce este o carte? O trebuință de singurătate a omului neliniștit și curios. Înainte de a deveni o filozofică amărăclune, cartea e o fângăduință, o bucurie, o călătorie prin suflete, gânduri și frumusețe*”.

Celor care percep astfel rostul cărții, le urăm călătorii cât mai plăcute, cât mai norocoase. Aceste urări sună mai altfel acum, de Ziua profesională a lucrătorilor bibliotecii. Deși, dacă e să ne gândim mai bine, Ziua bibliotecarului e în fiecare zi când el e solicitat de utilizatori. Deci, mereu.

(„*BiblioPolis*”, nr. 3, 2003)

CARTEA, O MAGNIFICĂ LUCRARE A SPIRITULUI DIVIN

Acest număr al *BiblioPolis*-ului va apărea de Crăciun – poate cea mai iubită sărbătoare, alături de Paști și Duminica Mare, a omului nostru cu credință în Dumnezeu. Ne vom aminti, în aceste zile, în mod firesc, cu o trăire accentuată, de nașterea Fiului Domnului, de bucuria pe care ne-a adus-o Preacurata Fecioară Maria, cu mai bine de două milenii în urmă; vom da uitării, fie și pe un timp, grijile și frământările cotidiene, bucurându-ne de masa și de atmosfera festivă. Dar nici acum nu vom uita, nu vom face abstracție de Carte. Căci, nu-i așa: „La început a fost Cuvântul...” – rostit, apoi scris, apoi tipărit, ca să ajungem, iată, și la cuvântul virtual, fără de care e greu să ne imaginăm mersul în continuare al societății umane.

Încă nu s-a putut stabili cu maximă precizie data apariției pe mapamond a primei biblioteci publice. De regulă, acest eveniment major în existența omenirii este atribuit epocii antice, deci, vârsta acestor instituții ar fi de câteva mii de ani. Bibliotecile personale însă sunt considerate cu mult mai tinere, iar cât privește caracterul de masă al bibliotecilor de acest fel, de cele mai multe ori se spune că aceasta ar fi o realizare a secolului trecut, la noi fiind pus în legătură cu programul

de culturalizare a societății, promovat de cei care au încercat să fericească lumea prin doctrina comunistă. Se mai spune că bibliotecile personale ar fi fost apanajul intelectualilor, că le-ar fi deținut exclusiv scriitorii, savanții, politicienii de calitate... Este o eroare, un semiadevăr, poate o confuzie în această afirmație. Biblioteci personale au fost la noi – încă de prin secolele XVI–XVII – extrem de multe, practic, în fiecare casă de țaran gospodar sau de bun meșteșugar, ca să nu mai vorbim de slujitorii clerului. Atâta doar că, aceste biblioteci aveau, de obicei, o singură carte: *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*. Dar ce carte! Cât o bibliotecă cu tipărituri în toate domeniile posibile!

Data apariției „bibliotecilor personale cu o singură carte” poate fi stabilită, la noi, cu o oarecare precizie: este epoca traducerii și copierii, apoi și tipăririi, în limba română, a cărților sfinte, care anterior, fiind în slavonă sau în greacă, puteau fi găsite numai pe la biserici și prin mănăstiri.

Primele tălmăciri în română ale unor cărți sau fragmente din *Sfânta Scriptură* datează din sec. XVI. Munca de transpunere pe înțelesul strămoșilor noștri a Cuvântului Domnului a fost grea și de lungă durată, ca să se încununeze cu miraculoasa apariție, în anul de grație 1688, a *Bibliei de la București*, tipărită prin strădaniile domnitorului muntean Șerban Cantacuzino. *Biblia de la București*, de la 1688, conține același text pe care-l auzim și azi în lăcașurile sfinte, pe care-l putem citi și acum de pe filele tuturor edițiilor ulterioare, în limba română, ale Sfintei Scripturi, căci redactările operate în secolele următoare, pînă nu demult, nu au fost esențiale. Ni se pare deosebit de remarcabil acest fapt: apariția *Bibliei de la București*, tălmăcirea ei, este operă de o viață a fraților munteni Radu și Șerban Greceanu, dar cu importante contribuții ale mitropolitului Dosoftei și ale lui Nicolae Milescu Spătarul din Moldova, toți pornind de la cărțile sfinte redactate și tipărite în Transilvania, la Brașov, de către diaconul Coresi (*Catehismul, Liturghierul, Psaltirea, Apostolul*, și, în mod special, *Evanghelia cu învățătură*).

Astfel că apariția *Cărții Cărților* în limba noastră a fost o fericită conlucrare a teologilor și cărturarilor din cele trei provincii românești, ca cea mai strălucită dovadă a istoriceii, seculareii noastre unități etnice, lingvistice și spirituale. Se pare că însuși Domnul Dumnezeu a dorit să arate lumii că sintem „uniți în limbă,

cuget și simțire"! Nimeni și niciodată nu va putea zdruncina această unitate, căci aceasta ar însemna să se atenteze nu numai la ființa noastră națională, ci chiar la Puterea Divină s-ar atenta! Nici în cele mai grele perioade ale istoriei noastre, nici un invadator, nici un stăpînitor, nici un asupritor străin – turc, maghiar, rus, sovietic – chiar dacă că a încercat să oprească circulația cărților sfinte în română, și chiar să intervină în textul lor (să le „moldovenizeze”, să le „ardele-nizeze” etc.), să le schimbe esența, rostul – nu au fost în stare.

Generația actuală de cititori nici nu-și poate imagina că pînă nu demult – pînă acum vreo 15 ani! – accesul la cărțile sfinte nu că era limitat, ci era pur și simplu interzis. Exemplare disparate ale unor ediții mai vechi ale *Bibliei* puteau fi văzute (doar văzute! dreptul de a le consulta îl aveau numai profesorii de „ateism științific”) în fonduri speciale din Biblioteca Națională și din Biblioteca Academiei. Pe acest fundal – din fericire, deja istoric – pare cu totul incredibil că astăzi, cine se interesează, poate găsi, împrumuta și citi cărțile sfinte, ca și multe alte volume reprezentînd o literatură extrem de bogată pe cele mai diferite teme vizînd credința în Dumnezeu, teologia, creștinismul, ortodoxia, afirmarea și importanța cărților sfinte în existența românilor etc. De fapt, (re-)deschiderea noastră spre Cuvîntul Sacru a început la sfîrșitul anilor '80, prin retipărirea unor texte sfinte în presa periodică de la Chișinău. Primul număr al *Glasul-ului* – prima publicație cu litere latine din Basarabia postbelică – se deschidea, în primăvara lui 1989, cu niște crîmpeie din *Biblie*. Apoi, în 1990, revista *Nistru*, al cărei redactor era pe atunci Dumitru Matcovschi, a tipărit în mai multe numere consecutiv textul integral, canonic, al Sfintei Scripturi. Tot atunci a fost revigorat, prin apreciablea strădanie a părintelui Petru Buburuz, și *Luminătorul* – revistă teologică și de cultură spirituală, cea mai veche publicație de acest gen din Basarabia, remarcabilă în primii săi ani de apariție și prin colaborarea la ea a poetului preot și profet Alexe Mateevici. Apoi au început a vedea lumina tiparului ziarele *Curierul ortodox*, *Alfa și Omega*, revista *Orthodoxia*, diferite calendare bisericești...

Cînd a mai ruginit sîrma ghimpată de pe Prut, a fost posibil să vină la noi, din Țară, sute și mii de titluri de carte religioasă. Astfel au apărut premisele pentru crearea de colecții, fonduri, secții de literatură în domeniu. Menționăm cu bucurie că tocmai într-o filială a Bibliotecii

Municipale „B.P. Hasdeu” – Biblioteca „Transilvania” (director, dna Parascovia Onciu) – a fost fondat primul Oficiu teologic într-o instituție bibliotecară din R. Moldova. Donația inițială, datorită căreia a și fost posibilă inaugurarea acestui Oficiu, număra 500 de volume. Astăzi, la dispoziția cititorilor de la „Transilvania” se află circa 2000 de volume, plus pagina WEB, pentru care au fost selectate cărțile mai des solicitate. Nu vom uita că meritul de a exista (și funcționa!) la Chișinău a acestei remarcabile colecții revine în cea mai mare măsură regretatului prieten al bibliotecarilor basarabeni, cărturarul transilvă-nean Traian Brad, ctitorul unei excepționale instituții de cultură modernă românească – Biblioteca „Octavian Goga” din Cluj.

Cartea, această minunată creație a geniului uman, este, indiscutabil, mai înțîi de toate, o lucrare a Spiritului Divin. Să nu trecem pe lîngă cărți ca pe lîngă oricare alte lucruri frumoase. Să ne aplecăm mai des și mai atent privirile, mintea și simțirea asupra lor. Inclusiv asupra cărților sfinte. Acestea, e adevărat, presupun o anumită stare, un anumit efort, poate și o anumită pregătire. Și starea, dispoziția aceasta, și efortul, și pregătirea ni le facem tot noi. Luminați de lumina ce vine să ne încălzească de Sus. Să ne ferim de întuneric, dîndu-ne mai aproape de lumină!... Crăciun fericit, sărbători de iarnă fericite, dragi colegi și prieteni! La anul și la mulți ani!

(„*Timpul*”, 5 ianuarie 2004)

MĂRȚIȘOARE PENTRU BIBLIOTECARE

Cu diferite ocazii, s-a scos în evidență contribuția, de multe ori substanțială, a bărbaților la menținerea și dezvoltarea bibliotecilor. Personalități de-a dreptul remarcabile ca Francesco Petrarca, William Shakespeare, Johann Wolfgang von Goethe, Immanuel Kant, Anatole France... – din cultura europeană, sau Mihai Eminescu, B.P. Hasdeu, Spiru Haret, Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, din spațiul cultural românesc –, sunt doar cîteva nume ce fac cinste profesiei de bibliotecar, pe care au îmbrățișat-o și cei mai sus enumerați (și încă atîția alții!), ca să-i dea acestei îndeletniciri pondere, valoare, inclusiv în virtutea măreției talentului și capacităților lor excepționale. Și totuși, pentru

extrem de multă lume, profesiunea de bibliotecar se asociază de cele mai multe ori cu femeia. Tocmai de aceea, acest articol consacrat Mărțișorului, sosirii primăverii și frumoaselor schimbări ce se produc în natură și în sufletele oamenilor, vrem să-l dedicăm femeilor. Cite un buchet de flori, fie ele și imaginare, vor primi, odată cu acest număr de revistă, toate angajatele Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, iar de ne ajută inspirația – extindem gestul spre toate femeile ce trudesc în preajma rafturilor cu cărți. Nu credem că ar fi un prilej de supărare pentru colegii-bărbați. În ultimă instanță, tradiția cea veche și nealterată prevede că mărțișoare se dau numai femeilor – bărbații înmânează soțiilor, colegelor, surorilor, mamelor, prietenelor acele două flori de mătase cusute cu culoarea dragostei – roșul, și cea a purității, sincerității – albul. Că la noi se mai întâmplă și invers – e numai o urmare a dragostei deosebite pentru acest obicei, un timp pe nedrept neglijat, aproape că dat uitării, încât atunci când a fost readus în actualitate, masiv, se pune pe prim-plan gestul de a dăru, fără a se mai ține cont de fireasca diferențiere făcută de poporul nostru cu secole în urmă: florile, fie ele și de mătase, se cuvine a fi dăruite, primordial, de către bărbați – femeilor.

Este adevărat că lucrătorii bibliotecilor au acum mai multe prilejuri de a se felicita, de a fi felicitați. Ne gândim, în primul rând, la sărbătoarea profesională, Ziua bibliotecarului, de la începutul lunii octombrie. Ceva mai devreme, în a treia duminică a lunii mai, se marchează Ziua lucrătorilor culturii. Fiecare bibliotecar are – ar trebui să aibă, cel puțin – o trăire, o simțire a sa aparte, la 27 August, de Ziua Independenței Republicii Moldova, și la 31 August, de Ziua Limbii Române. În multe case și colective se mai sărbătorește 8 martie – Ziua internațională a femeilor, unii își amintesc de Ziua internațională a poeziei (21 martie), de cea a teatrului (27 martie), de cea a muzicii (1 octombrie)... Și totuși, Mărțișorul are un farmec mai aparte, deoarece această zi deschide nu numai porțile primăverii, dar mai inaugurează ciclul marilor noastre sărbători tradiționale, parcă veșnice: Paștele, Duminica Mare, Crăciunul, întâmpinarea Anului Nou...

Tradițional, la vreo ocazie festivă, cum se cuvine a vorbi despre oameni numai la modul pozitiv, se obișnuiește a se face și o listă a celor mai buni lucrători, colegi, subalterni. În opinia noastră, nu există

încă rețete, criteriile întru totul clare, sigure, cu atât mai puțin, exhaustive, de apreciere a muncii cuiva. Tocmai de aceea, oricât de mare ar fi ispita, nu vom da în această pagină nume care în mod firesc ne vin în memorie când vrem să asociem cu niște persoane concrete activitatea bibliotecară.

Dacă ar fi de capul nostru, am înșira aici foarte multe nume, – dacă nu pe toate! – de lucrători ai Bibliotecii Municipale, procedînd la niște categorisiri bazate pe un set anume de calități. În primul rând, i-am aminti pe cei care se bucură sincer că sînt angajați ai acestei instituții. Apoi, pe cei care sînt conștienți că prestează o muncă deosebit de importantă, de valoroasă în această epocă a unor evoluții cu adevărat spectaculoase: și dramatice, și tragice, ba chiar și comice și, totuși, mai presus de toate – sublime, căci, în ultimă instanță, aceste evoluții oricum se vor încununa cu împlinirea speranțelor de dreptate istorică. Acea dreptate fără de care e de neconceput democrația autentică, supremația rațiunii de a fi stăpîni pe propriul destin, în propria țară; fructificarea șanselor oferite egal pentru toți ș. a. Nu am uita de cei care și-au găsit rostul în echipa Hasdeu, se simt comod și fac tot ce le stă în puteri pentru a se simți și mai bine în „aceeași familie a bibliotecarilor”, cum calificase marele bibliolog N. Georgescu-Tistu, cu vreo trei sferturi de secol în urmă, colectivul de lucrători ai unei biblioteci ce activează pe baza spiritului de echipă. Nici pe cei fideli profesiei alese, care nu se lasă tentați de îndeletniciri fie și provizorii mai lucrative, mai „bănoase”, muncind cu dăruire în beneficiul cititorilor, adeseori în detrimentul bunăstării familiale. Pe cei care fac tot posibilul pentru a menține și chiar a ridica prestigiul profesional, încît să nu devină o iluzie opinia potrivit căreia bibliotecarul e o persoană și amabilă, și cu un acut simț al răspunderii, care știe să asculte, dar știe și să dea lămuriri, informații necesare, să îndrume cu precizie, în cunoștință de cauză, cititorul „pe valurile oceanului informațional”. În fine, pe cei care răspund afirmativ, fără a ezita, acestor exigențe enunțate, tot cu trei sferturi de secol în urmă, de către N. Georgescu-Tistu față de pretendenții la munca de bibliotecar: „Au calitatea ordinii, a metodei, suplețe de spirit, asimilarea cunoștințelor diverse, răbdare, amabilitate?...”

La începutul toamnei din anul trecut, o colegă de breaslă, pregătind

un material despre munca bibliotecarilor, a efectuat un sondaj independent cu o singură întrebare adresată tinerilor studiosi – studenți și/sau doctoranzi, tot ei și beneficiari ai BM: „Pentru ce sînteți (deosebît de) recunoscător bibliotecii?”. Desprind cîteva aprecieri, cred, edificatoare, nu înainte de a face precizarea că toate răspunsurile au fost favorabile activității bibliotecarilor noștri. Așadar:

„Numai datorită acestei biblioteci mi-am putut scoate la capăt teza de licență în management, pe care am susținut-o cu brio!” (Nota bene: respondentul e licențiat al ULIM-ului, școală superioară cu o bibliotecă destul de solidă).

• „Am văzut în această sală de lectură o expoziție de pictură a unui coleg de la Arte Plastice. Atunci m-am gîndit: oare n-aș putea face și eu o expoziție similară, chiar dacă sînt cu doi ani mai mic?! În cîteva luni mi-am adunat lucrările finisate, am pus la punct încă vreo zece pe care le credeam aproape de finiș... Acum primesc întruna felicitări de la prieteni, colegi, profesori, ba chiar și de la necunoscuți. Nici nu puteam bănuî că la o bibliotecă vin atît de mulți admiratori ai graficii și picturii”. (NB: chiar și pentru un artist plastic, în anumite situații, biblioteca poate însemna un fel de muzeu sau o galerie de arte, o sală de expoziții...).

• „Datorită accesului la internet, asigurat de bibliotecă, am găsit o șansă unică de a merge în lumea liberă să-mi continui studiile! Dacă nu voi mai fi un cititor fidel „al lui Hasdeu”, cum zicem noi, cu certitudine voi fi mereu recunoscător anume acestei biblioteci”. (NB: în municipiul nostru, funcționează în prezent zeci de internet-cluburi și/sau internet-cafenele – cu mult mai multe decît biblioteci. Se vede însă că acestea din urmă predispun omul mai ales pe unda distracțiilor...).

• „Aici mi-am întîlnit alesul inimii. Culmea e că mi-e coleg de promoție... Am înțeles destul de repede că avem în comun nu numai pasiunea pentru studii, pentru cărți, și iată că în ultimul an sîntem deja mereu împreună. Inclusiv la bibliotecă!” (NB: firește, fericita apropiere a două inimi tinere putea să aibă loc și la o discotecă, la o petrecere în vreun local public, mai modest sau mai luxos, în stradă sau chiar într-un mijloc de transport; în fine, prin intermediul unor publicații de tipul *Makler*. Dar s-a întîmplat, totuși, într-o ambianță mai puțin banală și cu mult mai sobră...).

Nu avem nici o îndoială că la derularea fericită a acestor istorii – fie ele și ieșite din comun, poate chiar singulare – își au partea de contribuție fiecare din bibliotecarii noștri. Biblioteca devine tot mai des un refugiu pentru un număr crescînd de persoane și angajații ei trebuie să răspundă constant, plener, generos, de aflarea în bune condiții a acestor refugiați pe una dintre mirificele insule ale destinului. Este vocația, dar și obligația bibliotecarilor.

(„BiblioPolis”, nr. 1, 2004)

BIBLIOTECA ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

La cea mai recentă ediție a Tîrgului de carte „Bookarest-2004”, ce s-a desfășurat la finele lunii mai a.c. în frumosul oraș de pe malul Dîmboviței, a atras atenția multora și această manifestare: o masă rotundă pe tema *Cartea virtuală vs cartea tipărită*. La discuții au participat directori de biblioteci, bibliologi, simpli bibliotecari, cadre didactice în domeniu. Nici participanții la masa rotundă, nici reporterii ce au relatat despre ea nu au îndrăznit să spună categoric „Da” sau „Nu” cărții virtuale. Însuși felul cum a fost formulat subiectul discuției – **Opinii pro sau contra cărții virtuale** – ne duce cu gîndul la existența, pe o durată încă greu de stabilit, a unei dileme vizînd tradiția și modernitatea în lumea cărții. Sau, mai simplu zis, încă multă vreme va persista, fără un răspuns clar, categoric, întrebarea cine-i învingătorul și cine-i învinsul, între cartea tradițională și cea virtuală... Pentru că, în această competiție a evoluțiilor, s-ar putea nici să nu fie învingători și învinși. Cel puțin deocamdată, dar și într-un viitor apropiat, poate chiar și în unul mai îndepărtat.

Am asistat recent la o convorbire dintre doi doctori în studiul artelor, tocmai după ce ambii lansaseră cite o carte nouă, cu aproximativ același subiect și același volum. Primul cercetător, un român de la Cluj-Napoca, își scrisese monografia în doi ani și ceva. Cel de al doilea, un spaniol de la Barcelona, isprăvisese lucrarea în numai două luni! Sincer uimit, românul și-a exprimat încîntarea, dar și o doză de neîncredere... Însă dubiile i-au fost spulberate de această precizare a colegului din Spania: cît timp a scris monografia, a fost accesat continuu la site-urile a 11

(unsprezece!) mari biblioteci de la Madrid și din alte mari orașe spaniole, consultând prin internet peste 400 de surse bibliografice, față de alte vreo 15–20 de volume, cărți vechi și rare, pe care a trebuit să le consulte *de visu*. Cercetătorul român, om "de modă veche", auzise doar de posibilitatea de a consulta literatura de specialitate prin internet...

Veți spune că de, așa e acolo, în Vest, pe cind la noi... Dar nu-i chiar așa! Dacă e să judeci, de exemplu, după literatura pe care o folosea tot mai mulți studenți (fie de la București, Iași, Timișoara sau Cluj-Napoca, fie de la Chișinău, Bălți sau Cahul), pentru a-și scrie tezele de an sau de licență, înclină să crezi că așa-numitul *e-book* este omniprezent, și chiar în multe privințe învingător, dacă nu atotbiruitor.

Cu vreo jumătate de secol în urmă, ređutabilul bibliolog român N. Georgescu-Tistu, își exprima încrederea că, „**deși concurată de radio și cinematograful, forma clasică a cărții va rămâne instrumentul cel mai temeinic pentru cultivarea sufletului oamenilor și pentru înțelegerea pașnică între ei; instrumentul cel mai subtil de perfecționare a minții noastre**”. Acum cartea mai e concurată de televiziune, video, internet... și totuși... Pe la mijlocul anilor '90, o mare companie editorială din Marea Britanie a investit o sumă fabuloasă pentru a trece la cartea electronică. Însă peste cîtiva ani a investit de trei ori mai mult, pentru a reveni la cartea tradițională!...

La Tîrgul de carte de la București, ca, de altfel, și la alte manifestări similare, rafturile (nu pavilioane!) atribuite cărții electronice ocupau un spațiu mai mult decît modest. Printre altele, în unul din buletinele acestei expoziții-tîrg de carte, se încerca o inventariere a literaturii electronice din România, cu referire specială la vizualizarea poeziei, prozei, dramaturgiei, eseului ș.a. Salutînd niște apariții de excepție cum ar fi site-urile dedicate lui Nichita Stănescu sau Dumitru Stăniloae, autorii articolului constatau o situație totuși deplorabilă în domeniu: deși ar implica niște cheltuieli minime, nu putem găsi încă pe internet opera lui Eminescu sau Coșbuc, Creangă ori Slavici, Camil Petrescu sau Mircea Eliade, nici vorbă de *Istoria literaturii române...* a lui G. Călinescu sau a altui exeget de prestigiu. În articol este prezentată o listă de site-uri, pe care o preluăm și noi aici, cu speranța că va trezi interesul cititorilor, dar și că poate să prindă bine cuiva în munca-i cotidiană la bibliotecă. Astfel, pe <http://editura.liternet.ro/> pot fi găsite peste 80

de volume în format electronic, multe aparținînd unor autori consacrați. Site-ul Biblioteca românească (<http://biblioteca.euroweb.ro/>), unul dintre cele mai solide site-uri culturale românești, găzduiește și numeroase pagini ale literaturii naționale, grupate în secțiuni: *Literatură clasică, Literatură populară, Memorialistică, Filozofie* etc. Printre altele, volumele de pe site-urile editurilor românești pot fi descărcate în calculatorul celui care a efectuat plata (de la 1,95\$ pînă la 4,95\$ volumul) de la adresa: <http://www.folium.ro/ebooks>. Vom mai reține un site dedicat integral lui Caragiale (<http://www.caragiale.net/>), precum și site-urile unor publicații literare în format electronic, editate cu precădere de scriitori tineri și/sau moderniști: <http://www.respiro.org/> (revista *Respiro*), <http://www.asalt.tripod.com/> (revista *Asalt*), <http://www.tiuk.reea.net/> (revista *Tiuk* a fraților Mihai și Alexandru Văcu-lovski, originari din Basarabia, una dintre cele mai interesante publicații în spațiul virtual românesc) ș.a.

Nimeni nu poate contesta numeroasele avantaje pe care ni le oferă cartea modernă (virtuală, electronică), inclusiv (sau poate, în primul rînd) operativitatea găsirii ei, acea viteză care sfidează depărtările și frontierele, dar și comoditatea în utilizarea literaturii (de ex., citate, scheme, figuri etc. pot fi preluate fără nici un efort, ceea ce-i inimaginabil în cazul cărții tipărite). Și totuși, cine va pune la îndoială mulțimea de avantaje pe care le oferă omului, de mai bine de cinci secole, cartea tradițională? Sigur că e vorba și de o obișnuință transmisă din generație în generație, de o percepere înrădăcinată, dar mai e la mijloc și o simțire specifică a cărții, care nu va fi schimbată nici de cele mai spectaculoase evoluții ale tehnologiilor moderne. Ni s-au părut edificatoare, în acest sens, aserțiunile dlui Gheorghe Erizanu, unul dintre cei mai temerari și mai performanți editori de la noi, totodată – scriitor cu o viziune indiscutabil modernă. „**Cartea obișnuită, apreciază Gh. Erizanu într-un interviu acordat recent ziarului *Democrația*, nu este doar lumină. Este și un excelent somnifer. Și, esențial, nu face rău sănătății. Cartea e ca o femeie pe care o simți, o poți mîngîia. E-book e ca aceeași femeie, doar că o privești la televizor**”.

Adevărul e că argumentele pro sau contra unui ori altui fel de carte pot fi invocate la infinit și nu se știe încă cine va avea mai multă dreptate. Puși în situația de a munci, de un deceniu deja, nu numai cu cartea tradițională, dar și cu cea electronică, lucrătorii bibliotecilor nu trebuie

să considere că se află între două focuri, între ciocan și nicovală, între Scila și Caribda. Ei se află, pur și simplu, între două șanse pe care ni le oferă progresul contemporan și trebuie să fructifice la maximum aceste priorități. Firea omului e croită astfel că, de cele mai multe ori, acceptă anevoie inovațiile. În unele cazuri, și mai greu și le însușește. Dar o atitudine dușmănoasă din start sau chiar exagerat de prudentă față de noile tehnologii este păguboasă și pentru lucrător, și pentru prestigiul instituției unde muncește. Nu e cazul să ne temem sau să ne ferim de mersul vertiginos al științei și tehnicii. Există, neîndoios, o abordare aprioric stresantă a oricărei inovații. Dar stresul are mai multe leacuri, unul deosebit de eficient fiind atitudinea îngăduitoare, ca și bunăvoința, bazată pe încredere. Iar dacă atitudinea binevoitoare, sau, în termeni mai moderni – creatoare, față de aceste evoluții, este conjugată cu un respect constant pentru tradiție, atunci succesul, efectul benefic al muncii este ca și garantat. Este o cale sigură spre mulțimea de cititori – tot mai diversificată –, spre necesitățile și preferințele în continuă amplificare ale beneficiarilor bibliotecii contemporane.

(„BiblioPolis”, nr. 2, 2004)

O CATEGORIE SPECIFICĂ DE CITITORI: CHIȘINĂUIENII

Trăim într-o epocă a diversităților în continuă creștere... Acest adevăr sare în ochi cu atât mai mult cu cât majoritatea șintem, totuși, „fii și fiice” ai unei epoci a uniformității, monotoniei, unității impuse de un regim totalitar, când ceea ce ieșea din cadrul general, din tiparele trasate de „conducerea cea mai înțeleaptă din lume”, era suspect și condamnable.

Cine-și imagina, cu două decenii în urmă, că ar putea exista la noi, de exemplu, categorii diferite de cititori? Nu, pe atunci putea fi un singur fel de cititori: oamenii sovietici, „cei mai avizi cititori, cei mai fideli prieteni ai cărții” etc., etc. Dacă se și admitea – cu mare scîrț, totuși! – o delimitare, ea se putea face între cititorii din bibliotecile academice, adică cei pentru care lectura era o parte a muncii lor, și „toți ceilalți”, care găseau (sau trebuiau să găsească!) în citit expresia

cea mai sigură de familiarizare cu ideologia de stat și o șansă sigură de formare, prin ea (prin ideologie, și, parțial – prin lectură!) a „omului nou”, „constructor al societății comuniste”, al „viitorului luminos”... și tot așa.

După ce ne-am clarificat cu ideologia, care s-a dovedit a fi perimată din start, apoi și cu viitorul, care nu dădea nici un semn că ar fi cît de cît luminos, iată că în societate se produce o spectaculoasă schimbare, datorită căreia iese la suprafață o impresionantă diversitate de opinii, abordări, interese etc. și, în consecință – diferite grupuri, mai mari sau mai mici, de persoane, categorisite pe cu totul alte criterii decît cele cu care ne obișnuisem.

S-a produs o firească diversificare și în sistemul bibliotecar. Își putea imagina cineva, cu 20 de ani în urmă, să funcționeze la noi o bibliotecă evreiască? Sau una prioritar pentru deținuți? Dar ce să mergem atît de departe: era greu de conceput existența unei colecții de carte românească aici, unde vorbitorii de limbă română au fost și mai rămîn majoritari...

Iată că am și anticipat o schiță la portretul cititorului de la Chișinău, utilizatorului bibliotecilor din capitala noastră. Pe coperta-spate a acestui număr de *BiblioPolis* puteți vedea, puteți admira! o hartă a bibliotecilor de la Chișinău – idee originală și inspirat realizată de colegele noastre, Genoveva Scobioală și Rodica Brînză de la Departamentul Marketing. Este cea mai convingătoare dovadă a transformărilor benefice, inclusiv în sensul diversificării exigențelor, intereselor, necesităților culturale, prin care a trecut municipiul, iar odată cu el – și majoritatea absolută a locuitorilor lui. Fără exagerare, putem vorbi azi de chișinăuieni ca de o categorie specifică de cititori, atît la nivel național, cît și într-un context mai larg, poate chiar mondial. Imaginea utilizatorului de bibliotecă de la Chișinău se conturează cel mai pregnant din... rapoartele anuale ale Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”! Chișinăuienul cititor este, în primul rînd, un om cu adevărat avid de carte, de lectură, de informație, de documentare: aproape că fiecare al doilea locuitor al municipiului trece pragul bibliotecilor. Apoi, orașeanul nostru este un cititor modern, care poate și vrea să beneficieze de ultimele realizări în domeniu, inclusiv de accesul la internet și de cartea virtuală. Cititorii din capitală sunt niște poligloți: ei solicită literatură nu numai în română și rusă, limbi care dețin aici tradițional înțietatea, dar și în toate limbile de circulație internațională, de la engleză la

chineză, precum și în idiomurile vorbite de toate minoritățile etnice de la noi: bulgară, ucraineană, găgăuză, cele două limbi evreiești (idiș, ivrit), polonă... Cititorul de la Chișinău are toate șansele de a face lecturi și de a se documenta în biblioteci și/sau filiale, secții specializate: de artă, de drept, strict științifice, reprezentând diferite culturi (rusă, germană, turcă...), pentru copii, pentru persoane dezavantajate, de teologie etc. Funcționarea pe lângă bibliotecile din Chișinău a unui număr mare de cluburi, cercuri, cenacluri, tabere ș. a. determină o varietate și mai mare a ofertei, respectiv, a satisfacerii intereselor profesionale, culturale, de vîrstă etc. Am mai adăuga aici că utilizatorii fondurilor de bibliotecă de la Chișinău sunt niște răsfațați: năicieri în altă parte nu pot beneficia de servicii de informare-documentare cum e cel de la Sediul Central al BM „B.P. Hasdeu”, care e un adevărat centru de informații comunitare: numărul informațiilor solicitate e în continuă creștere, iar cazuri supărătoare de nesatisfacere a intereselor încă nu au fost înregistrate. Nu trebuie neglijat nici acest aspect: generozitatea bibliotecilor din Chișinău. Nu e o metaforă, ci o axiomă această generozitate: cele peste 30 de biblioteci unite sub patronajul spiritual al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu oferă servicii tuturor solicitanților, indiferent dacă au viză de reședință pe bdul Ștefan cel Mare și Sfînt sau la Poșta Veche, pe noua stradă Alba Iulia sau în străvechiul sat Băcioi. Mai mult, sălile de lectură și fondurile de carte ale BM sînt accesibile și pentru locuitorii altor sate și orașe din republică. Numai interes și corectitudine să fie, că oricine, practic, își va putea satisface necesitățile de lectură și de documentare. Ar fi nedrept să nu evocăm, aici și acum, încă o particularitate a Chișinăului cititor. E vorba de atitudinea favorabilă a autorităților locale față de destinul bibliotecilor și, în consecință – față de cititori. Fără de concursul efectiv și eficient al Primăriei conduse de dl S. Urecheanu, al Departamentului Cultură de la Primărie – alta ar fi imaginea bibliotecilor din municipiu și alta ar fi dispoziția zecilor de mii de orașeni ce trec pragul acestor instituții de luminare a minții și sufletului...

Și cum amintisem de un specific și în context mondial al cititorilor de la Chișinău, trebuie să facem și precizarea necesară: ne refeream, în primul rînd, la accesul la valorile culturale ale minorităților naționale, ale grupurilor etnice de la noi. În capitala Republicii Moldova, printre primele în capitalele republicilor din defunctul URSS, au apărut

biblioteci de carte destinate exclusiv acestor categorii de populație. Iar felul cum funcționează ele, trezește interesul și încîntarea altor metropole, chiar din state care s-ar părea că au acumulat o experiență mai bogată în sensul satisfacerii necesităților spirituale ale alogenilor, alolingvilor.

Aceste rînduri au avut ca punct de pornire o frumoasă sărbătoare ce bate la ușă: Hramul Chișinăului. Deși relativ „tînără”, această sărbătoare a devenit, indiscutabil, una dintre cele mai îndrăgite de chișinăuieni și de oaspeții capitalei. Cum am spus mai sus, o bună parte a locuitorilor capitalei sînt și cititori ai bibliotecilor noastre. Lor le adresăm acum cele mai frumoase felicitări și urări, inclusiv dorința de a rămîne și în continuare utilizatori ai sălilor de lectură și ai colecțiilor de carte. Nu simpli beneficiari, dar și buni prieteni ai bibliotecii și ai bibliotecarilor. Este și aceasta o trăsătură a categoriei specifice despre care am amintit în titlu: relația cititor – bibliotecă, trăinicia ei, ca o garanție a funcționării tot mai bune a celor mai solicitate instituții ale culturii de la noi.

(„BiblioPolis”, nr. 3, 2004)

CEL MAI PUTERNIC, MAI SIGUR LIANT

Puțini știu că în acest an se termină *Deceniul mondial al popoarelor băștinașe și al limbilor lor* (abreviat, în franceză: *DMPAL*), lansat cu exact zece ani în urmă, de către ONU, în scopul protejării și îmbunătățirii condițiilor de dezvoltare a unor populații și a graiurilor vorbite de acestea. Dat fiind că efectele (adică programele, tot felul de activități, acțiuni și măsuri) acestui deceniu „tematic” al ONU nu s-au dovedit prea eficiente, Consiliul economico-social a solicitat Adunării Generale a acestei organizații suprastatale prelungirea Deceniului – cu încă zece ani. Astfel, suita acțiunilor de protejare și ameliorare a condițiilor de dezvoltare a unor populații și de funcționare a limbilor acestora se va afla încă un deceniu sub înaltul patronaj al ONU. Încă zece ani despre destinul unor popoare și limbi „cu probleme” se va vorbi și se va acționa de la cea mai înaltă tribună a lumii.

Denumirea acestei suite de manifestări cu o durată de 20 de ani

(zece trecuți, zece următori), mai ales dacă vom avea ca punct de plecare denumirea ei în franceză – *Décennie mondiale des peuples autochtones et leurs langues* – te duce cu gândul la populațiile băștinașe din spații îndepărtate ca Australia, Oceania, America de Nord, America de Sud, Africa... Fără doar și poate, totul a început de la situația din aceste zone ale lumii. Statisticile, ca și evoluțiile de aici sînt implacabile: anual dispar alte și alte popoare, populații, iar odată cu ele – mor și limbi, dialecte sau graiuri. O recentă contabilizare făcută de lingviști și etnologi arată că în lume s-ar vorbi circa 5–6 mii de limbi și dialecte distincte. Jumătate din acestea, sau circa trei mii idiomuri, într-adevăr „au viză de reședință” în țări ca India, Papua-Noua Guinee, Indonezia, Mexic, Brazilia, Camerun, China, SUA, Rusia. Vreo 400 de limbi au rămas cu 50 de vorbitori, alte 60 de idiomuri se află într-un veritabil delir al dispariției, avînd cîte unu-doi vorbitori. E bine să se știe că o limbă se consideră ferită de pericolul dispariției dacă are cel puțin un milion de vorbitori. Astfel de limbi sînt în lume vreo 250... Celelalte, mai bine de 90 la sută din idiomurile contabilizate pe Terra, se confruntă cu primejdia morții naturale a purtătorilor lor.

Totuși, *DMPAL – Deceniul ONU de ocrotire a popoarelor băștinașe și a limbilor acestora* – vizează și Europa, inclusiv popoare sau populații relativ sau aparent prospere. În franceză (ca și în română, de altfel) cuvîntul *autochtone*, utilizat în denumirea Deceniului despre care discutăm, este sinonim cu *autochtone*, *indigène*, *local*, însemnînd, deci, *autohton*, *indigen*, *local* – sinonime ale lui *băștinaș*. La fel, noțiunea de *limbă primejduită* (aflată în pericol de dispariție) are în vedere cele mai diferite forme de strîmtorare, neglijare, sfidare a dreptului unei sau altei populații de a-și vorbi/utiliza nestingherit graiul în toate sferile vieții. În consecință, oricît ar părea de surprinzător, dar *DMPAL* vizează și Republica Moldova.

Nimic de mirare, căci situația lingvistică de la noi este una dintre cele mai dificile în partea de sud-est a Europei și, privind altfel la lucruri – din spațiul ex-sovietic. În R. Moldova, după 15 ani de la decretarea funcțiilor de stat pentru limba băștinașilor, *româna se află într-o situație doar ceva mai bună* decît era în URSS, dar nici pe departe în situația pe care ar trebui s-o aibă o limbă oficială, de stat. (Nu e cazul să facem comparații cu franceza în Franța sau cu suedeza în Suedia, suficient să vedem cît de comod se simt la ele acasă limbi ce au avut pînă la 1991

cam același destin cu româna din RSSM: estona, letona, lituaniana). Limbile unor minorități etnice de la noi, și mă refer la ucraineană, bulgară, găgăuză, au o situație relativ satisfăcătoare, conformă exigențelor, standardelor impuse de organisme internaționale. Și deoarece toate se vād mai bine în comparație, vă propunem să vedem ce se întîmplă cu limba găgăuzilor, respectiv, a bulgarilor din Ucraina... Cum nu au fost, nu există nici acum acolo școli, presă, emisiuni radio și TV la nivel național, biblioteci bulgare și găgăuze, chiar dacă numeric aceste comunități sînt comparabile cu cele din R. Moldova.

Totuși, o politică mai coerentă, dar și o schimbare de atitudine din partea liderilor de comunități naționale ar contribui la ameliorarea situației în care se află limba și cultura comunităților ucraineană, bulgară și găgăuză de la noi. Cu regret, însă, atît politicienii zilei, cît și mulți lideri de comunități etno-culturale de la noi manifestă un excesiv și nejustificat devotament față de limba rusă. Acesta e motivul că în R. Moldova, aproape ca și în RSSM, rusa continuă a fi limba principală în stat. Or, e un lucru bine știut – limba, pe lîngă faptul că e partea cea mai de preț a patrimoniului național, mai e și un important însemn al unui stat ce se vrea independent. Statele din Africa sau din Asia, în care limbile colonizatorilor au păstrat asemenea poziții, aceste țări, zic, își continuă o existență semicolonială. Din păcate, curentul de opinie (mai bine spus – ideologic, sau și mai exact: economico-ideologic) care dorește să țină R. Moldova în această stare de semicolonie a Rusiei, este foarte puternic. Din acest punct de vedere, limba băștinașilor R. Moldova, limba ei de stat/oficială se află într-o permanentă primejdie, amenințare. Presiunea continuă a limbii ruse nu numai că influențează nefast funcționarea nestingherită a românei ca limbă oficială, dar exercită și o acțiune malefică asupra lexicului, pronunției, structurilor ei gramaticale și sintactice.

Situația avantajată (repetăm: și prin nimic justificată) a limbii ruse provoacă și menține o atitudine de neglijență (iar în multe cazuri – și de dispreț) față de limba noastră din partea unor reprezentanți ai minorităților naționale de la noi. Exemple – cite vrei, și nu trebuie căutate în stradă sau în nu știu care firme cu activități tenebre. Oricît ar fi de regretabil, dar acest flagel se întîlnește chiar și într-un univers atît de pașnic, atît de deschis la comunicare cum e cel al bibliotecilor. Au devenit proverbiale capriciile cîtorva colege de ale noastre, care din

1991 încoace **cer** secretarei de la Sediul Central al BM să le spună în rusă ordinea de zi a vreunei ședințe ordinare. Într-o bibliotecă deschisă recent, câteva angajate **i-au cerut** ultimativ șefei să le traducă în rusă planul de activități. Rețineți, vă rog, acest amănunt: nici măcar **nu roagă, dar cer...** Această stare de lucruri – absolut anormală în orice societate, respectiv, într-un stat ce se respectă – va dura pînă cînd factorii de decizie (iar aici trebuie incluși și liderii de comunități etno-culturale) nu-și vor schimba optica: păstrînd dragostea și atașamentul față de rusă, să-și cultive un respect elementar și față de limba oficială a R. Moldova. Va fi la fel de trist la noi pînă cînd așa-numiții rusolingvi (altfel, în marea lor majoritate cetățeni vrednici ai statului R. Moldova) nu vor realiza că limba rusă se poate dezvolta, poate avea viitor ca o limbă omniprezentă numai în patria sa, adică în Rusia.

Realitățile sînt de așa natură că fiecă stat are de regulă o limbă de bază, de primă importanță și de primă necesitate. Istoria a decis ca în R. Moldova acest destin, acest rol să revină românei, ea devenind cel mai puternic și mai sigur liant al societății noastre. Deoarece, în afară de faptul că, fiind de-a lungul secolelor unica limbă în casa noastră, istoricește mai fiind și limba de comunicare între băștinași și cei veniți mai tîrziu pe aceste pămînturi, româna întrunește toate datele ce o pun în capul mesei: e o limbă cristalizată, normată, cu o apreciabilă bogăție lexicală, inclusiv terminologică; e limba unei literaturi și culturi cu nimic mai prejoase decît ale altor popoare mari din Europa de Sud-Est.

Necunoașterea limbii oficiale, respingerea ei este desigur o încălcare... dacă nu a legislației, atunci cu certitudine a legilor conviețuirii și ale bunului-simț. Respingerea limbii majorității este un semnal alarmant pentru comunitate, o lipsă de respect nu numai față de vorbitorii ei, dar și față de statul ce poartă numele majorității băștinașe. Fără acest respect, discuțiile despre armonie, toleranță, înțelegere, pace civică... toate devin niște vorbe goale, o pură demagogie.

La noi se vorbește mult despre necesitatea consolidării societății, destul de dezmembrată în ultimele două decenii și poate cel mai mult abor-dează acest delicat subiect chiar cei care se opun, mai discret sau mai deschis, funcționării limbii oficiale, trîmbișînd despre măreția limbii ruse, măreție pe care, de altfel, nimeni la noi nu o pune la îndoială. Pur și simplu, o limbă este cu adevărat măreață în patria sa: franceza – în Franța (nu în Africa de Vest), ucraineana – în Ucraina (nu în statul

Winnipeg din Canada, unde s-au oploșit circa două milioane de ruteni), rusa – în Rusia (nu în Bulgaria sau în Mongolia, unde în anii de comunism se studia obligatoriu din clasa întâi a școlii medii, ca după schimbările din 1989–1991 să rămîna obiect de studii doar la facultățile de slavistică etc.). Ei bine, limba română are acum două spații geopolitice indigene (ca să apelăm la terminologia ONU), adică băștinașe: România și R. Moldova.

La est de Prut, după 31 August 1989, româna își recapătă funcțiile, atribuțiile, acordate de legislație, dar mai presus de toate – de istoria însăși. În aceste condiții, limba noastră poate și trebuie să fie un important element consolidator în societatea moldoveană, atît de pestriță sub aspect etnolingvistic. Și, atunci, se vor întreba unii, care-i problema? Problema e să se înțeleagă acest adevăr și să fie acceptat ca axiomă. În caz contrar, intrăm iar în mrejele vechilor minciuni, nereguli și nedreptăți. Iar astfel intrăm într-o fundătură din care nu se știe de există ieșire.

(„BiblioPolis”, nr. 4, 2004)

GREU ESTIMABILĂ VALOAREA A INSTITUȚIILOR DE CULTURĂ

Vom începe acest articol prin a vă relata cîteva evenimente de ultimă oră din viața bibliotecilor în unele țări cîndva frățești nouă. Cu regret, evenimentele sînt cam triste, dar parcă viața noastră e marcată numai de bucurii? În plus, anumite concluzii judicioase, învățături utile, se trag și din fapte, realități, adevăruri mai puțin îmbucurătoare.

Tocmai de aceea ne și grăbim să derulăm banda de știri...

...În Turkmenia, printr-un decret al președintelui dictator Saparmurat Niyazov, supranumit Turkmenbași, au fost închise/lichidate toate bibliotecile din provincie, rămînînd să funcționeze numai Biblioteca Națională. Motivul: așa a decis *Tatâl turkmenilor* (astfel se traduce supranumele *Turkmenbași*), *cel mai înțelept turkmen* (altul, din zecile de calificative ce i le atribuie presa locală, dar, în primul rînd, lingăii de la curtea tiranului din Așhabad)... De fapt, motivul oficial e că „poporul turkmen oricum nu citește, nu are timp pentru asemenea distracție” (!!!). În treacăt fie spus, acest *Turkmenbași*, ajuns printr-un

macabru rînjat al istoriei post-comuniste președinte de stat suveran post-sovietic, mai e și „scriitor”... Exact ca în bancul acela de pe timpul URSS: „...e scriitor, nu e cititor!”...

...În mai multe regiuni din Rusia (în Ural, Siberia, Extremul Orient) se închid lunar zeci de biblioteci comunale și orașenești. Motivația aici e de altă natură, obiectivă: situația demografică de-a dreptul catastrofală – populația din aceste zone îmbătrânește, moare sau... pleacă în partea europeană a Rusiei, pentru a duce o viață mai așezată. Și dacă un sat sau un orașel siberian rămîne efectiv fără locuitori, iar pe alocuri și fără case, atunci la ce ar mai trebui să fie acolo biblioteci?!

...În Bulgaria, situația demografică este, de cîteva decenii deja, constant problematică, dar nici ca în regiunile ruse de care am amintit mai sus nu e. La fel, de mai mulți ani în această țară balcanică se edifică un fel de capitalism democratic, așadar, nici de dictatură ca în Turkmenia nu se poate vorbi. Și totuși, și în Bulgaria se închid biblioteci, mai exact – unele biblioteci „mai bogate” le înghit pe altele, „mai sărace”. Nu, nu am confundat îmbinările de cuvinte, nu e vorba de biblioteci „mai mari”, respectiv, „mai mici”, ci exact așa: „mai bogate” și/sau „mai sărace”.

Desigur, vă veți întreba: cum vine asta? Explicația ar fi, pe scurt și simplificînd nițel lucrurile, cam următoarea: niște funcționari în ale culturii, din Sofia, promovează, de la un timp, o idee ce ar fi originală, de nu ar fi atît de prostească: „susținerea liberei inițiative în vederea pătrunderii (și a) instituțiilor de cultură pe piață”. Care piață? vă veți întreba. Căci piață presupune anumite bunuri materiale și anumiți clienți. Da, instituțiile de cultură au și ele clienți... (să nu le fie cu supărare utilizatorilor, beneficiarilor de biblioteci, muzee, teatre...). Dar bunurile culturale, spirituale... sînt oare ele comparabile cu bunurile economice, materiale?

Problema este ceva mai complexă decît am prezentat-o noi aici, însă, în linii mari, cam așa stau lucrurile în ceea ce privește „tristețea activității bibliotecare” în unele țări pînă mai deunăzi cu un destin similar celui al nostru. Sînt acele neliniști și nereguli despre care îmi anunșasem din start intenția de a vă povesti, pentru că ele vizează nu numai spațiile geografice sus-numite.

Dar ce treabă avem noi cu toate astea? se vor întreba unii, sincer contrariați.

Cu adevărat, pericolul unei dictaturi de tipul celei turkmene pare că ar fi exclus la noi. (Pur și simplu, *dalže nekuda* [≈ mai mult nu se poate], cum ar zice unii consilieri prezidențiali ce nu știu *limba de stat* a acestui stat). Nici depopularea, pustiirea/golirea satelor și orașelor noastre de locuitori nu pare a fi o primejdie reală, cel puțin într-o perspectivă apropiată. Cît despre provocările „capitalismului democratic” – așa cum se întîmplă în Bulgaria (dar, se pare, și în alte țări ce au aderat sau aderă cu adevărat la NATO, Uniunea Europeană etc.) – nici acest pericol nu ne paște, atîta timp cît despre *atașamentul față de democrația în stil occidental, despre vectorul european* etc. la Chișinău se vorbește numai.

Și totuși, cîte ceva din fiecare primejdie la care ne-am referit s-ar putea să ne atingă și pe noi, într-un fel sau altul, mai devreme sau mai tîrziu. Să ne amintim, în context, de soarta căminelor culturale („cluburile” de la sate) – astea, de fapt, nu mai există și nu vor mai fi reanimate, oricît de vulcanic ar fi elanul dlui prim-ministru.

Sau, să vedem care e destinul real al muzeelor: dacă la Chișinău ele mai au achiziții, expoziții, vizitatori, la cîteva zeci de kilometri de capitală muzeele nu mai au nimic din astea. Dar ce se întîmplă la noi cu presa literară, culturală? Conform unor standarde europene, la atîta populație – circa trei milioane de români – ar trebui să existe în R. Moldova cel puțin 20–30 reviste de literatură, artă, cultură. În realitate, nu avem nici pe hîrtie atîtea, iar cele care mai apar, totuși, se confruntă cu grave probleme privind periodicitatea, tirajul, remunerarea autorilor etc., etc.

Pericolul cel mare e că la noi nu se face o delimitare între subiecții liberei inițiative, ai economiei de piață, și subiecții spiritualității naționale. O instituție de cultură nu poate fi tratată la fel cu o alimentară sau cu un magazin de confecții ori de încălțăminte – absolut necesare, de altfel, aceste unități comerciale. O bibliotecă, un muzeu, un teatru, o revistă literară ș.a.m.d., fiind „producătoare” de bunuri specifice – non-materiale, mai avînd și clienți specifici (oameni care nu vor numai să mănînce bine și să se îmbrace/încalțe frumos, comod etc.). O instituție de cultură necesită și o abordare specifică: ea trebuie ferită de riscuri, iar în consecință – trebuie asistată de Stat. Noi trăim cu amintirea că această grijă a Statului – de a feri instituțiile de cultură de riscuri, de „coliziuni economice”, – era caracteristică comunismului.